

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

KIRILGANLARIN YÖNETİMİ

Isabell Lorey

çev. Nurhayat Köklü

KIRILGANLARIN YÖNETİMİ

Isabell Lorey

Isabell Lorey, Berlin'deki European Institute for Progressive Cultural Policies'de (eipcp) politik kuramcı olarak çalışmakta, *transversal texts* kitap serisinin editörlüğünü yapmakta ve Kassel Üniversitesi, Politika Bölümü'nde profesörlük görevini yürütmektedir. Basel Üniversitesi, Humboldt Üniversitesi ve Viyana Üniversitesi'nde politik teori, sosyal ve kültürel bilimler, feminist ve post -kolonyal teoriler üzerine dersler vermiştir. 2003'te "kleines postfordistisches Drama" (kpD) adlı feminist, aktivist grubun kurucuları arasında yer almıştır. Ayrıca Almanya'da 2000'e kadar çeşitli televizyon kanallarında çalışmıştır. Neoliberalizmde emeğin ve yaşamın kırılmaşması, toplumsal hareketler (örneğin Euromayday hareketi ve 2011'den beri de demokrasi hareketleri), demokrasi ve temsil eleştirisi, politik bağışıklık vb. konuları üzerine yaptığı çeşitli uluslararası yayınları vardır.

Otonom 78

Politika Dizisi 22

Kırılğanların Yönetimi

Isabell Lorey

ISBN 978-975-6056-81-3

1. Basım Mayıs 2016, İstanbul

Kitabın Özgün Adı

Government of the Precarious

© Isabell Lorey

© Türkçe yayım hakları Otonom Yayıncılık, 2016

Çeviren

Nurhayat Köklü

Yayıma Hazırlayan

Münevver Çelik

Kapak ve İç Tasarım

H. Mert İnan

Baskı ve Cilt

Gün Matbaacılık Reklam Film Basım Yayın San.Tic.Ltd.Şti.

Beşyol Mah.Akasya Sk. No: 23/A

Küçükçekmece / Sefaköy/ İstanbul

Tel: 0212 580 63 81

Yayınevi Sertifika no: 31383

Otonom Yayıncılık

Firuzaga Mah. Çukurcuma Cad. Yazıcı Çıkmaşı No:2

Beyoğlu - İSTANBUL

Tel 0 212 244 87 09

iletisim@otonomyayincilik.com

www.otonomyayincilik.com

KIRILGANLARIN YÖNETİMİ

Isabell Lorey

İÇİNDEKİLER

7	Judith Butler'ın Önsözü
13	Teşekkür
17	Kırılğanların Yönetimi: Giriş
31	Kırılğanlık hali ve kırılğanlık
37	Biyopolitik Yönetimsellik
53	Refah Devleti ve Bağışıklık Kazandırma
73	Bir Yönetme Aracı olarak Kırılğanlaşma
81	Virtüözlük ve Post-Fordist Kamusal Alan
99	Bakım Krizi ve Bakım Grevi
107	Çıkış ve Kuruluş
121	Kaynakça

ÖNSÖZ

JUDITH BUTLER

Bu titiz çalışmanın en önemli katkısı, en nihayetinde kırıl-
ganlığın geçici ya da dönemsel bir durum değil, içinde yaşadığı-
mız tarihsel dönemi farklı kılan yeni bir düzenleme biçimi oldu-
ğunu anlamamızı sağlamasıdır. Bazı nüfusların diğerlerinden
daha kırılğan olduğunu ifade ettiğimizde ve farkı açıklamaya
çalıştığımızda, güvencesizliğin tam olarak neleri içerdiği, ne-
rede başlayıp nerede bittiği, kapsamını ve mekanizmalarını
nasıl anlayacağımız açıklanmadan kalıyor. Aslında, örnekleri
yalnızca daha genel bir biçime başvurarak anlayabiliriz ve bu
da bizi kırılğanlığın kendisinin bir rejime, hegemonik bir yöne-
tilen ve kendi kendini yönetme tarzına nasıl dönüştüğüne dair
bir düşünceye yönlendirir. Lorey'in kitabı, zamanında Foucault
tarafından ortaya atılan ve sonradan Foucault'nun iktidar teo-
risinin çok ötesine geçen neoliberal bir düzenleme ve iktidar bi-
çiminin ortaya çıkışını düşünmemize olanak sağlar. Metin açık
bir şekilde, pek çok önemli noktada ve özellikle de bir özneyi
ve öznenin kendisiyle kurduğu ilişkiyi üreten iktidar anlayışı

bakımından Foucault'ya dayanır. Ama aynı zamanda yeni bir soru ortaya atar: Öznenin oluşumunda iktidarın yoğun bir alanı olarak kırılğanlığı ve her tarafa nüfuz eden "güvencesizlik" fikrini nasıl anlıyoruz? Bir başka ifadeyle, neoliberal koşullar altında kırılğanlığı hem bir yaşam biçimi ve sonsuz bir yörünge olarak hem de yönetildiğimiz ve kendi kendimizi yönetir hale geldiğimiz süreçte bir düzenleme ilkesi olarak gerekli kılan ve buna teşvik eden bir "güvenlik" örgütlenmesi olarak nasıl anlıyoruz?

Lorey'in kitabı, kırılğanlık biçimlerini ve bunların olası toplumsal sonuçlarını, yeni bir iktidar ve potansiyel sömürü biçimi olarak adlandırılan kırılğanlıktan ayırt edebilmemize yardım edecek müthiş bir kavramsal netlikle yazılmıştır. Politik egemenlik tarihi, Marksist üretken emek fikri, erkek bağımsızlığı fikrinin feminist bir eleştirisi ve teşvik edilen neoliberal yoksulluk biçimlerinin analizi açısından bakıldığında, Lorey'in çalışması günümüzde yeni iktidar biçimlerinin yeni düzenleyici amaçlarla nasıl birleştiğine ilişkin tarihsel ve politik olarak incelikli bir anlayış sunuyor. Yaşamın geçiciliği veya kırılğanlığına işaret eden varoluşsal kavramlardan da faydalanarak ne iddia ediyor olursak olalım, bu iddialar ihtiyaçların toplumsal ve ekonomik örgütlenmesinden ve bilhassa da iktidarın güvenliğe dayalı biçimlerini genişletmek amacıyla "güvencesizliği" üretmesinden ayrılamaz. Lorey'in çalışması, bizden yalnızca özneleri üreten bir süreç olarak "kırılğanlaştırılmayı" değil, aynı zamanda öznenin asıl meşguliyeti olarak "güvencesizliği" de çok dikkatli bir şekilde ele almamızı ister. Bu belirli iktidar biçimi, nihai politik ideal olarak güvenlik gereksinimini tesis etmek için bir zemin yaratır ve bu politik ideal, iktidarı devlette ve kurumsal şirketlerde toplayacak şekilde işlerken, öte yandan yeni bir özne türü de üretir. Eleştiri ve direniş yerine, artık

halklar güvencesizlikten kurtulmaları gereken nüfus yığınları olarak tanımlanıyor ve bu nedenle polis ve devlet kontrolü biçimleri, küresel yatırım vaatleri ve küresel yönetim kurumları değer kazanıyor. Tıpkı “finansal kriz” söyleminin, piyasanın idari kontrolünün daha fazla olması gerektiği (ve hatta daha uzman kapitalistler ekibini zorunlu kıldığı) fikrini desteklemeye yaraması gibi, “kırılگانlık” söylemi de sırasıyla bir yanda iktidarın zayıflatılacağı öte yanda sürekliliğinin tehdit edileceği vaatlerini ustalıkla kullananların gücünü birleştirir.

Lorey’in çalışması Agamben’in yakın zamanda ortaya attığı istisnai egemenlik fikrini yeniden formüle ederek, egemenlik doktrininin yeniden düşünölmesini içerir. Lorey analizini liberal siyaset felsefesinin bir eleştirisi ve revize edilmiş biyopolitika kavramı içinde konumlandırarak egemenliğin kendisinin nüfusların düzenlenmesinde ve kendi kendini düzenlemesinde bir araç haline geldiğini gösterir. Aslında, egemen vatandaş fikrini yöneten normlara göre, herkes *kırılگان*dır. Güvencesizlerin egemenliği, kişinin can veya malının sürekli olarak dışarısı tarafından tehdit edildiği ve dolayısıyla egemenliğin uygulanmasının bir güvenlik talebinden ibaret olduğu varsayımına dayanır. Bir anlamda, çağımızın güvenlikçi rejimleri, liberal egemen vatandaşlık fikirlerini tanımlayan “bir tehdide karşı savunma” şeklindeki bu temel dinamiği güçlendirerek ve yeniden tanımlayarak nüfusları yönetirler (ve dolayısıyla biyopolitikayla ilişkilidirler). Acılı olmasa da ironik olarak, egemenlik fikri, kırılگانlaşmaya işaret etmektedir, yani egemenliğin bağımsızlığına dair geleneksel anlatıyı yalanlarken aynı anda kendi içsel mantığını da açığa çıkarmaktadır. Geç modernitenin terimleriyle ifade etmek gerekirse, egemen halk ve egemen özne çeşitli hastalıklarla, cinselliğin kötü etkileriyle, suç dalgalarıyla, pek çok türün olası işgalleriyle tehdit edilmektedir.

Böylece tehditlere karşı korunma ihtiyacı çok önemli hale gelmekte ve iktidar bu ihtiyaç tarafından ve onun sayesinde bir tabi kılma biçimine bürünmektedir. Öte yandan, egemen özne belirgin şekilde tekildir ve bireyselleşmesi ile kitlelerden ayırt edilmelidir; ama yine de öznenin kendi hayatıyla ilişkisi, açıklığı, kendini uyarlamak zorunda olduğu ve kendini oluşturma pratiğini geliştirdiği büyük ölçekli toplumsal ve politik yönetim biçimleriyle yönetilmektedir. Aslında, ne kadar çok sayıda özne kendi kendisini düzenlerse, daha kapsamlı bu düzenleme biçimi o denli etkili işler; tam da onun aracı olan bireyselliği ve bireyi geliştirme ihtiyacını güvence altına alan bir kendi kendini yönetme tarzına bürünür.

Bu önemli kitap, bizi “tehdit edilen olma” tuzağını reddedecek ve sömürüye karşı korumasız hale getiren korkaklık biçimlerine karşı eleştirel bir mesafe almamızı mümkün kılacak politik hareketlenmeleri düşünmeye itiyor. Aslına Lorey, bizden politik hareketlenmenin temeli olarak korkuyu ve güvencesizliği kabul etme ve kasıtlı olarak teşvik edilen koşullar içinde bedeli ne olursa olsun güvenlik isteme alternatifleri dışındaki alternatifler üzerine düşünmemizi istiyor. Peki bunlar yerine güvencesizliğin teşvik edilen niteliğine ve yine güvencesizliğin sömürülmesine odaklanmak ne anlama gelir? İktidar özneye dayatılır ve böylece iktidar öznenin kendisiyle ilişki kurmasının ve hatta kendisini geliştirmesinin aracı haline gelir. Dolayısıyla Lorey saf bir mağduriyet politikasına (yani iktidarın yalnızca dışarıdan dayatıldığı görüşüne) olduğu kadar “güvenliğin” nihai değer olmasına (denetlenen öznenin duygusal yatırımına) da karşı çıkar. Bunun yerine, iktidarını nüfusları yönetmek ve düzenlemek için arttırmak isteyen rejimlere karşı kırılğanlığı kullanacak politik hareketlenme biçimlerini, bir başka ifadeyle kırılğanlığı bir aktivizm biçimi olarak ye-

niden düşünmemizi talep eder. Nüfusların kırılğan hale getirilmesinde kullanılan yeni yönetsel biçimler, kesinlikle yalan güvenlik vaatlerine, bu güvenlik vaatlerinin yönetsel taktiklerine ve sömürülerine karşı savaşıyan güvencesizlerin aktivizmi ile ortadan kaldırılabilir ve kaldırılması gereken özneleşme biçimlerinin ve pratik olasılıkların (*Handlungsmöglichkeiten*) geliştirilmesi aracılığıyla iş görüyor.

TEŞEKKÜR

Judith Butler'a, Stefan Nowotny'e ve Gerald Raunig'e, European Institute for Progressive Cultural Policies'e (eipcp) ve kpD/kleines postfordistisches Drama'dan Brigitta Kuster'a, Marion von Osten'e ve Katja Reichard'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Benim için yıllardır çeviri yapan ve kitabın İngilizce basımının yapılmasını mümkün kılan Aileen Derieg'e ve özellikle de Marina Sitrin, Lynne Segal, Brett Neilson, Vassilis Tsianos, Dimitris Papadopoulos, Angela McRobbie, Emma Dowling, Stefano Harney, Erik Empson ve Sebastian Budgen olmak üzere bu basımın yapılmasını destekleyen herkese teşekkürler.

Özellikle de bu kitaba ön hazırlık niteliğinde olan aşağıdaki metinlerin geliştirilmesine katkıda bulunan tüm yayıncılara ve editörlere teşekkürlerimi iletiyorum:

“Politics of Immunization, and the Precarious Life”, çev. Rainer Emig, yay. hz. Gerald Siegmund ve Stefan Hölscher,

Dance, Politics, and Co-Immunity: Current Perspectives on Politics and Communities in the Arts, Zürich: Diaphanes, 2012, s. 265–76 içinde.

“Gouvernementale Prekarisierung”, Isabell Lorey, yay. hz. Roberto Nigro ve Gerald Raunig, *Inventionen 1: Gemeinsam. Prekär. Potentia. Kon-/Disjunktion. Ereignis. Transversalität. Queere Assemblagen*, Zürich: Diaphanes, 2011, s. 72–86 içinde.

“Becoming Common. Precarization as Political Constituting”, çev. Aileen Derieg, *e-flux*: “Searching for the Post-Capitalist-Self” 17 (2010), e-flux.com adresinden erişilebilir.

“Prekarisierung als Verunsicherung und Entsetzen. Immunisierung, Normalisierung und neue Furcht erregende Subjektivierungsweisen”, yay. hz. Alexandra Manske ve Katharina Pühl, *Prekarisierung zwischen Anomie und Normalisierung. Geschlechtertheoretische Bestimmungen*, Münster: Westfälisches Dampfboot, 2010, s. 48–81 içinde.

“Virtuosität zwischen Dienstbarkeit und Exodus. Postfordistische Öffentlichkeit, soziale Produktion und politisches Handeln”, *fkW/Zeitschrift für Geschlechter - forschung und Visuelle Kultur*: “Das Private bleibt Politisch” 49 (2010), s. 11–23.

“Virtuosos of Freedom: On the Implosion of Political Virtuosity and Productive Labour”, çev. Mary O’Neill, *transversal*: “Creativity Hypes” (February 2007), <http://transversal.at> adresinden erişilebilir (Ayrıca Claudio Altenhain ve diğerleri, *Von ‘Neuer Unterschicht’ und Prekariat. Gesellschaftliche Verhältnisse*

und Kategorien im Umbruch. Kritische Perspektiven auf aktuelle Debatten, Bielefeld: transcript, 2008, s. 153–64 içinde Almanca da yayınlanmıştır).

“Vom immanenten Widerspruch zur hegemonialen Funktion. Biopolitische Gouvernementalität und Selbst-Prekarisierung von KulturproduzentInnen”, yay. hz. Gerald Raunig ve Ulf Wuggenig, *Kritik der Kreativität*, Vienna: Turia + Kant, 2007, s. 121–36 içinde.

“Governmentality and Self-Precarization: On the Normalization of Cultural Producers”, çev. Lisa Rosenblatt ve Dagmar Fink, *transversal: ‘Machines and Subjectivation’* (November 2006), <http://transversal.at> adresinden erişilebilir.

KIRILGANLARIN YÖNETİMİ:

GİRİŞ

Kırılğanlaşmayı anlayamazsak, ne günümüzün siyasetini ne de ekonomisini anlayabiliriz. Kırılğanlaşma, Avrupa'nın zengin bölgelerinde bile marjinal bir fenomen değildir. Önde gelen neoliberal Batılı endüstriyel uluslarda, kırılğanlaşma artık yalnızca ötekileri etkilesin diye az gelişmiş ülkelerin sosyo-coğrafik alanlarına ihraç edilemez. Kırılğanlaşma bir istisna değil, bir kuraldır. Hatta uzun süreden beri güvenli olduğu düşünülen alanlara bile yayılmış durumdadır. Bir yönetim aracı ve aynı zamanda toplumsal düzenlemeye ve kontrole hizmet eden kapitalist birikimin dayanağı haline gelmiştir.

Kırılğanlaşma, güvencesiz işlerden, ücretli istihdam ile sağlanan güvence yokluğundan daha fazla anlam taşır. Bir güvencesizlik ve tehlikeye açık olma hali olan kırılğanlık, tüm varoluşu, bedeni, özneleşme biçimlerini ihtiva eder. Yeni yaşama ve çalışma olasılıklarını mümkün kılrsa da, bir tehdit ve baskıdır. Kırılğanlaşma beklenmeyenle, tesadüfle birlikte yaşamak anlamına gelir.

Ancak, Batının seküler modernitesinde tesadüfe maruz kalmak, güvenliğin, yönelimin ve düzenin tamamen kaybolmasıdır, yani tam anlamıyla bir kâbustur. Açıkça görülüyor ki, bu dipsiz kuyu canavarı artık endüstrileşmiş post-Fordist “Batı” uluslarında bile ehlileştirilemiyor. Hesaplanamaz olandan duyulan korku, yönetme ve özneleşme tekniklerini işaret ediyor ve ölçülemez olanı ölçen düzensiz kültürle birleşiyor.

Bu, en azından Thomas Hobbes’tan beri artık mümkün olmadığı düşünülen bir yönetim biçimi ortaya çıkarmaktadır: koruma ve güvenlik sözüyle meşrulaştırılamayan bir yönetim. Koruma karşılığında itaat talep eden eski tahakküm kuralının aksine, neoliberal yönetim öncelikle toplumsal güvencesizlik yaratarak ve asgari güvenceyle yönetirken aynı anda istikrarsızlığı arttırarak yoluna devam ediyor. Refah devletini ve onunla ilişkili hakları paramparça edip yeniden biçimlendirme sürecinde, olası en büyük güvencesizliğe dayanan, sözde başka alternatiflerin kesinlikle olmadığı iddiasıyla desteklenen yeni bir yönetim biçimi tesis ediliyor. Kırılğanlaşmanın bir yönetim aracı haline gelme biçimi, aynı zamanda kapsamının, mevcut düzeni ciddi olarak tehlikeye atacağı belirli bir eşiği geçmesi gerekmediği anlamına da gelir: yani özellikle isyana neden olmamalıdır. Bu eşiği yönetmek, günümüzün yönetim sanatını oluşturmaktadır.

Bu arkaplan düşünüldüğünde ortaya atılan soru, düzenin çözülüşünü harekete geçiren kırılğanlık tehdidinin nasıl önleneyeceği ya da sona erdirileceği değildir. Buradaki soru, özellikle de kırılğanlaşma sayesinde nasıl yönetildiğimizi ve kendimizi nasıl yönetilebilir halde tuttuğumuzu anlama sorunudur. Bu yönetme tekniklerinin analizinde, çok çeşitli bağlamlarda da olsa iç savaş, kuralsızlık veya toplumun dağılması gibi yaklaşımlar çok az yardımcı olmaktadır. Burada esas soru, bu yönet-

me mekanizmaları dâhilinde direniş için çatlakların ve potansiyellerin nerede bulunacağıdır.

(Kendi Kendini) Yönetme

Bu kitapta geliştirdiğim kırılğanlık kavramı “yönetim” kavramına odaklanmaktadır. Michel Foucault, “Batılı” yönetim pratiklerinin izinin soybilimsel olarak Hristiyan pastoral iktidara kadar sürülebileceğini göstermiştir. Modern *yönetimselliğe* bu güçlü girişte, şeyleri ya da toprakları değil, insanları yönetme sanatı devreye girer. Belirli bir bireyselleşme biçimi olarak iktidarın pastoral biçimi, Batılı-modern özne oluşu da içerir ve aynı anda hem koşul hem de etkidir. Bireyselleşme ya-ıtılma anlamına gelir ve böylesi bir ayrışma her şeyden önce imgesel ilişkiler yoluyla kendini oluşturma, kendi “kendi” iç-sel varlığını oluşturmaları sorunudur ve yalnızca ikinci olarak ve daha az etkili bir şekilde ötekilerle bağlantı kurma sorunu olarak görülür. Dolayısıyla, bu içeridelik ve kendine gönderim, bir bağımsızlık ifadesi değil, pastoral itaat ilişkisinin önemli bir ögesidir.¹

Sonuç olarak yönetmenin karşılıklı pratikleri, kişinin idaresinin kesinlikle daha sonra en iyi ihtimalle bağımsız ve özerk algılanabilecek bir şekilde kendiyile ilişkisi olarak üretecek şekilde ötekiler tarafından yönlendirilmesinden oluşur. Yönetme sanatı genel olarak “tutumları yönlendirmekten”² ibarettir,

1 Ayrıca bkz. Michel Foucault, *Security, Territory, Population: Lectures at the Collège de France 1977–1978*, çev. Graham Burchell, New York: Palgrave Macmillan, 2007, s. 207–8. [*Güvenlik, Toprak, Nüfus: Collège de France Dersleri*, çev. Ferhat Taylan, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.]

2 Michel Foucault, “The Subject and Power”, James D. Faubion, ed: *Power: Essential Works of Foucault, 1954–1984*, Vol. 3, çev. Robert Hurley, Londra: Penguin Press, 1994, s. 326–48, burada s. 341 içinde [*Özne ve İktidar*, çev. Işık Ergüden ve Osman Akınay, Ayrıntı Yayınları, 2000].

bireyselleşmeleri aracılığıyla ötekilerin tutumunu etkiler. Ancak bu, kaçınılmaz olarak bireylerin ötekiler tarafından yönlendirildiği ve kendi kendilerini yönlendirdikleri korkunç bir çemberde takılıp kaldıkları anlamına gelmez. Orta Çağda bile “karşı-tutum, yani başkalarını yönlendirmek için kullanılan usullere karşı mücadele etmek”³ bakımından çok sayıda örnek bulunabilir.

On sekizinci yüzyılda, pastoral iktidar temel bir dönüşüm uğramıştır: insanların kendilerini tabi kıldıkları yasalar artık kralın ya da kilisenin yasaları değil, vatandaşların kendilerine dayattıkları yasalar olmuştur. Bu modern, erkek ve burjuva egemenlik biçimi, kararsız bir şekilde kendi kendini belirleme ve tabi kılma, kendini yaratma ve itaat, özgürlük ve kölelik arasında konumlanan özneleşme biçimlerini gerekli hale getirmiştir. Modern vatandaş açısından, eğer toplumsal ve politik koşullar ile bireyin kendi yaşamı, yine bireyin kendi (ortak) kararları tarafından düzenlenebilir ve etkilenebilir olarak algılanırsa, o zaman kolektiviteye ve dolayısıyla zımni olarak kendilerine, egemenliğe, özerkliğe ve özgürlüğe inanan vatandaşlar, toplumun kurallarına kendilerini gönüllü olarak tabi kılarlar.

Yani kendini yönetme yalnızca kendini ve ötekilerini yönetilebilir hale getirme anlamına gelmez. Aynı zamanda, bunların içinden artık mevcut yollarla yönetilmemenin ve hatta çok daha az yönetilmenin potansiyeli doğar. Güvencesizlikle yönetme, yani kırılğanların yönetilmesi analizinde, neoliberal koşullar altında yönetimselliğin bu çifte kararsızlığını anlamak önemlidir: ötekiler tarafından yönetilme ve kendi kendini yönetme arasındaki kararsızlık ve ayrıca kendi kendini yönetme içindeki kararsızlık: yönetilebilir hale getirilen köle ve ar-

3 Foucault, *Security, Territory, Population*, s. 201.

tık bu şekilde yönetilmemeyi amaçlayan itirazlar. Bu kitapta güvencesizlik nedeniyle yönetime karşı ayaklanmanın neden bu kadar zor ve nadir olduğu sorusunu sorduğumuzda, bu aynı zamanda kırılanların kendi kendini yönetiminde kölelik yarınının açık tahakkümünü sorunsallaştırdığımız anlamına da gelir. Bu taraf, şu anda hegemonik hale gelen emek biçiminden ayrılamaz, bütün olarak insanı talep eden bu emek biçimi esas olarak iletişime, bilgiye ve duyguya dayanmaktadır ve virtüöz emek olarak yeni bir şekilde görünür hale gelmektedir.

Kolektifin krizi, ortak olanın olanakları

Kapitalist üretim ilişkilerinin oluşumundan bu yana, emek gücünün özgürlüğünün varoluşsal olarak korunmasızlığına karşı bir güvence olmadığını düşünen pek çok kişi vardır. Ücretli emek ne güvenlik ne de bağımsızlık elde etmiştir.⁴ Üçrunda mücadele edilmesi gereken kolektif refah devleti kurumları, özellikle de ailenin ekmeğini kazanan erkek için görece bağımsızlık sağlamıştır. Bu güvenlik biçimi için, ilişkisel yeniden üretim ve bakım işi kadınlaştırılmış, ev işlerine dâhil edilmiş ve emek olarak niteliği değersizleştirilmiştir.⁵ Yine de, özellikle erkek bağımsızlığının güvence altına alınması, bağımlı işçilere kolektif mücadele için örgütlenebilme ve birleşme avantajı sağlamıştır.

Kolektif güvence sistemlerinin neoliberal tahribatı ve yeniden yapılandırılmasının yanı sıra kısa süreli ve giderek daha kırılan hale gelen çalışma koşullarının ortaya çıkışıyla birlikte,

4 Ayrıca bkz. Robert Castel, *From Manual Workers to Wage Laborers: Transformation of the Social Question*, çev. Richard Boyd, New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers, 2003.

5 Ayrıca bkz. Silvia Federici, *Caliban and the Witch: Women, the Body and Primitive Accumulation*, New York: Autonomedia, 2004 [*Caliban ve Cadı: Kadınlar, Beden ve İlksel Birikim*, çev. Öznur Karakaş, İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2012.]

fabrikalarda ya da meslek gruplarında kolektif örgütlenme olanakları da tükenmiştir. İstihdamda yeni bireyselleşme biçimleri ortaya çıkmış ve bu yeni bireyselleşme biçimlerinin emeğin çıkarlarını temsil eden geleneksel kurumlarda örgütlenebilme becerisi çok azdır. Günümüzde bu yeni bireyselleşme biçimlerini aşacak yeni örgütlenme pratikleri bulunabilir mi? Bireyler arasındaki ilişkileri, bağlantıları ve bağlılıkları reddetmeyen toplumsal ve politik koşullara ilişkin bir perspektif nasıl olabilir? Bir başka ifadeyle ötekilerle bağlardan başlayan kendine güven biçimleri tahayyül edilebilir ve uygulanabilir mi?

Bu, kırılğanlaşmayı salt bir tehdit olarak algılamak ve onunla yine salt bir tehditmiş gibi mücadele etmek yerine, onu bir bütün olarak ele almak ve onun mevcut tahakkümünü güvence altına alan işlevleri ve öznel deneyimleri politik mücadele için bir başlangıç noktası olarak görmekle mümkündür.

Kırılğanlaşmayı bu şekilde anlamak için, kavramın 1980'lerin başlarından itibaren Fransız sosyal bilimlerindeki darlaştırılmış kullanımının yanı sıra diğer dillere girişinde ortaya çıkan tartışmaların ardından kırılğanla ilişkili kavramlar alanını yeniden açmak gerekiyor.⁶ Kırılğanlaşma artık yoksunlukla, baskıyla ve korkuyla sınırlı değilse, o zaman basit bir "kırılğanlaşmayı yok etme politikası"⁷ talebi de artık pek bir anlam ifade etmez, çünkü böyle bir talep, geleneksel sosyal güvenlik sistemlerinin yeniden formüle edilmesinden başka bir şey amaçlamaz. Bana göre bu tür bir politika, ancak modern

6 Ayrıca bkz. Precarias a la deriva, "Projekt und Methode einer 'militanten Untersuchung'. Das Reflektieren der Multitude in actu", çev. Kathrin Held ve Peter Tabor, yay. hz., Marianne Pieper, Thomas Atzert, Serhat Karakayali ve Vassilis Tsianos, *Empire und die biopolitische Wende. Die internationale Diskussion im Anschluss an Hardt und Negri*, Frankfurt am Main ve New York: Campus, 2007, s. 85–108, burada s. 93. içinde.

7 Klaus Dörre, "Entsicherte Arbeitsgesellschaft. Politik der Entprekariisierung", *Widerspruch. Beiträge zu sozialistischer Politik* 49 (2005), s. 5–18.

ulus-devletlerin hegemonik politik ve sosyal güvenlik mantığını sorunsallaştırırsa; *kırılğanlık* ve *kırılğanlaşma* tahakkümün araçları olarak işlevleri bakımından analiz edilirse ve son olarak kaçınılmaz *kırılğanlık halinin* kabul edilmesi için kırılğanlığa ve kırılğanlaşmaya karşı yeni güvence ve koruma biçimleri bulunursa anlamlı olacaktır.

Kırılğanlar ve temsilin eleştirisi

1990'ların sonlarında, uluslararası kırılğanlık araştırmasında en etkili iki sosyolog olan Pierre Bourdieu ve Robert Castel, kırılğanlık hali bağlamında kolektif direnişin imkânsız olacağından açıkça korktular.⁸ Castel bunu söyledikten çok kısa bir süre sonra, ulusötesi EuroMayDay hareketi⁹ de dâhil olmak üzere, marjinal ve görece geç olmasına rağmen, kırılğanların Avrupa'daki hareketlerini önemsemi, Bourdieu ise bu hareketleri göremedi bile.¹⁰ 1 Mayıs 2001'de Milan'da gerçekleştirilen ilk MayDay yürüyüşünden neredeyse bir yıl sonra, 2002'nin başlarında hayatını kaybetti. Bu geleneksel emek gününde, pek çok Avrupa şehrindeki çeşitli açılardan kırılğan olan kesimler, yalnızca kurumsal şirketlerde görünmez koşullarını ve dene-

8 Ayrıca bkz. Pierre Bourdieu, "La précarité est aujourd'hui partout", *Contre-feux. Propos pour servir à la résistance contre l'invasion néolibérale*, Paris: Liber – Raison d'Agir, 1998, s. 95–101; Robert Castel, *L'insécurité sociale, Qu'est-ce qu'être protégé?*, Paris: Seuil, 2003, ss. 46–7 içinde.

9 EuroMayDay hareketinin kısa bir tarihi için, ayrıca bkz.. Gerald Raunig, *A Thousand Machines: A Concise Philosophy of the Machine as Social Movement*, çev. Aileen Derieg, Los Angeles: Semiotext(e), 2010, s. 75–90 [*Bin Makine, Toplumsal Hareket Olarak Makinenin Kısa Felsefesi*, çev. Münevver Çelik, İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2013]

10 Ayrıca bkz. Robert Castel, "Die Wiederkehr der sozialen Unsicherheit", çev. Thomas Atzert, yay. hz. Robert Castel ve Klaus Dörre, *Prekarität, Abstieg, Ausgrenzung. Die soziale Frage am Beginn des 21. Jahrhunderts*, Frankfurt am Main ve New York: Campus, 2009, s. 21–34 içinde. Burada Castel, Fransız kültür emekçilerinden veya *Dönemlik Çalışanlardan* söz etmektedir.

yimlerini sorunsallaştırmakla kalmayıp, aynı zamanda kimliği ve temsili eleştiren politik pratiklerden başlayarak örgütlene-
mez olanı örgütlemek için yeni biçimler aramaya girişti.¹¹ Kırılğan çalışma ve yaşama koşulları, neoliberal koşullar altında politik faillik olanakları bulmaya yönelik bir politik mücadele-
nin başlangıç noktası olarak alınıyor.

Bu toplumsal hareketlerde alışılmadık olan şey yalnızca yeni politik mücadele biçimlerinin sınanıyor olması değil, aynı zamanda kırılğanlaşmaya ilişkin yeni perspektifler de geliştiriliyor olmasıdır. Bu hareketler ayrıca -ve diğer toplumsal hareketlere göre dikkat çekici bir şekilde- birbirinden oldukça ayrı kültürel ve politik alanları da benzersiz bir şekilde sürekli tersine çeviriyor ve birbiriyle kesiştiriyor. Son on yıldan beri, kırılğanlara ilişkin kısmen de olsa yıkıcı bilgi temelinde yapılan değiş-tokuşlar ve bir politik oluşum meydana getirmek için ortak bir zemin yaratmayı hedefleyen iletişimsel arayış, politik bağlamda ve hatta üniversite çerçevesinde bile pek yaşanmıyor. Bu tür arayışlar daha ziyade sanat kurumlarında ve toplum merkezlerinde gerçekleşiyor (İtalya'da ve İspanya'da olduğu gibi). Bu, yeni bir araya gelme ve örgütlenme biçimi arayışının ve icadının yalnızca tek boyutudur ve Bourdieu ve Castel'in de doğru bir şekilde belirttiği gibi geleneksel örgütlenme biçimlerinin içinde yaşanması bir hayli zordur.

Kırılğan olanlar birleştirilemez veya temsil edilemez, onların çıkarları o kadar farklıdır ki klasik kurumsal örgütlenme biçimleri kesinlikle işe yaramaz. Kırılğan olanların çoğu, hem üretim ilişkilerinin içinde hem de çeşitli üretim tarzları yüzünden dağılmıştır, bu dağılma öznellikleri hem ortaya çıkarır

11 Ayrıca bkz. *Kulturrisse. Zeitschrift für radikaldemokratische Kulturpolitik*: "Organisierung der Unorganisierbaren" (Nisan 2006), <http://kulturrisse.at> adresinden erişilebilir (tüm Internet sitelerine Haziran, 2013'te girilmiştir).

hem kendine katar, ekonomik sömürüyü yaygınlaştırır, kimlikleri ve iş yerlerini çeşitlendirir. Kırılğan hale gelen ve dağılan sadece iş değil, hayatın ta kendisidir. Kırılğan olanlar tüm farklılıklarıyla birlikte yalıtılma ve bireyselleşme eğilimi taşır, çünkü kısa süreli işlerde çalışır, bir projeden diğerine geçer ve çok nadiren kolektif sosyal güvenlik sistemlerine dâhil olurlar. Kırılğan olan çeşitli kesimleri kapsayacak temsil birlikler veya biçimleri yoktur.

Yine de bu durum hiçbir şekilde bir yoksunluk olarak anlaşılmamalıdır, çünkü kırılğan yaşama ve çalışma koşulları temelinde yeni ve uygun politik faillik biçimleri icat etme fırsatını da içinde barındırmaktadır. MayDay hareketleri kolektif bir kırılğan özneyi temsil etmeye kalkışmamış ve temsili-olmayan pratikler denemiştir. Bu bakımdan, kırılğanların hareketleri 2008 ve 2009 yılı üniversite işgallerinin ve aynı zamanda Occupy hareketlerinin atası sayılır, demokrasi konusundaki ısrarları temsilin çok ötesine geçmektedir. Paolo Virno'ya göre "Politik temsilin çöküşünü kışkırtan tipik post-Fordist çokluktur: bu anarşik bir jest değil, sakın ve gerçekçi bir şekilde yeni politik biçimler arayışıdır."¹²

"Kırılğan" kavramının farklı anlamları kişilerin deneyimleriyle ve politik pratiklerle birlikte MayDay hareketiyle sürekli olarak ilişkilendirilmiştir. Frassanito Network, kırılğanlaşma tanımında kavramın müphemliğini özellikle de göç bağlamında kısaca özetlemektedir: "Böylece kırılğanlaşma tartışmaya açık bir alanı sembolize etmektedir: bu alanda yeni bir sömürü döngüsü başlatma çabası aynı zamanda arzuları ve öznel davranışları karşılamaktadır ve eskiye, yani Fordist emek rejimine itiraz etmektedir ve başka ve daha iyi olanı -hatta buna esnek

12 Paolo Virno, "Publicness of the Intellect: Non-State Public Sphere and the Multitude", *transversal: "Publicum"* (Haziran, 2005), <http://transversal.at> adresinden erişilebilir.

bir hayat bile diyebiliriz- aramaktadır.”¹³ Kırılğanlaşmada, sömürü derecesinin çok yüksek olması ve geleneksel sömürü koşullarından “özgürleşme” Fordizm’in üretim aygıtına bağlanarak yeni öznelleşme biçimlerine karışmaktadır.

Kırılğanın üç boyutu

“Kırılğanın” kavramsal bileşimi, en kapsamlı şekilde güvencesizlik ve yaralanabilirlik, istikrarsızlık ve tehlike altında olma olarak tanımlanabilir. Kırılğanlık halinin tersi genellikle tehlike olarak bilinen her şeye karşı korunma, politik ve toplumsal bağışıklık halinde olmaktır.¹⁴ Tarihsel olarak, güvencesizliğe karşı politik koruma ideallerini, sadece Hobbes’un tehlikeli ötekiler tarafından mülkiyetin ve yaşamın yok edildiği doğal insanlık durumuna karşı koruma sağlayan egemenin temsil edildiği güvenlik devleti kavramına borçlu değiliz. Güvencesizlikten ve kırılğan olmaktan koruma aynı zamanda yirminci yüzyıl refah devletlerinin de sorumluluğuydu.¹⁵ Ayrıca ne Hobbes’un Leviathan’ı ne de refah devletleri kırılğanları engelleyemez, bunlar daha ziyade korunması gerektiği varsayılan yeni tarihsel kırılğanlık biçimleri, yeni güvencesizlikler ortaya çıkarır.

Güvenlik sözü verenler, genel olarak tehdit edilen ve kırılğanlaştırılmış ötekilerle ilgilenmekten muaf olmayı başaramamıştır: kırılğanlaştırılmış ötekiler itaate ve tabi kılınmaya mecbur bırakılmıştır. Dolayısıyla kırılğanlar, tarihsel olarak farklı bir tarzda tahakküm ve güvenliğin hem nedenini hem de sonucunu temsil etmektedir.

13 Frassanito-Network, “Precarious, Precarization, Precariat?” (2005), <http://thistuesday.org> adresinden erişilebilir.

14 “Bağışıklık” kavramında yer alan farklı koruma ve tehdit dinamikleri için, bkz. Isabell Lorey, *Figuren des Immunen. Elemente einer politischen Theorie*, Zurich: Diaphanes, 2011.

15 Ayrıca bkz. Castel, *L’insécurité sociale*.

Ama post-Fordist toplumlarda tahakküm artık (sosyal) güvenlik ile meşrulaştırılamıyorsa ve bunun yerine güvence-sizlikle yönetiliyorsa, o zaman kırılğanlık ve bağışıklık, gü-vencesizlik ve güvenlik/koruma bir karşıtlık ilişkisi olmaktan çıkıyor ve giderek (hâlâ) yönetilebilir olmanın düzenlenmiş eşiği olarak kademeli bir ilişki halini alıyor demektir. Bu geli-şimin önemli bir temeli de şu anda neoliberalizmdeki kırılğan-laşmanın bir normalleştirme sürecinde olmasıdır, bu da güven-cesizlikle yönetmeyi mümkün kılmaktadır. Neoliberalizmde kırılğanlaşma “demokratik” hale gelmektedir.

Burada sunduğum tezleri daha da genişletmek için, kırıl-ğanın üç boyutunu birbirinden ayıracağım: *kırılğanlık hali*, *kırıl-ğanlık ve yönetimsel kırılğanlaşma*.

Kırılğanlık hali -burada Judith Butler'ı takip edeceğim. Butler'a göre kırılğanlık hali hayatların ve bedenlerin sosyo-ontolojik bo-yutu için kullanılan bir kavramdır.¹⁶ Kırılğanlık hali antropolojik bir sabit veya tarihaşırı bir insanlık durumu değil, daha ziyade hem insana hem de insan olmayana özgü bir koşuldur. Ama her şeyin ötesinde kırılğanlık hali felsefi anlamda basitçe tekil ya da “kendinde” var olan bir şey değildir; her zaman ilişkiseldir ve bu nedenle diğer kırılğan hayatlar ile paylaşılır. Kırılğanlık hali, varoluşsal olarak paylaşılan bir şeyi, yalnızca ölümlü olduğu için değil, aynı zamanda toplumsal olduğu için de kaçınılması mümkün olmayan ve dolayısıyla güvence altına alınamaz bedenlerin altında olduğu tehlikeyi tanımlar. Nancy'nin kullandığı anlamda kırılğan “ile olma” olarak kırılğanlık hali, her hayatın koşuludur ve tarihsel ve coğrafi olarak çok farklı çeşitlilikler meydana getirir.¹⁷

16 Ayrıca bkz. Judith Butler, *Frames of War: When Is Life Grievable?*, [Savaş Tertipleri: Hangi Hayatların Yası Tutulur, çev. Şeyda Öztürk, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015].

17 Bkz. Jean-Luc Nancy, *Being Singular Plural*, çev. Robert D. Richardson ve Anne E. O'Byrne, Stanford: Stanford University Press, 2000.

Kırılğanın ikinci boyutu olan *kırılğanlık*, genel bir kırılğanlık halinin farklı politik, toplumsal ve yasal telafilerinin etkilerini belirleyen bir düzen kategorisi olarak anlaşılmalıdır. Kırılğanlık, eşitsizlik ilişkilerinde kırılğanlık halinin çizgilerini ve dağılımını, *ötekileştirme* sürecine eşlik eden ile-olma hiyerarşisini gösterir. Kırılğanın bu boyutu, bireylere bir gruba ait olma imkânının verildiği ya da verilmediği doğallaştırılmış tahakküm ilişkilerini kapsar. Kırılğanlık, güvencesizliğin toplumsal konumlandırmalarını içerir, bu nedenle ne özneleştirme biçimlerini ne de konumlandırılmış olanların faillik gücünü ima eder.

Kırılğanın üçüncü boyutu, *yönetimsel kırılğanlaşma* dinamikleridir. Bu, yönetme biçimleriyle ilişkilidir, çünkü endüstriyel kapitalist koşulların oluşumu ve modern Batılı toplumlar tarihsel olarak burjuva egemenliği ideolojisinin temel biriminden ayrılamaz.

Kırılğanlık hali, hem bir hayat koşulunu hem de toplumsal ve politik olanın temelini işaret etse de, yaşam politikaya girinceye kadar bu söylediğimiz söz konusu değildir. Foucault'un da analiz ettiği gibi, on sekizinci yüzyılın sonlarında ve on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan biyopolitika sayesinde yönetim, önceden bilinmeyen tarzda, bir nüfustaki tek tek her bireyin ve tüm bireylerin hayatını koruyacak şekilde ve böylece devleti güçlendirmenin ve kapitalist ekonomideki üretkenliğe hizmet etmenin merkezi haline geldi.¹⁸ Bu yeni yönetme sanatının gelişiminde, yönetilebilir biyopolitik özneleşmeler ortaya çıktı. On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda, biyopolitik özneleş-

18 Ayrıca bkz. Michel Foucault, *The Will to Knowledge: The History of Sexuality*, Vol. 1, çev. Robert Hurley, Londra: Penguin Books, 1998, s. 141; [*Cinselliğin Tarihi*, çev. Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul: Ayrıntı Yayınları] Isabell Lorey, "Als das Leben in die Politik eintrat. Die biopolitisch-gouvernementale Moderne, Foucault und Agamben", yay. hz., Pieper ve arkadaşları, *Empire und die biopolitische Wende*, s. 269–92.

meler giderek liberal burjuva özgürlüğü ve demokratik kendi kaderini tayin hakkı fikirleriyle iç içe geçti.

Dolayısıyla, yönetsel kırılanlaşma yalnızca istihdam aracılığıyla istikrarsızlaştırma anlamına gelmekle kalmaz, aynı zamanda yaşama ediminin ve dolayısıyla bedenlerin ve özneleşme biçimlerinin istikrarsızlaşması anlamına da gelir. Kırılanlaşmayı *yönetsel* olarak anlamak, yönetme aracı ve ekonomik sömürünün ve özneleşme biçimlerinin koşulları arasındaki karmaşık etkileşimleri ve tabi kılma ve kendini güçlendirme arasındaki ikircikliği de sorunsallaştırmayı mümkün kılar. Kendi kendini güçlendirme pratikleri otomatik olarak özgürleştirici bir etkiye sahip değildir, aksine tamamıyla ikircikli olduğu için, ancak yönetsel bakış açısından anlaşılabilir. Bunlar, konformist bir kendi kendini geliştirmeyi, sıra dışı yönetilebilirliği mümkün kılan konformist bir kendi kaderini tayin etmeyi temsil eden kendi kendini yönetme biçimlerini işaret edebilirler. Fakat güçlenme pratikleri, aynı zamanda işlevsel kendi kendini yönetmeyi aşabilir, reddedebilir ya da bundan kaçabilir.

Yönetsellik perspektifinden bakıldığında kırılanlaşma, yalnızca baskılayıcı ve ayrıştırıcı biçimleriyle değil, aynı zamanda kendi kendini yönetme teknikleri yoluyla ortaya çıktığı için ikircikli üretken uğraklarıyla da anlaşılabilir. Olumsuzluğun, yeni ekonomik sömürü koşullarına yeni bir tarzla tabi olmadığı bir tarihsel dönemde, *yönetsel kırılanlaşma* terimi hesaplanamaz, ölçülemez ya da birimlerine ayıramaz olanla ve yönetimin güvencesizlik sayesinde kurtulduğu şeyle uğraşmanın üretken yolunu da içerir.

Kırılanın bu üç boyutundan hiçbirisi birbirinden bağımsız olarak ortaya çıkmaz, bunlar sadece tarihsel olarak farklı konumlandırılmış ilişkilerdir. Temel olarak, farklı tahakküm

biçimlerine yol açan kırılğanlık hali ve kırılğanlık arasındaki ilişkiden söz edilebilir. Sosyo-ontolojik düzey, politik topluluğun korunmasına, bağışıklık kazanmasına karşı bir tehdit olarak inşa edilmiştir. Bazılarının korunmasını meşrulaştırmak, genelde “öteki” olarak işaretlenenlerin bir kırılğanlık çizgisi ile ayrılmasını gerektirir. Bu, özellikle liberal yönetimselliği bir üst düzeyde farklı kılar. Tehditkâr kırılğanlık hali, tehlikeli ötekilerin inşasına dönüşebilir, politik ve toplumsal topluluğun içinde ve dışında sırasıyla “anormal” ve “yabancı” olarak konumlanabilir. Daha önce de belirtildiği gibi, neoliberalizmde kırılğanlaşma şu anda bir normalleşme süreci geçiriyor. Bu süreçte, liberal kırılğanlık düzeninin biçimleri değişmiş bir biçimde var olmaya devam ediyor, varoluşsal kırılğanlık artık sadece tehlikeli ötekilerin inşası ile dönüştürülemez ve bir kırılğanlık olarak önlenemez; bunun yerine neoliberal koşullar altında normalleştirilen bireyselleşmiş yönetsel kırılğanlaşmada hayata geçer.

Kırılğanların yönetimine ilişkin yaptığım bu araştırmada, ötekilerle bağlantılı olma halinden başlayarak ve kırılğanın farklı boyutlarını göz önünde bulundurarak politik ve toplumsal bir teorik perspektif geliştirmeye çalışacağım. Her bir (yaşayan) varlığın varoluşsal kırılğanlığı ışığında, toplumsal ilişkiselliği öncelikli olarak ele almak herkes için eşit derecede ortak bir şeyden başladığı anlamına gelmemektedir. Toplumsal ilişkiselliği dikkate almak yalnızca ortak-oluş süreçlerine girerek başlatılabilir ve buna ötekilerle birlikte itaate itiraz ederek mevcut yönetme biçimlerinden bir kopuş sağlayacak yeni örgütlenme biçimleri ve yeni düzenler icat etmek için kırılğanın farklılaşmasında olası ortak çıkarlar tartışmaları da dâhildir.

Berlin, Mart 2012

KIRILGANLIK HALİ VE KIRILGANLIK

Kırılğanlığı, ilk olarak teorik-sistematik bir düzeyde, bir yandan eşitsizlik ilişkisi olarak ve diğer yandan varoluşsal ve toplumsal kırılğanlık hali, yani kırılğanın birinci ve ikinci boyutuyla ilişkisi olarak nasıl anlayabiliriz? Judith Butler *Savaş Tertipleri* adlı kitabında bu konuya ilişkin bazı görüşler sunuyor. Bu çalışmasında Butler, bazı yazılarından oluşan *Kırılğan Hayat* adlı kitabında tanımladığı bir hayatın ne zaman yası tutulabilir ve dolayısıyla yaşanabilir olduğuna dair politik-felsefi sorunun izini sürmeye devam ediyor. *Savaş Tertipleri*'ne giriş kısmındaki birkaç sayfada Butler kırılğanlık haliyle birlikte ikinci bir kavram daha sunuyor, bu kavram kırılğanlıktır¹.

1 Butler, "Precarious Life, Grievable Life", *Frames of War*, s. 25–6 [*Kırılğan Hayat, Yasın ve Şiddetin Gücü*, çev. Başak Ertür, İstanbul: Metis Yayınları, 2013]. Kırılğanlık hali ve kırılğanlık hakkında daha fazla tartışma için, ayrıca bkz. Judith Butler ve Antke Engel ile röportaj, "Politics under Conditions of Precariousness and Violence", Marina Gržinić ve Rosa Reitsamer içinde, yay. hz., *New Feminism: Worlds of Feminism, Queer and Networking Conditions*, Vienna: Löcker, 2008, s. 135–46; Judith Butler, "For and Aga-

Butler burada birkaç yıldan beri özellikle de kırılğanlığa ilişkin politik-teorik ve aktivist söylemlerde kullanılan neolojizmi benimsemektedir.²

Butler, hayatın kırılğanlığını ve bedenın yaralanabilirliğini, yalnızca korunmamız gereken bir tehdit ya da tehlike olarak değil, genel olarak kavramsallaştırıyor. Kırılğanlık haline dair kaygılarını yeniden üretmek ve böylece geleneksel modern tahakküm mantığını desteklemek yerine tahakküm ilişkilerini analiz etmek için, asıl başlangıç noktası olarak kırılğan hayatın kabul edilmiyor oluşunu almamız gerektiğini ileri sürüyor. He insanlar hem de insan-olmayan varlıklar için varoluşsal bir durum olarak “kırılğanlık hali” genel olarak hayatı neyin oluşturduğunu belirler. Butler, toplumsal ve politik koşullardan ayrı olarak anlaşılamayacak bir ontoloji formüle eder. Bu koşullar, bedenlerin yalnızca belirli bir şekilde hayatta kalmasını mümkün kılarak, toplumsal, politik ve yasal şartlara gömülü olmadıkları takdirde hayatta kalamayacak olan tarihsel olarak belirli varlık biçimleri sağlar. Ancak, aynı zamanda tam da bu şartların kendisi hayatı tehdit eder. Bu nedenden ötürü,

inst Precarity”, *Tidal. Occupy Theory, Occupy Strategy* 1 (Aralık, 2011), s. 12–13 ve “Precarity Talk: A Virtual Roundtable”, Lauren Berlant, Judith Butler, Bojana Cvejić, Isabell Lorey, Jasbir Puar ve Ana Vujanović ile, *Theatre Drama Review* 4 (2012), s. 165–79.

2 Avrupa kırılğanlar hareketine dair tartışmalar bağlamında, (2001'den beri, EuroMayDay hareketi) yalnızca “kırılğanlaşma” (*Prekarisierung*) kavramı değil, aynı zamanda burada herhangi bir farklılaştırma geliştirmeden eşanlamlı olarak “kırılğanlık” (*Prekarität*) ve prekarya (*Prekariat*) da Almancada kullanılmıştır (ayrıca bkz. Raunig, *A Thousand Machines*, ss. 75–90. [Bin Makine, *Toplumsal Hareket Olarak Makinenin Kısa Felsefesi*. çev. Münevver Çelik, Otonom Yayıncılık, 2012]. Hatta Butler politik-teorik ve prekarite bakımından aktivist tartışmalar arasındaki bağlantıyı kurmadan önce, kırılğanlık hali kavramı çoktan kırılğanlık ile ilişkilendirilmişti. (ayrıca bkz. Brett Neilson and Ned Rossiter, “From Precarity to Precariousness and Back Again: Labour, Life and Unstable Networks”, *Fibreculture* 5 (2005).

Butler'a göre hangi hayatların korunduğu ve hangilerinin korunmadığı ile ilgili politik kararlara ve toplumsal uygulamalara odaklanmak büyük önem taşımaktadır.

Kırılğanlık hali, doğumla "eş-sürelî"³ hale gelir, çünkü hayatta kalma başlangıçtan itibaren toplumsal ağlara, toplumsallığa ve başkalarının çalışmasına bağlıdır. Canlı bir varlığın, yaralanabilirliğinden ve tamamen özerk bir hayat yaşamasının imkânsızlığından kaynaklı temel toplumsallığı, Butler'ın ötesine geçerse, yeniden üretim işinin asli önemini de vurgular. Çünkü hayat kırılğandır ve özellikle bakıma ve yeniden üretime bağlıdır.

Kırılğanlık hali yalnızca hayatın kendisiyle değil, ayrıca varoluş koşullarıyla da ilişkilidir;⁴ burada sorunsallaştırılan şey, herkesi aynı yapan şey değil, herkes tarafından *paylaşılan* şeydir. Herkesin paylaştığı kırılğanlık hali, aynı zamanda ayrıştırıcı bir faktör olarak da anlaşılabilir: Bir yanda hepimizde ortak olan ama öte yanda bizi ötekilerden kopartan ve ayıran bir durumdur. Bu iki yönlü "paylaşılan/ayrılan" durumu, birbirinden kesin olarak farklılaştırılmaz, aksine kendi taşıdıkları ikirciklikle anlaşılmalıdır. Paylaşma ve ayrılma her zaman hâlihazırda genel ve koşullu kırılğanlık halinde gömülü olarak bulunur: ortaklık ve fark, birleşme ve ayrışma.

Sonuç olarak, kırılğanlık hali ne değişmez bir varlık biçimidir ne de varoluşsal bir aynılıktır; o daha ziyade bedenlerin her zaman toplumsal olarak belirlenen güvencesiz kuruluşunu çoğaltır. Paylaşılan, ayrıştırıcı ve bağlayıcı olduğu için, kırılğanlık hali, daima ilişkisel bir farkı, paylaşılan bir farkı işaret eder. Burada bağlayıcı olan şey, kişinin başvuracağı önceden varolan ortak bir iyi değil, sadece politik ve toplumsal faillikte ortaya çıkan bir şeydir.

3 Butler, "Precarious Life, Grievable Life", s. 14.

4 Ayrıca bkz. a.g.e., s. 22-23.

Dolayısıyla, paylaşılan kırılğanlık hali, hem bizi ötekiler karşısında korunmasız bırakır hem de bizi onlara bağımlı kılar.⁵ Bu karşılıklı toplumsal bağımlılık, kendisini hem endişe veya kaygı hem de şiddet olarak ortaya koyar. Başka bir ifadeyle, kırılğan ve sonlu olduklarından, bedenler kendilerinin dışında “ötekilere, kurumlara ve sürekli ve sürdürülebilir çevrelere”⁶ bağımlıdır. Korunma, güvenlik ve bakım olmadan hiçbir hayat devam edemez ve bu nedenle aynı zamanda her zaman ölüm riskine ya da tehlikesine karşı korunmasız olmayı sürdürür. Butler’ın da belirttiği gibi, “Ne kadar istersek isteyelim ya da ne kadar varlıklı olursak olalım, yaşayan bir beden için hastalık ya da kaza olasılığını yok edemeyiz.”⁷

Kırılğan ve tehlikede olduğu için, varoluşsal bir yaralanabilirliğe karşı korunmasız olduğu için hayatın yasal ya da başka yollarla bütünüyle korunması ve güvence altına alınması gerektiği veya korunup güvence altına alınabileceği varsayımı bir kadiri mutlaklık fantezisinden öte bir şey değildir.⁸ Korunmaları gerektiği *halde*, yaşayan bedenler asla tamamen korunamaz, özellikle de sonsuza dek hayatın her zaman kırılğan olduğu toplumsal ve politik koşullara bağlı olduğu için korunamaz. Hayatı mümkün kılan koşullar aynı zamanda kesinlikle bir hayatın kırılğan olarak kalmasına neden olan koşullardır. Tüm güvenliğe rağmen kırılğan olan devam eder; tüm koruma ve bakıma rağmen de yaralanabilirlik sürer ve hiçbir şey yaralanamazlığı garanti edemez.

İlişkisel bir fark olarak paylaşılan kırılğanlık hali toplumsal ve politik olanın ötesinde varolmaz. Bu nedenle, kırılğanın ikinci

5 “Kırılğan hayat yaygın bir koşul olsa da, paradoksal olarak koşullanmış olmanın koşuludur” (a.g.e., s. 23).

6 A.g.e.

7 A.g.e., s. 30

8 Ayrıca bkz. a.g.e., s. 18

boyutundan, yani kırılğanlığın hiyerarşik hale getirilmesinden bağımsız olarak da varolmaz. Bu, ikinci bir fark biçimine yani sınıflandırıcı ve ayırıcı farklılaşmaya karşılık gelir. Butler, Batı modernitesindeki kırılğanlık hali, kırılğanlık ve tahakküm arasındaki paradigmatik ilişkinin altını çizer. Ortak paylaşılan kırılğanlık halini, esas itibariyle kaygılı, ötekiler tarafından korkutulmuş ve yine ötekiler tarafından yaralanabilir olma anlamında bir tehdit olarak tasavvur eden Hobbesçu devlet teorisinin işaret ettiği kırılmayı vurgular.⁹ “Çünkü her bir beden kendisini olası doğası gereği kırılğan olan ötekiler tarafından tehdit edilir halde bulur ve bunu takiben tahakküm biçimleri devreye girer.”¹⁰ Tahakküm, zararı dokunan, önleyici bir tedbir olarak uzaklaştırılması gereken ve hatta zaman zaman yok edilmesi gereken ötekilere karşı tehdit edilenleri korumak için varoluşsal kırılğanlık halini kaygıya dönüştürür.¹¹ Ötekilerle paylaşılan kırılğanlık hali hiyerarşik hale getirilir, hükme bağlanır ve kırılğan hayatlar bölünür. Bu bölünme aynı anda sembolik ve maddi güvencesizliklerin, başka bir ifadeyle kırılğanlığın “farklılaşmış dağılımını”¹² üretir. Güvencesizlikte hiyerarşik hale getirilmiş fark olarak kırılğanlık, paylaşılan kırılğanlık halinin bölünmesinden, kategorikleştirilmesinden ortaya çıkar. Kaçınılmaz bir şekilde paylaşılanın sınıflandırıl-

9 Ayrıca bkz. Roberto Esposito, *Communitas: The Origin and Destiny of Community*, çeviren: Timothy Campbell, Stanford: Stanford University Press, 2010.

10 Butler, “Precarious Life, Grievable Life”, s. 31.

11 Başka bir çalışmamda, tahakkümün bu türden ikili onayına *yasal bağışıklık* adını vermiştim. Bu bağışıklık kazandırma dinamiğinde, tehdit olarak inşa edilen kırılğan “dışarıya” atılabilir; ama tehlikeli kırılğan, *biyopolitik bağışıklık* dinamiği uyarınca politik topluluğa dahil edilebilir, böylece tehlike nötrleştirilir ve entegre edilir. Bu bağışıklık dinamiği daha ziyade normalleştirilmiş yönetsel kırılğanlaşmaya karşılık gelir (ayrıca bkz. Lorey, *Figuren des Immunen*).

12 Butler, “Precarious Life, Grievable Life”, s. 25–7.

ması eşitsizlik doğurur. Dolayısıyla kırılğanlık, özellikle genel, varoluşsal kırılğanlık haline karşı koruma sağladığı varsayılan politik ve yasal düzenlemelerden kaynaklanan işlevsel bir etki olarak anlaşılabilir. Bu bakış açısından bakıldığında, tahakküm bazı insanları varoluşsal kırılğanlık halinden koruma çabasına ve aynı zamanda bu korunma ayrıcalığının dışında tutulan ve öteki olarak algılananlarla korunmaya değer görülmevenlerin kırılğanlığının farklılaşmış dağılımına dayanır.

BIYOPOLİTİK YÖNETİMSELLİK

Kırılğanlığın üçüncü boyutu olan yönetimsel kırılğanlaşmayı tartışabilmek için her şeyden önce “biyopolitik yönetimsellik”¹ adını verdiğim politik-ekonomik çerçeveyi açıklamak gerekir. Michel Foucault, “yönetimsellik” kavramını bir devletin yönetimi ve modern Batı toplumlarında kendi kendini yönetme teknikleri arasındaki yapısal iç içe geçmişliği göstermek için kullanır. Devlet ve nüfus-özneler arasındaki bu iç içe geçmişlik, Batı modernitesi yönünde politik ve ekonomik bir paradigma kayması olarak kabul edilebilir.

İlk kez on altıncı yüzyıldan itibaren gelişmeye başlayan yönetimsellik on sekizinci yüzyılda yeni bir yönetme tekniği, daha açık bir ifadeyle modern yönetme tekniklerinin kuvvet hatları olarak gerçekleşti ve günümüze kadar geldi. Ne Foucault’nun on altıncı yüzyıl figürü olan Machiavelli’in *Prens* adlı eserinden bir prototip olarak alıntılacağı geleneksel ege-

1 Toplumsal-teorik bir kavram olarak biyopolitik yönetimsellik için, ayrıca bkz. Lorey, “Als das Leben in die Politik eintrat”.

menlik ne de on yedinci yüzyılda Hobbes'un bir sözleşme ile bağlı gönüllü özneler topluluğu, insanların kendi iyilikleri için yönetilmesiyle ilgilenmiştir, bunlar aslen insanları egemenlik adına yönetmekle ilgilenmiştir.² Ancak on sekizinci yüzyıl boyunca, liberalizm ve burjuvazi hegemonik hale geldiğinde, nüfus da iktidarın odağı haline gelmiştir ve böylesi bir yönetim biçimi halkın hayatını iyileştirmeye yönelmiştir. Devletin gücü artık sahip oldukların toprağın büyüklüğüne ya da vatandaşlarının merkantilist ve otoriter tasnifine değil³, daha ziyade nüfusun "mutluluğuna" bağlı hale gelmiştir.⁴

Yönetme yöntemleri on sekizinci yüzyıl boyunca liberalizmin politik ekonomisi yönünde değişmeye devam etmiştir: bir yandan serbest pazar lehine yönetim tekniklerinin kendini kısıtlaması ve diğer yandan düşünme becerileri ve ekonomik paradigmaları icra etmeleri ile birbirine bağlanan nüfus-özneler. Bu nüfus-özneler basitçe baskı ve itaatle yönetilmemiştir, Foucault'nun yönetimsellik üzerine verdiği derslerde de belirttiği gibi yönetilebilir hale gelmişlerdir, sayıları, "ömürleri, sağlıkları ve davranış biçimleri bu ekonomik süreçlerle karmaşık ve girift ilişkilere sahiptir."⁵ Liberal yönetim biçimleri modern yönetimsellik yapısının temelini sağlamıştır ve her zaman bi-

2 Ayrıca bkz. Foucault, *Güvenlik, Toprak. Nüfus*, s. 227–54.

3 Merkantilizm zaten nüfusun büyümesine yönlendirilmiştir, ancak bu büyüme halkın yaşam kalitesine değil, daha ziyade nicel boyutlarına odaklanmıştır.

4 Tarihsel "mutluluk" ve "saadet" anlayışı için, bkz. Isabell Lorey, "The Dream of the Governable City.

On Plague, Policey and Raison d'état", *transversal: "Art and Police"* (Haziran, 2007), <http://transversal.at> adresinden bulunabilir.

5 Michel Foucault, *The Birth of Biopolitics: Lectures at the Collège de France, 1978–1979*, çev. Graham Burchell, yay. hz. Michel Sennelart, London: Palgrave Macmillan, 2008, s. 22 [*Biyopolitikanın Doğuşu*, çev. Alican Tayla, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015].

yopolitik olagelmıştır.⁶ Bir başka ifadeyle, liberalizm biyopolitika için ekonomik ve politik çerçeve sağlamıştır, tıpkı biyopolitikanın “kapitalizmin gelişmesinin vazgeçilmez bir ögesi”⁷ olarak ortaya çıkması gibi.

On sekizinci yüzyılın sonunda bir devletin gücü ve refahı, nüfusunun sağlığına giderek daha fazla bağlı hale gelmiştir. Burjuva-liberal çerçeve dâhilinde, yönelimi itibariyle devlet politikaları günümüze kadar normallığı tesis etmek, üretmek ve ardından korumak anlamına gelmiştir. Bunu sağlamak için, ilk zorunluluk büyük miktarda veriye sahip olmaktır: Bu ihtiyaçla istatistikler hazırlanmış, doğum ve ölüm oranlarının yanı sıra hastalık sıklıkları, barınma koşulları, beslenme biçimlerinin verileri vs. de hesaplanmıştır. Yine de bu yeterli olmamıştır. Bir nüfusun sağlık standartlarını belirlemek ve maksimize etmek, yaşamı iyileştiren ve ayrıca her bir bireyin aktif katılımını sağlayan üretken biyopolitik yönetme biçimlerini, yani her bir bireyin kendi kendini yönetmesini gerekli hale getirmiştir. *Cinselliğin Tarihi*, “Bilme İstenci” bölümünde Foucault şöyle yazar: “Batılı insan yavaş yavaş canlı bir dünyada canlı bir tür olmanın, bir bedene, varolma koşullarına, yaşama olasılıklarına, kişisel ve kamusal sağlığa, dönüştürülebilecek güçlere ve güçlerin en uygun biçimde dağıtılabileceği bir düzleme sahip olmanın ne anlama geldiğini öğrenir.”⁸ Bence burada Foucault önemli iki şey söylüyor: “Batılı insan” belli varoluş koşullarına bağımlı olmayan bir bedene sahip olduğunu öğrenmek zorunda kalır ve bu da “kendi” kırılğanlık haline etkide bulanabileceği

6 Foucault’nun modern yönetimselliğin biyopolitikadan ayrılamayacağını vurguladığı bazı bölümler için, bkz. a.g.e.

7 Foucault, *The Will to Knowledge: The History of Sexuality*, Vol. 1, çev. Robert Hurley, Londra: Penguin Books, 1998 [“Bilme İstenci”, *Cinselliğin Tarihi*, çev. Hülya Uğur Tanrıöver, Ayrıntı Yayınları, 2012].

8 A.g.e., s. 142, vurgu eklenmiştir.

farklı düzeyler olduğunu varsaymayı öğrenmesi gerektiği anlamına gelir. İkinci olarak, kendisiyle yaratıcı ve üretken bir ilişki geliştirmeyi öğrenmek zorunda kalır, böylece “kendi” bedenini, hayatını ve kendisini ve dolayısıyla “kendi” kırılğanlığını şekillendirmesi mümkün hale gelir. Batılı insanın kendisinin ne olduğuyla ilgilenmesi sayesinde ötekilere bağlılık çözülür ve ilişkisel fark bölünür. Bireyselleşme, herkesin bedeninin ve kendisinin Batılı liberal yönetimi için bir ön koşuldur.⁹ Dolayısıyla, biyopolitik-yönetimsel kendi kendini yönetme, bedenin ve tüm hayatın kırılğanlık halinin toplumsal koşulları insan tarafından düzeltilebilir ve biçimlendirilebilir olarak algılandığı esnada ortaya çıkar. Aslında, bu türden kendi kendini yönetme biçimleri insanın “kendi” kırılğanlık hali üzerinde olabildiğince becerikli bir şekilde kontrol uygulayabileceği fantezilerini güçlendirir. Philipp Sarasin, on sekizinci yüzyıl sonlarında ve on dokuzuncu yüzyıl başlarında, Batılı hijyen söylemi bağlamında “bir bireyin sağlığını, hastalığını ve hatta ölüm zamanını belirlemesinin tamamen kendisine kalmış olduğu”¹⁰ inancının ortaya çıktığını belirtir. Böylesi bir hayali kendilik-egemenliği biçimi yaşamın varoluşsal kırılğanlığıyla ilişkili olumsuzluğun üstesinden gelme çabalarını gözler önüne serer ve bu türden çabalar asla yönetimsel dispozitiflerden bağımsız bir şekilde ortaya çıkmaz.

Liberal-yönetimsel kendilik-teknikleri bağlamında, “kişinin kendisi”ni nitelemesi her zaman MacPhersoncu anlamda “sahiplenici bireycilik” anlamına gelir.¹¹ Bu türden kendilik-

9 Bireyselleşmenin soykütüğü Hristiyan pastorallığıne kadar izlenebilir, ayrıca bkz. Foucault, *Güvenlik, Toprak, Nüfus*, s. 227.

10 Philipp Sarasin, *Reizbare Maschinen. Eine Geschichte des Körpers 1765–1914*, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2001, s. 19.

11 Crawford B. MacPherson, *The Political Theory of Possessive Individualism: Hobbes to Locke*, Oxford: Oxford University Press, 1973.

ilişkileri bir kendilik-tahayyülüne yönlenir, ancak başlangıçta yalnızca burjuva sınıfına uygulanmıştır ve sonra yavaş yavaş on dokuzuncu yüzyılın sonunda tüm nüfusa yayılmıştır. Burada mesele öznenin yasal statüsü değil, toplumların normalleştirilmesinin yapısal koşullarıdır: İnsanlar kendilerini yönetebilir olmalı, kendilerini bir cinselliğin öznelere olarak kabul etmeli ve çeşitli tedbirlerle (beslenme, hijyen, barınma koşulları) sağlıklı kalabilecek ya da tedbir alınmadığında hastalanabilecek bir bedene sahip olduklarını öğrenmelidir. Böylece kırılabilirliğin halinin koşullarını etkileyebilecek belirli kendilik-tekniklerinin geliştirilmesi gerekmiştir. Bu anlamda, tüm nüfus biyopolitik öznelere haline gelmelidir.¹² Biyopolitika, nüfusa ekonomik olarak vasat bir üretken yaşam sağlamak için kendilik-oluşumunun özgün teknikleri yoluyla varoluşsal kırılabilirlik halinden yaralanmasını azaltmaya çalışır.

İşçilere referansla, bu türden hayali kendilik-ilişkileri¹³ bedenin kişinin kendisinin mülkiyeti olarak tahayyül edildiği anlamına gelir. “Kişinin kendi” bedeni emek-gücü olarak satılmalıdır. Bu açıdan bakıldığında modern “özgür” birey, yaşayabilmek için kendi emek-gücünü iyi fiyata satıp güçlü kendilik-ilişkileriyle kendisini yeniden üretmeye zorlanır ve kırılabilirlik halini azaltmak için giderek daha iyi yaşaması gerekir.

Dolayısıyla, modern toplumlarda Foucault’nun “yönetim-

12 Ayrıca bkz. Lorey, “Als das Leben in die Politik eintrat”, s. 272–7; ve Lorey, *Figuren des Immunen*, s. 270.

13 Louis Althusser’in fikirlerine dayanarak, bu kendilik ilişkileri, örneğin bedenlerin tesis edilmesinde maddeleştiği haliyle “varoluşun gerçek koşullarından” (burada nüfusu yönetmek için yönetsel tekniklerden söz etmektedir) ayrılamaz. Ayrıca bkz. Louis Althusser, *Ideology and Ideological State Apparatuses (Notes towards an Investigation)*, çev. Ben Brewster [İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, çev. Alp Tümtürtekin, İthaki Yayınları, 2003]; *Lenin and Philosophy and Other Essays*, New York: Monthly Review Press, 1971 içinde, ss. 127–86. [*Lenin ve Felsefe*, çev. Büleny Aksoy, Murat Belge ve Erol Tulpar, İletişim Yayıncılık, 2014].

sellik” adını verdiği “yönetme sanatı”¹⁴ esas itibariyle baskıcı değildir, aksine”içselleştirilmiş” bir kendilik disiplini¹⁵, her daim “kişinin kendi” kırılğanlık halini düzenlemesini sağlayan bir öz-denetim biçimidir.

On yedinci yüzyılın ikinci yarısı kadar erken bir dönemde, Marx’a göre “burjuva düşünme biçimini normal insan düşünme biçimi”¹⁶ haline getiren John Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*’de insanın “kendisinin efendisi ve kendi insanlığının ve eylemlerinin ya da emeğinin sahibi” olduğunu yazmıştır.¹⁷ Burjuva insan için, bir vatandaş ve elbette özgür ücretli emekçi olarak kendi emek gücünün sahibi olan ve onu satması gereken işçinin bu biçimsel özgürlüğünün önkoşulu olan mülkiyet, modernitenin başlangıcında varsayıldığı üzere “antropolojik bir önem”¹⁸ kazanmıştı. Bu daha sonra bireyin bağımsız hale gel-

14 Foucault, *Güvenlik, Toprak, Nüfus*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.

15 Kendilik yönetiminin ilk olarak, neoliberalizm altında düzenleyici bir prensip olarak yürürlüğe girdiğini “içselleştirildiği”ni düşünmüyorum. Düzenleme ve kontrol neoliberalizmde disipline karşı üstün gelen ilk teknikler değildir (bu, Gilles Deleuze’nün “Postscript on the Societies of Control” *Ekim* 59 [1992], s. 3-7 [“Denetim Toplulukları Üzerine Ek”, *Müzakereler*, çev. İnci Uysal, Norgunk, 2013] başlıklı çalışmasında ve Michael Hardt ve Antonio Negri’nin, *İmparatorluk*, Cambridge: Harvard University Press, 2000) başlıklı çalışmasında ileri sürdükleri görüşten farklı bir görüşü benimsemek anlamına gelir). Özellikle de, merkezi bir biyopolitik üretkenlik hijyen ve sağlık açısından (cinsiyetlendirilmiş ve ırksallaştırılmış) bedenlere atfedildiğinde, bu özneleştirme pratikleri modernitenin başlangıcına, on sekizinci yüzyılın neredeyse sonlarına doğru konumlandırılmalıdır.

16 Karl Marx, “Contribution to the Critique of Political Economy, Part One: Theories of the Standard of Money”, çev. S.W. Ryazanskaya, *Marx Engels Collected Works, MECW*, vol. 29: *Economic Works 1857-61*, New York: International Publishers, 1987, s. 314-22, burada s. 315.

17 John Locke, *Two Treatises of Government*, ed. Thomas Hollis, Londra, A. Millar ve diğerleri, 1764, II. 44 [*Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, çev. Fatih Bakırcı, Ebabil Yayınları, 2012].

18 Castel, *L’insécurité sociale*, s. 18.

mesinin ve geleneksel tabiiyet ve güvenlik sisteminden kopmasının bir önkoşuluna, yani özgürlükçü olmayan itaat ve bağlılık sistemlerinden vazgeçip kırılganlık halinin görece güvenliğini seçmesine dönüşecektir.

Oysa biyopolitik bir perspektiften bakıldığında, mülkiyetin önemi, sınırlı vatandaşlık, sermaye ve ücretli emek katmanlarını aşar ve daha ziyade kendi kapsayıcı genelliği açısından anlaşılmalıdır. Bedensel mülkiyet ilişkileri, yalnızca erkek vatandaş ya da işçi için değil, tüm nüfus açısından biyopolitik dispozitif içinde yönetimsel (*gouvernementale*) kendi kendini yönetme olarak kabul edilir. Modern kendilik ilişkileri yapısal olarak yalnızca ekonomik söylem olmanın ötesinde, kişinin bir üretimin aracı olarak kendi bedeniyle ilişkisine dayanır. Benzer şekilde, sahiplenici-bireyci kendilik ilişkileri, “kişinin kendi” kırılganlık halini niteleyen nosyonların, güvenliğin sınıfa ve toplumsal cinsiyete özgü konumların yanı sıra ulusal ve erkek heteroseksüel normdan başlayarak ve bu normla ilişki halinde etnik, ırkçı, cinsiyetçi ve dini özellikler uyarınca düzenlenebileceğini ima eder.

Kişinin kendisinin ve mülkiyetinin efendisi olması tarihsel olarak belirli, erkek-çağrışımlı özerklik ve özgürlük fikirlerinin temelidir. Burada, kırılganlık halinin paylaşılmasında ötekilerle bağlantılı olma gerçeği ön plana çıkar. On sekizinci yüzyıldan itibaren, burjuva toplumunda “kişinin kendisi” fikri daha ziyade kadın çağrışımlı özel alana, yani “ötekinin” alanına kayma eğilimindedir. “Kişinin kendi” kırılganlık halini mülkiyetin –ki burjuva anlayış eşi, çocukları ve hizmetçileri de bu mülkiyete dâhil eder- güvence altına alınması yoluyla erkeklerle özgü bir tarzla yönetmesi, Henry Ford’un aile ücreti uygulaması sayesinde yirminci yüzyılın başında maddileşen bir ideoloji olarak işçi sınıfına da yayılmaya başlamıştır. Bu özellikle

de bir yandan üretim işinde cinsiyete dayalı iş bölümü ve diğer yandan ücretli emeği güvence altına alan ev içi yeniden üretim işi anlamına gelmiştir ve aynı zamanda ev içi emeği değersizleştirmiş ve ücretsiz hale getirmiştir.¹⁹

Normalleştirici kendi kendini yönetme erkek, beyaz, burjuva öznenin inşasına kadar giden tutarlılık, kimlik ve bütünlük tahayyülüne dayanır. Tutarlılık aynı zamanda modern egemen öznelere önkoşullarından da birisidir. Bu şekilde tahayyül edilen “içsel”, “doğal” hakikatler ve bu türden otantiklik inşaları, kişinin kendi hayatını özgürce, özerk bir şekilde ve kendi kararlarına bağlı olarak yaşama, başka bir ifadeyle egemen olma fikirlerini beslemeye günümüze kadar sürdürür. Bu tür biyopolitik-yönetimsel iktidar ve tahakküm ilişkileri kolayca algılanamaz, çünkü sık sık egemen, kendiliğinden oluşmuş, özgür kararlar ya da kişisel içgörüler olarak görülür ve hatta günümüzde “Ben kimim?” ya da “Kendimi nasıl gerçekleştirebilirim?” gibi sorular sorma arzusunu yaratır. Neoliberal yenden yapılandırma sürecinde sıklıkla yardıma çağırılan kişinin kendi sorumluluğu kavramı, bu liberal kendi kendini yönetme tekniği geleneği içinde işler.

Yaygın olarak bilinen bu ekonomi ve biyopolitika fikrinde, kendini pazarlayan emek gücünün, bir özneleşme biçimi olarak kendi kendisinin girişimcisi olmanın çizgileri, modern liberal toplumların başlangıcına kadar gider ve aslında tam olarak neoliberal bir fenomen değildir.²⁰ Bu tür bir perspek-

19 Ayrıca bkz. Antonio Gramsci, *Prison Notebooks*. Cilt. I-III, çeviren ve yay. hz. Joseph A. Buttigieg, New York: Columbia University Press, 201. [Hapishane Defterleri 1,2,3 ve 4, Kalkedon, 2011, 2012]. Burada Defter 4, §52 ve Defter 22, §11; Gundula Ludwig, *Geschlecht regieren. Zum Verhältnis von Staat, Subjekt und heteronormativer Hegemonie*, Frankfurt am Main and New York: Campus, 2011, özellikle ss. 76-81.

20 *Biyopolitikanın Doğuşu*’nda kendilik girişimini yalnızca neoliberal yönetimselliğin gelişimiyle ilişkili olarak açıklayan Foucault’nun iddiasının

tiften bakıldığında, öyle görünüyor ki bireysel sorumluluğun günümüzdeki cazibesi on dokuzuncu yüzyılda zaten başarısız olmuş bir şeyi, yani mülkiyetin üstünlüğünü ve bu temelde bir güvenlik inşasını tekrar ediyor gibidir. Mülkiyet burjuva yönetiminin başlarında çekici hale getirilmiş ve toplumsal olarak koşullanmış varoluşun ölçülemezliğine karşı bir koruma, laikleştirilmiş topluluk yaşamından kaynaklı yaralanabilirliğe ve prensin ve kralın yönetimine karşı bir güvenlik olarak tertip edilmiştir. En nihayetinde, bu yalnızca küçük bir azınlık için geçerli olmuştur ve on dokuzuncu yüzyılın sonunda ulus-devlet pek çok vatandaş için sosyal güvenliği garanti etmek mecburiyetinde kalmıştır.

Biyopolitik-Yönetimsel

Kendi Kendini Yönetmenin Müphemliği

Foucault bir örtbas etmeden söz eder ve bu büyük olasılıkla liberal yönetimselliğin ideolojik kazanımlarından en önemli olanıdır: Güçlendirme ve tabi kılma arasında süregiden bir paradoks olarak algılanan müphemliktir. Fransız Devriminde egemen kralın kellesi uçuruldu, ama egemenlik ve egemenlik teorileri yeni, modern yönetme tekniği için hâlâ aşırı derecede işlevsel olmaya devam ediyor, üstelik artık tüm politik ve toplumsal bedeni kapsayan egemen ve tebaa arasındaki ilişkiyi açıklamasa da. Aristokratik düzenin sona ermesiyle, egemenlik kraldan “halk”a, yani ulusu oluşturduğu varsayılan birey erkek vatandaşlara geçti. Devlet egemenliği aracılığıyla, vatandaş artık “kendi egemen haklarını” uygulamaya koyabilirdi.²¹ Ama

aksidir; aynısı Foucault’nun izinden giderek yapılan araştırma için de geçerlidir.

21 Michel Foucault, *Society Must Be Defended: Lectures at the Collège de France 1975–1976*, çeviren: David Macey, New York: Picador, 2003, s. 37[*Toplumu Savunmak Gerekir*, çev. Şeyhsuvar Aktaş, Yapı Kredi Yayınları, 2015].

burjuva tahakkümünün öne çıkan başarısı, “halkın egemenliği” şeklinde kolektif olarak ifade edilen “egemenliğin demokratikleşmesi” değildir. Böylesi bir değerlendirme, Foucault’nun da belirttiği üzere demokratik egemenliğin “ağırlıklı olarak disiplinci baskı mekanizmalarıyla istikrar kazandığı”²² gerçeğini örtbas eder ve “gizler”.

Kendi kendine yasa koyuculuk ve baskı arasındaki müphemlik, Jean-Jacques Rousseau’nun *Toplumsal Sözleşme* adlı eserinde zaten vurgulanmıştır. Kendi egemenlikleri içinde kendi kendini yöneten vatandaşlar aynı zamanda özne de olmak zorundadır. Rousseau’ya göre “politik bedeninin özü itaat ve özgürlüğün eşzamanlılığından ibarettir.”²³ Egemen burjuva öznelerin yönetilebilirliği ya da onların kendi kendilerini yönetebilmesi ancak bu özneleşme ve özgürlüğün, denetim ve güçlendirmenin eşzamanlılığında gerçekleştirilir. Oysa özne olmanın bu burjuva-demokratik biçimi, bugün bile kurucu bir müphemlik olarak değil, eşzamanlı özneleşme ve güçlendirme tahayyül edilemediği için daha ziyade bir paradoks olarak anlaşılır. Dolayısıyla, on dokuzuncu yüzyılda Batılı vatandaş kendisini tabiiyetten kurtarmadı ve kendisini egemen olarak tesis etti. Egemen ve tebaa arasındaki eski ilişki tebaanın “kendi” içine girdi ve bu da temel biyopolitik yönetsel özneleştirme gerilimine yol açtı.

Foucault bu gerilimi görmüş ve hatta yeni yönetsellik sanatıyla ilişkilendirmiş olsa da²⁴, egemenliği sorunsallaştırma biçiminde bunu biyopolitik yönetsel özneleşmenin koşu-

²² A.g.e.

²³ Jean-Jacques Rousseau, *The Social Contract and Other Later Political Writings*, yay. hz. Victor Gourevitch, Cambridge: Cambridge University Press, 1997, s. 111 [*Toplumsal Sözleşme veya Siyasal Hukukun Prensipleri*, çev. Cenap Karakaya, İletişim Yayınları, 2014].

²⁴ Foucault, *Güvenlik, Toprak. Nüfus*, s. 165.

lu ve etkisi olarak kendi kendini yaratma, tutarlılık ve özerklik becerisinin tahayyülleri ile ilişkilendirmek yerine her zaman haklara (ve öznelerine) bağlı kalmıştır.

Batılı modern öznelerin kuruluşunun müphemliği, yalnızca belirli bir vatandaşlık kavramına dayanmaz. Genel olarak biyopolitik-yönetimsel özneleşme, yani normalleştirici toplumlarda kendi kendini yönetme biçimleri, öyle görünüyor ki vatandaşlara (yasal) özneler olarak etki ederek, yani tabiiyet ve güçlendirme arasındaki paradoksal mantığa göre meydana gelir. Kişinin normal olana eğilim göstermesi yönündeki biyopolitik taleple birlikte, *herkes* bedenini, hayatını kendisi düzenleyerek ve böylece kendilerini idare ederek *kendisiyle* bir ilişki geliştirmek mecburiyetinde kalmıştır. Tüm bireysel farklılıklara rağmen, özel ve kamusal alanda kendi kendini idare etme talebi hem ailede ve fabrikada hem de politikada temel hale gelmiştir.

Bunun en belirgin nedeni, kendi kendini yönetme tekniklerinin tabiiyetin ve güçlendirmenin eşzamanlılığında, baskı ve özgürlüğün müphemliğinde ortaya çıkmış olmasıdır ve görünüşte paradoksal olan bu harekette birey yalnızca bir özne değil, aynı zamanda belirli, modern, “özgür” bir özne haline gelmiştir. Foucault’ya göre, “iktidar yalnızca özgür özneler üzerinde ve yalnızca ‘özgür’ oldukları sürece uygulanır.”²⁵ Özgürlük yönetimsel “yönetme sanatından” ortaya çıkar.²⁶ “Özgürlük... hiçbir zaman yöneten ve yönetilen arasındaki ilişkiden başka bir şey değildir.”²⁷ Yönetimsel yönetim tek-

25 Foucault, *The Subject and Power*, s. 342 [Özne ve İktidar, çev. Işık Ergüden ve Osman Akınay, Ayrıntı Yayınları, 2000].

26 Foucault, *Güvenlik, Toprak. Nüfus*, s. 120.

27 Michel Foucault, “Le Libéralisme comme nouvel art de gouverner”, yay. hz. Guillaume Le Blanc ve Jean Terrell, *Foucault au Collège de France: un itinéraire*, Bordeaux: PU, 2003, s. 205–12 içinde, Thomas Lemke, “Dispositive der Unsicherheit im Neoliberalismus”, *Widerspruch. Beiträge zu sozialistischer Politik* 46 (2004), s. 89–98 içinde alıntılanmıştır, burada s. 89.

niklerinin sorunsallaştırılması özerk, özgür öznelerin denetim sorununa değil, aksine özerk ve özgür denilen öznelerin ilk defa özerk ve özgür noktaya geldikleri ilişkileri yönetmek sorununa odaklanır.

Liberal yönetimsellik biçimlerini farklı kılan şey, bir nüfus içindeki herkesin ve her bir bireyin yönetilebilirliğinin aynı zamanda kendi davranışlarını yönlendirme biçimleriyle mümkün hale gelmiş olmasıdır. Foucault'ya göre yönetme sanatı, tavırları yönetmekten ibarettir. Yönetimin iktidarı, yalnızca yukarıdan baskıcı bir şekilde uygulanmaz. Bunun yerine, liberal yönetimsel (*gouvernementale*) yönetim, bireyleri ötekilerin eylemleri ve olası tavırlar üzerinde işleyen bir etki bırakmaya mecbur kılar.²⁸ Bu şekilde özneleştirilen özne, yönetimsellik koşullarının (yeniden-)üretimine tekrar tekrar katılır, çünkü faillik olasılıkları ilk kez bu senaryoda ortaya çıkar.

Yönlendirildikleri ve yönetildikleri iktidar ilişkilerinde hareket eden bireyler her zaman eyleyen, eyleyebilen öznelerdir.²⁹ Eyleme esnasında, yönetildikleri tarza dâhil olurlar. Modern özneler, kendi kendini yönetme ve yaşam biçimleri aracılığıyla liberal-demokratik yönetme biçimlerini somut hale getirirler. Katılım, geleneksel anlamda politik katılım olarak değil, daha ziyade kendi kendini yönetme yoluyla asli katılım olarak bu yönetimsel biyopolitkanın "motorudur". Bireyler tam da kendi kendilerini idare etme biçimleriyle, kendilerini nasıl yönettikleriyle toplumsal, politik ve ekonomik idareye ve denetime tabi hale gelirler. Yine de her bireyin yönetimin yeniden üretimine etkin katılımı her zaman yalnızca tabiiyete yol açmaz. Kendini idare etmek, ille de egemen disiplin ve tabiiyete itaat etme anlamına gelmez. Tabiiyet ve güçlendirme arasındaki müphem-

28 Ayrıca bkz. Foucault, Özne ve İktidar, s. 341.

29 Ayrıca bkz. a.g.e., s. 340.

likte, kendi kendini yönetme ayrıca her daim liderlik tavrına karşı içkin mücadeleleri de mümkün kılar.³⁰ Kendi kendini yönetmeyi tabiiyet mekanizmalarına indirgemek bu müphemliğin anlaşılamadığı ve çelişkilerin, toplumsal mücadelelerin ve direniş olasılıklarının üstünün kapatıldığı anlamına gelir.

Liberal yönetimsellik yalnızca belirli bir özgürlük biçimine gereksinim duymakla kalmaz, aynı zamanda güvenlik ve güvence mekanizmalarına da ihtiyacı vardır.³¹ Özgürlük ve güvenlik karşılıklı olarak birbirinin mutlakıyetini engeller; en azından bu dinamikten yüzünden, belli türden bir güvencesizlik liberal yönetme biçimlerine içkindir. Kırılganlık halinden korunmanın imkânsızlığı, hem politik hem de ekonomik anlamda geriye kalan riski hesaplayan yönetsel güvenlik kavramlarında kendine bir karşılık bulur.³² Belirli varoluşsal tehlikelere ve risklere karşı bir refah devleti tarafından korunmak ne yazık ki mümkün değildir, yani böyle bir korunma en azından herkes için her zaman mümkün olmamıştır.

Koruma ve Eşitsizlik

Koruyucu refah devleti paradigması çerçevesinden bakıldığında, liberal yönetimsellik, kırılgan olma biçimlerinin ötekileştirme yoluyla bir eşitsizlik olarak çoğaltılmasına dayanır. Bir yanda özel alanın yeniden üretiminde kadının ücretsiz emeği vardır, öte yanda ise anormal, yabancı ya da yoksul oldukları için sermaye ve emek arasında ulus-devlet sözleşmesinden dışlananlar ya da sömürgelerde aşırı sömürü

30 Diğerleri ile birlikte, ayrıca bkz. Michel Foucault, "What is Critique?", çev. Lysa Hochroth, yay. hz. Sylvère Lotringer ve Lysa Hochroth, *The Politics of Truth*, New York: Semiotext(e), 1997, s. 41–82 içinde.

31 Ayrıca bkz. Foucault, *Güvenlik, Toprak, Nüfus*.

32 Ayrıca bkz. Yay. hz. Herfried Münkler, Matthias Bohlender ve Sabine Meurer, *Sicherheit und Risiko. Über den Umgang mit Gefahr im 21. Jahrhundert*, Bielefeld: transcript, 2010.

koşulları altında yaşayanlar vardır.³³ Özgür, egemen burjuva, beyaz özne ve bunun doğal bir sonucu olarak mülkiyet ilişkileri normuna ve normalleşmeye uygun olmayan ve bu normu tehdit eden herkes kırılğan hale getirilir. Egemenlik ve biyopolitika kavramları ile birlikte Batı modernitesi, “politik tehlike kültürü”³⁴, normalliğin daimi olarak tehlike altında olması, farazi istikrar işgalleri, hastalık, mikrop, cinsellik, suç ya da “ırksal” saflığın bozulması korkusu olmaksızın düşünülemez ve bu tehlikelere çeşitli yollarla bağışıklık kazanılmalıdır.³⁵ Biyopolitik yönetimselliğin varsayılan paradoksu bir başka açıdan bakıldığında daha belirgin hale gelir: Bu yönetim biçimi Cornelia Ott’un da haklı olarak dile getirdiği üzere “insanlığın kendisini benzersiz bir ‘özne’ olarak kabul etmeyi öğrenmesini ve aynı zamanda amorf, standartlaştırılmış bir ‘nüfus kitlesi’ olarak bir araya gelebilmelerini...mümkün kılar. Burada ‘yaşama hakkının’ öteki yüzünde her zaman dışlanma ya da hayatın yok edilmesi vardır.”³⁶

33 Ayrıca bkz. Angela Mitropoulos, “Precari-Us?”, yay. hz. Josephine Berry Slater, *The Precarious Reader*, Londra: Mute Publishing, 2005, s. 12–18 içinde; ayrıca bkz. transversal: ‘Precariat’ (Mart 2005), <http://transversal.at> adresinden erişilebilir.

34 Foucault, *Biyopolitikanın Doğuşu*, s. 66.

35 Ayrıca bkz. Isabell Lorey, “Weißsein und die Auffaltung des Immunen. Zur notwendigen Unterscheidung zwischen Norm und Normalisierung”, yay. hz. Bettina Bock von Wülfigen ve Ute Frietsch, eds, *Epistemologie und Differenz. Zur Reproduktion des Wissens in den Wissenschaften*, Bielefeld: transcript, 2010, s. 99–111 içinde.

36 Cornelia Ott, “Lust, Geschlecht und Generativität. Zum Zusammenhang von gesellschaftlicher Organisation von Sexualität und Geschlechterhierarchie”, yay. hz. Irene Dölling ve Beate Kraus, *Ein alltägliches Spiel. Geschlechterkonstruktionen in der sozialen Praxis*, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1997, s. 104–24 içinde, burada s. 110. Biyopolitik toplumsallaşma ve sömürgecilik arasındaki bağlantı için, bkz. Isabell Lorey, “Der weiße Körper als feministischer Fetisch. Konsequenzen aus der Ausblendung des deutschen Kolonialismus”, yay. hz. Martina Tißberger, Gabriele Dietze, Daniela Hrzán, ve Jana Husmann-Kastein, *Weiß – Weißsein – Whiteness*.

Liberal yönetme biçimi, “bedene” ve “kültüre” göre oluşturduğu sistematik kategoriler ve hiyerarşiler yoluyla ekonomik, toplumsal ve yasal eşitsizlik ilişkileri olarak kırılğanlıklar üretir. Bu anlamda, kırılğan olmayı bölünmüş şiddet ve eşitsizlik ilişkilerinin düzenlenmesinde yapısal bir kategori olarak kullanıyorum. Ama yapısal eşitsizliğin bu boyutu Foucault’nun yönetimsellik kavramında eksiktir.³⁷

Liberal politik ekonominin çelişkileri, tehlikenin hiyerarşi ve ayrımcılık oluşturma kültürünün de yardımıyla özgürlük ve güvenlik, kendini güçlendirme ve zorunluluk arasındaki karşılıklı etkileşime girmeye zorlanır. Liberal yönetimselliğin içkin bir çelişkisi olarak, kırılğanlaştırılan sapkınlık özgürlük ve güvenlik arasındaki dengeleyici dinamikleri tekrar tekrar çarpıtır ve bozar ve sık sık kolektif karşı-davranışı ve mücadeleleri tetikler.

On dokuzuncu yüzyıldan itibaren, liberal kapitalist toplumlarda hegemonik olan ekonomik özneleştirme ve kendi kendini yönetme biçimleri elbette ki toplumsal koruma tekniklerinden ve kurumlarından bağımsız olarak uygulanmamıştır. Toplumsal koruma kurumlarıyla, toplumsal güvencesizliği azaltmak ve aynı zamanda giderek artan ulusal nüfus için hesaplanabilir işsizlik, hastalık, kaza ve toplumsal dışlanma

Kritische Studien zu Gender und Rassismus, 2. baskı, Frankfurt am Main: Peter Lang, 2009, s. 61–84 içinde.

37 Foucault’nun kullandığı yönetimsellik kavramı eleştirisinin benzer noktaları ayrıca şu çalışmalarda da bulunabilir: Birgit Sauer, *Die Asche des Souveräns. Staat und Demokratie in der Geschlechterdebatte*, Frankfurt am Main ve New York: Campus, 2001, s. 109; Antke Engel, “Wie regiert die Sexualität? Michel Foucaults Konzept der Gouvernementalität im Kontext queer/feministischer Theoriebildung”, yay. hz. Marianne Pieper ve Encarnación Gutiérrez Rodríguez, *Gouvernementalität. Ein sozialwissenschaftliches Konzept in Anschluss an Foucault*, Frankfurt am Main ve New York: Campus, 2003, s. 224–39; Alex Demirović, *Das Problem der Macht bei Michel Foucault*, Working Paper of the Institute for Political Science 2, Viyana, 2008.

riskini kontrol altına almak amaçlanmıştır.³⁸ Aynı zamanda, refah devleti kurumları esas itibariyle işçilerin korunması ve güvenliği için hizmet etmemiştir, aksine aynı anda kendilerini güvenceye alan ve ötekilerini kırılganlaştıran itaatkâr ve ihtiyatlı vatandaşlar arasında ekonomik olarak üretken kendi kendini yönetme tekniklerini desteklemiştir.³⁹ Bu yönetsel dinamik, “sınırlardaki” kırılganları tehlikeli “ötekiler” olarak tanımlayıp konumlandırarak herkesin paylaştığı kırılganlık halini kontrol etme çabalarını içermektedir.

Neoliberalizmde, kırılganın işlevi artık toplumun tam merkezine kaydırılmıştır ve normalleştirilmiştir. Bu burjuva özgürlüğünün artık kırılgan ötekilerden ayrılma yerine normalleştirilmiş kırılganlaşmanın özneleştirme işlevine doğru dönüştürülebileceği anlamına da gelmektedir. Şayet ötekileştirilmiş kırılgan kesimler tehdit edici ve tehlikeli potansiyelini hala koruyorsa, kırılganlaşma da neoliberalizmde normalleşmiş bir politik-ekonomik araca dönüşüyor.

38 Ayrıca bkz. Castel, *From Manual Workers to Wage Laborers*; François Ewald, *L'état providence*, Paris: Bernard Grasset, 1986.

39 Ayrıca bkz. Michel Foucault, “Truth and Judicial Forms”, yay. hz. Faubion, *Power: Essential Works of Foucault*, Vol. 3, s. 1–89 içinde [“Hakikat ve Hukusal Biçimler”, çev. Işık Ergüden, Büyük Kapatılma, Seçme Yazılar 3, Ayrıntı Yayınları, 2015]

REFAH DEVLETİ VE BAĞIŞIKLIK KAZANDIRMA

“Kırılğanlığı”¹ genellikle negatif bir çağrışımla ele alan mevcut sosyal bilim araştırmaları, liberal kırılğanlık biçiminin soybilimine ancak bir eşitsizlik olarak bakıldığında anlaşılabilir. Ayrıca liberal kırılğanlık, varoluşsal kırılğanlık halini korumacı refah devletine kısmen dâhil edilmiştir. “Kırılğanlığın” yalnızca negatif bir çağrışıma sahip olması, günümüzde sosyal bilimlerde kurumsallaşmış kırılğanlaşma araştırmalarının temel analitik parametrelerini şekillendiren fikirleriyle iki Fransız sosyoloğa, Pierre Bourdieu ve Robert Castel’e kadar

1 “Kırılğanlık” sözcüğünün tırnak işareti içinde kullanılması, kavramın özellikle de Robert Castel tarafından gerçekleştirilen araştırma hat-tını takip eden sosyal bilimler araştırmalarında tamamen negatif anlamda kullanıldığını göstermektedir. Castel hem “kırılğanlık”ı hem de “kırılğanlaşma”yı bir fark belirtmeden kullanır. Burada kullanıldığı haliyle düzenleyici bir ötekileştirme kategorisi olarak kırılğanlar topluluğunda *kırılğanlık* (negatif çağrışımlar olmadan anlaşılmamalıdır), aşağıda tırnak işareti olmadan kullanılmıştır.

uzanır.² Castel'in argümanı, "kırılğanlığın" salt negatif inşa-sının politik bağışıklık kazandırma işlevi taşıdığını varsayan fikri örnekler. Castel'in argümanının Almanca konuşulan bölgelerde benimsenmiş olması, bu fikri özellikle yeniden üretmiş ve sınırlandırmıştır.

Castel'in konumunda, biyopolitik bağışıklık kazandırma dinamiği bir yandan güvenlik ve koruma, öte yandan tehlike ve tehdit arasında hareket eder. Bu konuma uygun şekilde, "kırılğanlık" analizinde refah devleti koruma tarafında, "kırılğanlar" ise yalnızca istihdam aracılığıyla yeterli koruma sağlanamamasından etkilenenleri değil, toplumu bir bütün olarak içeren olası tehlike tarafındadır.

Burada itirazımı Castel'in güvenli refah devleti ve güvence-siz "kırılğanlar" arasında kaldığını eleştirerek yaparsam, "tüm bireylerin 'dadı devletin' kontrollerinden özgürleşmesini"³ öven neoliberal özgürlük söylemiyle iştigal ederim ki amacım kesinlikle bu değil. Bunun yerine iki soru ortaya atmak istiyorum: Fordist refah-devleti sisteminde kimler zaten (yeterince) korunmadılar? Toplumsal güvencesizlik şu anda hangi biçimlerde toplumsal normalleşmenin bir bileşeni haline geliyor? "Kırılğanlık" salt tehdit ve güvencesizlik olarak anlaşılırsa, bu her zaman bir güvenlik normunun karşı kutbunda yer aldığı ve dolayısıyla bir sapma biçimi olmaya devam ettiği anlamına gelir. Bu ise, benim kırılğanlaşma biçimlerinin yönetimi ve dola-

2 Ayrıca bkz. Bourdieu tarafından 1997'de verilen ders, "La précarité est aujourd'hui partout", *Contre-feux* ve Castel tarafından 1995'te zaten basılan *From Manual Workers to Wage Laborers* içinde.

3 Birgit Sauer, "Von der Freiheit auszusterben. Neue Freiheiten im Neoliberalismus?", yay. hz., Marlen Bidwell-Steiner ve Ursula Wagner, *Freiheit und Geschlecht. Offene Beziehungen—Prekäre Verhältnisse*, Innsbruck: Studien Verlag, 2008, s. 17–31 içinde, burada s. 18; ayrıca bkz., Aldo Legnaro, "Aus der neuen Welt. Freiheit, Furcht und Strafe als Trias der Regulation", *Leviathan. Berliner Zeitschrift für Sozialwissenschaft* 2 (2000), s. 202–20.

yısıyla neoliberal bir yönlendirme aracı ve yönetim tekniği olarak anladığım normalleşme süreçlerini anlamamızı imkânsız hale getirir.

Biyopolitik Bağışıklık Kazandırma

“Biyopolitik bağışıklık kazandırma” kavramını tahakküm ilişkilerini meşrulaştırmanın ve güvence altına almanın modern bir dinamiğini adlandırmak için kullanıyorum. Biyopolitik olarak bağışıklık kazandırılmışlık biçimi, adli bağışıklık kazandırılmışlığın aksine *içine alma* hareketi ile karakterize edilir. Dolayısıyla neyin korunacağına yönelen bir hareket ima eden koruma biçimini içerir. Korunacak olan politik bir topluluk, toplumsal bir zümre olabilir ve bu topluluğu korumak için onun “kendi içinden” gelen kötülüğün ayırt edilmesi gerekir. Öncelikle bu türden bir kötülük, daha sonra bölmek amacıyla söylemsel olarak genellikle bir ötekileştirme süreciyle desteklenen toplumsal sınıra yerleştirilmelidir. Toplumsal sınırın bir tarafı, bağışıklık kazandırma çerçevesinde “entegre edilebilir” kesimler olarak kabul edilir, sınırın öteki tarafı ise “çaresiz” kesimler olarak inşa edilir ve topluluk için ölümcüldür, bu nedenle tamamen dışarıda tutulmalıdır. Topluluğun güvenliği, nötrleştirilmiş ve ehlileştirilmiş olası tehlikenin entegre edilmesiyle yönetilir ve bu olası tehlikeler aslında zaten güvenlik teknikleri tarafından kendi meşruluklarını sağlamak için üretilir.⁴

Önceki bağışıklık kazandırma biçimleri, artık tehdit edene ve tehlikeli olana karşı bir koruma sağlamıyorsa, politik bağışıklık kazandırma perspektifi, sosyolojik “kırılganlık” analizinde de olduğu gibi, toplumsal teori tartışmasında tehdit ve tehlikelinin nasıl inşa edildiğini araştırmamızı mümkün kılar. Peki iktidar ve tahakküm ilişkileri kendilerini gü-

4 Ayrıca bkz., Lorey, *Figuren des Immunen*, ss. 260–80.

venlik ve güvencesizlik, koruma ve tehlike arasında konumlanan bağışıklık kazandırma dinamiğinde meşrulaştırıyorsa ve yeniden üretiyorsa, ne türden bir toplum, bir devlet ve birey fikri ortaya çıkar?

Bu gibi tehdit senaryoları genellikle tahakküm ilişkilerine (yeniden) bağışıklık kazandırmayı amaçlar. Bir başka ifadeyle, belirli tahakküm ilişkilerinin krizini, felaket olarak görülen parçalanmayı ve özellikle de yönetileni yönlendirmek ve yönetmek için kullanılabilecek koruma ve güvenlik tekniklerinin (yeniden) tesis edildiğini gösterir.

Bu bağlamda, güvenlik söylemleri kendi bağışıklık kazandırma dinamiklerini meşrulaştırmak için tehdit ve tehlike parametrelerini kullanamaz.

Modern bağışıklık kazandırma söylemleri, artık sadece dışarıdan gelen olası tehlikeleri içermiyor. İçkin tehlikenin, yani tehlikeli ve zayıf pozisyonda olanın toplumun bir parçası olduğu, bu tehlike kontrol edilmezse ve yönetilmezse, en iyi ihtimalle yalnızca kapsanabileceğinin farkına varılalı epeyce oldu. Şayet tehlike yayılırsa -ki bu türden ileri sürülen olası tehlike bu argüman modelinin aciliyetine vurgu yapar- tüm toplum dağılma ve parçalanma tehlikesi ve tehdidi altında demektir.

Bu türden bir eski dağılma korkusunun en eskisi “iç savaş” korkusudur, zira toplumun bölünmesi endişesi “toplumsal barışın” ve ortak mutabakatın çöküşüne ve toplumsal organizmanın birliğinin sonuna neden olur. Ancak, toplumsal ve politik beden için en büyük tehlike tek başına isyan ya da içeriden mücadele değildir, bunlardan ziyade bölünme, ayrılma ve dağılmadır. Modern güvenlik toplumlarının inşasında, buna neden olabilecek tehditler dışarıdan gelmez, bunun yerine artık yönetilebilir olmayan bir aşırılıkta gelişir ve tam da koruyucu

yönetimin içinden büyür. Bu, mevcut düzenin dışında kalan, emredilenden fazlası olan, açık bir şekilde artık yönetilebilir ya da kontrol edilebilir olmayan ve sonuç itibarıyla artık yönetilemeyen ve normal düzeni tehdit eden her şeyi kapsar.

Güvencesizliğin Geri Dönüşü

Günümüzde uluslararası olarak en etkili solcu emek sosyologlarından birisi olan Robert Castel, *From Manual Workers to Wage Labourers* adlı eserinde, hayatta ücretli emekle ilişkili konumun yüzyıllardan beri en güvencesiz, en haysiyetsiz ve en acınası konum olduğunu göstermiştir. Ücretli emek konumuna “düşen” herkes “bağımlı emek” alanına girer ve bu yüzden toplumsal olarak muhtaç ve yoksulluk yardımına bağlı hale gelir. Uzun zamandan beri, ücretli emek yoksulluğa, yani “kişinin kendisinin zorunluluk imparatorluğuna tabi olduğu”⁵ ve kırıl-ganlaşmayı aşırı derecede fark eder hale geldiği bir konuma yol açmıştır. Yalnızca son yüzyılda ve aslında son yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Avrupa ve Kuzey Amerika refah devletleri ücretli emeği dezavantajlı konumda olmaktan çıkarmış, toplumsal risklere karşı koruma sağlamıştır ve böylece “tehlikeli koşullar”⁶ altındaki hayatı güvenli bir hayata dönüştürmüştür. Castel sosyal korumadan söz ederken, “bağımsızlıklarının asgari toplumsal önkoşulları yasal olarak kabul edilen”⁷ bir “bi-reyler toplumu”⁸ tasavvur etmektedir. Refah devleti tezahürlerinde, toplumsal bağımsızlık kesinlikle istihdamla ilişkili toplumsal faydalarla bağlantılıdır. Toplumsal bağımsızlık, varoluşsal kırıl-ganlık hali açısından korunan bir özerklik ve gö-reli egemenlik biçimi olarak anlaşılmalıdır.

5 Castel, *From Manual Workers to Wage Laborers*, s. xiii.

6 A.g.e.

7 Castel, *L'insécurité sociale*, s. 90.

8 A.g.e.

Ancak, Castel'e göre, son otuz yıldan beri bu toplumsal refah inşasının yozlaşmasıyla ve giderek artan güçsüzlüğüyle karşı karşıyayız. Ücretli emek koşullarının kitlesel olarak istikrarsızlaşmasını ve emeğin çok daha kapsayıcı ve yeni mekanizmalarla piyasa yasalarına tabi hale getirildiğini dikkate alan Castel, "güvencesizliğin geri dönüşünü"⁹ tartışmamız gerektiğini belirtir. Bu sadece eski sefaletin basit bir tekrarı değil, aynı zamanda ücretli emekle ilişkili yeni bir güvencesizliktir. Burada, çoğunluğun ve çoğunlukla birlikte bütün toplumun bağımsızlığı tehlikededir. Castel bunun toplumsal ve ekonomik gelişmeyi nasıl tehdit ettiğini analiz etmek için üç alanlı bir model önermiştir: "Entegrasyon alanı" ve "ayrılma alanı" arasında istikrarsız ve giderek büyüyen bir "kırılğanlık" alanı, yani "toplumsal olarak yaralanabilirlik" alanı bulunmaktadır.¹⁰

Aşağıda da tartışacağım gibi, Castel bu toplumsal teoriyi yukarıda açıklanan koruma ve tehdit, güvenlik ve tehlike arasındaki bağımsızlık kazandırma dinamiği dâhilinde geliştirmektedir. Yalnızca birey ve toplum arasındaki ilişkinin değil, aynı zamanda devletin de bu gerilim ilişkilerinde yer aldığını düşünmektedir. "Kırılğanlığın" özellikle de Fransa ve Almanya olmak üzere günümüz toplumları için teşkil ettiği zorluk, dolaylı olarak biyopolitik-bağımsızlık kazandırma kavramlarıyla açıklanmıştır. Castel'in tehdit senaryosu, toplumsal cinsiyet bakış açısına nadiren başvurduğu için erkek merkezlidir.¹¹ Ay-

9 Castel, "Die Wiederkehr der sozialen Unsicherheit".

10 Diğerleri ile birlikte ayrıca bkz. Castel, *From Manual Workers to Wage Laborers*, s. xv-xvi.

11 Ayrıca bkz., Brigitte Aulenbacher, "Die soziale Frage neu gestellt – Gesellschaftsanalysen der Prekarisierungs- und Geschlechterforschung", yay. hz. Castel ve Dörre, *Prekarität*, s. 65-80; Hildegard Maria Nickel, "Die 'Prekarier' – eine soziologische Kategorie? Anmerkungen zu einer geschlechtersoziologischen Perspektive", yay. hz. Castel ve Dörre, *Prekarität*, s. 209-18; Susanne Völker, " 'Entsicherte Verhältnisse' – Impulse des Pre-

rıca kırılğanlığı esas itibariyle tehdit edici bir anomi, potansiyel olarak yıkıcı bir süreç olarak anlamakta ve argümanı tamamen toplumun parçalanması tehdidine odaklanmaktadır.

Castel'in toplumsal ve politik güvencesizlere ilişkin tarihsel perspektifini geliştirmek için modern otorite olarak Thomas Hobbes'a referans vermesi hiç de tesadüf değildir.¹² Daha önce de belirtildiği gibi, Hobbes, bireysel koruma ve güvenlik fikrini çekici hale getirerek bireyin Leviathan kuralına tabi kılınmasını meşrulaştıran ilk modern devlet teorisyenidir. Doğa durumunun ölümcül eşitlik ve özgürlük niteliği, koruma vaadiyle son bulmuştur. Korumasız yaralanabilirlik korkusunun yerini koruyucu Leviathan korkusu almıştır.¹³ Hobbes'un tehdit edici öteki ile birleştirdiği kırılğanlık halinden korunmak, egemene itaati zorunlu hale getirmiştir. Elbette, Castel'e göre, böylesi bir otoriter itaat durumu demokratik olarak kurulmuş toplumlarda bir model olarak alınamaz. Ama Castel, toplumda bağımsız olarak bir arada yaşamanın hem bedeli hem de olanağı¹⁴ olduğu için devletin bireyi koruması gerektiği fikrini benimser ve bu fikri henüz ortaya çıkan ve aynı anda yozlaşan refah devletlerinin temeline karşı post-Fordist ücret-emek koşullarının günümüzdeki analizini yapmak için kullanır: "Esas koruyan kolektiftir."¹⁵

Castel için, on yedinci yüzyıldan itibaren çeşitli modern Avrupa devlet biçimleri çerçevesinde en nihayetinde mücadele

karisierungsdiskurses für eine geschlechtersoziologische Zeitdiagnose", yay. hz. Brigitte Aulenbacher ve Angelika Wetterer, *Arbeit. Perspektiven und Diagnosen der Geschlechterforschung*, Münster: Westfälisches Dampfboot, 2009, s. 268–86 içinde.

12 Ayrıca bkz. Castel, *L'insécurité sociale*, s. 13–15.

13 Ayrıca bkz. Lorey, *Figuren des Immunen*, s. 243–8.

14 Castel, bağımsızlık ve özerkliği yalnızca toplumsal güvenlik olarak değil, aynı zamanda zaten Hobbes'un mülkiyetin ve insanın dokunulmazlığı kavramının özü olan anayasal vatandaşlık güvencesi olarak ele alır (ayrıca bkz. Castel, *L'insécurité sociale*, s. 93).

15 Castel, "Die Wiederkehr der sozialen Unsicherheit", s. 23.

edilmesi gereken yalnızca tek şey vardır, o da öncelikle “güvenlik toplumlarında” ortaya çıkan ve güvenlik gereksinimi talep eden insan varoluşunun güvencesizliğidir.¹⁶ Castel’e göre, modernitede bireyin öneminin artmasından itibaren, tarihsel olarak belirli politik, yasal ve toplumsal ilişkiler yalnızca “koruma sistemleri arayışına”¹⁷ karşılık gelmektedir. Ancak, ne yazık ki koruma ve güvenlik ilişkileri ile kurulan toplumlar aynı anda “yetersiz güvenlik hissine”¹⁸ de neden olmaktadır. Yaralanabilirlik bilinci, koruma fikrinin kendisinden ya da aslında sürekli olarak yetersiz bir koruma fikriyle ortaya çıkar. Her şeyi kapsayan bir güvenlik hiçbir zaman tesis edilmemiştir; bunu iddia eden herkes yanılır, “hayal kırıklıklarına ve hatta kırgınlığa” neden olur.¹⁹ Dolayısıyla, modern devletin en yüce görevi, toplumsal ve yasal güvencesizlikleri ortadan kaldırmak değil, bunları “ehlileştirmek” olmuştur.²⁰

Castel, sanki erkek vatandaşların toplumsal konumu tüm toplum üyeleri için geçerliymiş gibi çeşitli “koruma inşası”²¹ biçimlerini anlatır ve cinsiyet temelli tahakküm ilişkilerinin, söz konusu devletin vatandaşları olarak kabul edilmeyenlere yönelen tahakküm ilişkileri kadar erkek vatandaşlık konumlandırmalarına özgü olduğunu görmek konusunda da başarısız

16 Ayrıca bkz. Castel, *L'insécurité sociale*, ss. 7 ve 58–62.

17 A.g.e., s.7.

18 A.g.e., s. 8.

19 A.g.e., Castel “kolektif kırılğanlığı” (Castel, *L'insécurité sociale*, s. 49) ve Fransız çoğunluk toplumuna ait olanlara karşı ırkçı tavırları açıklamaktadır. Castel, beyaz alt sınıfın yani *petits blancs*’in (a.g.e., s. 52) kendi kötüleşen koşulları için günah keçileri aradıklarını ve toplumsal çatışmaları genellikle doğrudan *banliyö* mahallelerinin farklı etnik ve ırksal özelliklere sahip komşu toplumsal gruplara (ayrıca bkz. a.g.e., s. 51) yansıtıklarını belirtmiştir, Castel, ayrıca bu argüman hattını başka yerlerde de tekrar etmiştir (ayrıca bkz. Castel, “Die Wiederkehr der Unsicherheit”, s. 32).

20 Ayrıca bkz. Castel, “Die Wiederkehr der Unsicherheit”, s. 23.

21 Castel, *L'insécurité sociale*, s. 15.

olur. Castel, nüfusun çoğunluğu için güvenlik sağlanmış olsa da toplumsal eşitsizliklerin sona ermeyeceğini ya da tüm eşit vatandaşlar için koruma sağlayamayacağını vurgular,²² ama eşitsizlikler analiziyle özel olarak ilgilenmez. Tehdit edilen veya korunan, doğrudan her zaman erkek vatandaş, erkek işçi ve kendisini ailenin ekmeğini kazanan olarak varsayan “standart işçinin hayatıdır.”²³

Castel, bu modern vatandaşın ve işçinin genel olarak özel alanda koruyucu bir maskülinitenin inşası aracılığıyla devlet ya da kurum tarafından korunduğu gerçeğini dikkate almaz. Ev içi toplulukta, koca olarak erkek evin ekmeğini kazanan ve ailenin, yani karısının ve çocuğunun patriyarkal koruyucusudur.²⁴ Koruyucu patriyarkal erkeklikler ve özel alanda buna karşılık gelen gerekli toplumsal ve yasal tahakküm garantisi, modern (erkek) bireyin devlet tarafından sağlanan korumasının tarihsel olarak diğer yüzüdür.²⁵ Bu türden bir gerilimde, koruma ve özgürlükle, yaralanabilirlik ve korunması gereken mülkiyetle ilişkili modern belirsizlikler özellikle de mülksüzler için, kadın vatandaşlar için ve vatandaş olmayanlar için geçer-

22 Castel, “Die Wiederkehr der Unsicherheit”, s. 24.

23 Ilona Ostner, “Individualization, Breadwinner Norms, and Family Obligations. Gender Sensitive Concepts in Comparative Welfare”, *FREIA-Papers* 38, Feminist Research Center in Aarlsborg, Kopicentralen, Aalborg University, 1996, 1, <http://vbn.aau.dk> adresinden erişilebilir.

24 Hatta bir paragrafta Castel kadınların, çocukların ve hizmetçilerin “patriyarkal bir şekilde örgütlenmiş ailede” korunduğundan, ayrıca bu şekilde bir korumanın “derin bağımlılık” (Castel, *L'insécurité sociale*, s. 90) pahasına uygulandığından, dolayısıyla sonuç olarak bu koruma modelinde özgür olmadıklarından bahsetmektedir. Fakat, bu Castel’i cinsiyet ve sınıfa özgü bağımlılıkları analizine dâhil etmeye yönlendirmemiştir.

25 Diğerleri ile birlikte ayrıca bkz. Cornelia Klinger, “Krise war immer . . . Lebenssorge und geschlechtliche Arbeitsteilungen in sozialphilosophischer und kapitalismuskritischer Perspektive”, yay. hz. Erna Appelt, Brigitte Aulenbacher ve Angelika Wetterer, *Gesellschaft. Feministische Krisendiagnosen*, Münster: Westfälisches Dampfboot, 2013, s. 82–104.

li değildir. Bununla ayrılmaz bir şekilde, korunması gereken kadınlaştırılmış özel alanla iç içe geçmiş bir halde, modern ve politik güvenlik tekniklerinin koruma sağlayacağı farz edilen varoluşsal yaralanabilirlikler de erkek-heteroseksüel yaralanabilirlikler haline gelmiştir. Kadının benzer olası yaralanabilirlikleri (hastalık, kaza, vb.) genellikle yalnızca dolaylı olarak evin ekmeğini kazanan ve prensip olarak sigorta altına alınan erkek aracılığıyla toplumsal olarak güvence altına alınmış ya da korunmuştur (örneğin, Almanya'da 1970'lere kadar) ve sürekli olarak kadınlaştırılmış koruma gereksinimi ile ilişkilendirilmişlerdir. Bu hem kamusal alanda hem de heteronormatif yapısını korumaya devam eden özel alanda, modern güvenlik söylemleri için oldukça yaygın bir durumdur.²⁶ Devletin koruyucu kurumlarının ve sözümona güvenlik toplumlarının bu karmaşıklığı Castel'in analizinde açıklanmadan kalır. Özellikle de bu arkaplana göre, kırılğanlıkla ilgili argümanının bağımsızlık kazandırma mantığı mutlaka sorunsallaştırılmalıdır.

“Kırılğanlık” Virüsü

Castel'e göre, refah devletinin en büyük başarısı, belirli bir dereceye kadar da olsa mülkiyeti olmayanları bile koruyabilme becerisidir. Korunmayan “nüfus katmanı” sürekli olarak toplumsal güvencesizlik, hastalık, kaza ve işsizlik gibi öngörülemeyen riskler tarafından tehdit edilir ve dolayısıyla mülkiyete karşı sabit bir tehlike olarak kabul edilmelidir. Böyle bir devlet koruması olmadığında, halk bulaşıcı bir hastalık olan güvencesizliğe karşı korumasız hale gelir. Castel bunu şu şekilde ifade eder: “[Güvencesizlik] gündelik hayata yayılan bir virüs gibi toplumsal bağları dağıtır ve bireylerin fiziksel güçlerine

26 Ayrıca bkz., Iris Marion Young, “The Logic of Masculinist Protection: Reflections on the Current Security State”, *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 1 (2003), s. 1–25.

zarar verir, [toplumsal güvencesizlik] aynı zamanda toplumsal dağılma ilkesi olarak moral bozucu bir etkiye de sahiptir.”²⁷ Bireylerin tahmin edilemez toplumsal yaralanabilirliklerinden ve onların rahatsız edecek kadar ötekine bağımlı olmalarından kaynaklı virüsle birlikte bu karşılıklı enfeksiyon,²⁸ koruma ve güvenlik üzerine inşa edilmiş devletlere ve toplumlara karşı bir tehlike olarak en yüksek tehdittir.²⁹

Güvencesizlik virüsü çoğunluğa bulaşırsa ve bu yüzden çoğunluğun güvenliği artık sağlanamazsa, tahakkümü meşrulaştırma modelleri çöker. Güvenlik aracılığıyla bağışıklık kazandırma, nüfusa belirli bir dereceye kadar güvencesizlik bulaşırsa tehlike altına girer. Bir ücretli emek toplumunda, refah devleti büyük oranda önlenen bir enfeksiyon virüsünü, yani aslında devrim için bir olasılık olan toplumsal yaralanabilirlik virüsünü “ehlileştirir”³⁰, tabiri caizse toplumsal güvencesizliği kontrol altına alır, bu da “etkili bir şekilde *toplumsal riskleri azaltma*”³¹ anlamına gelir. Böylece “nüfusun büyük çoğunluğu”³², özellikle de “kolektif koruma örneklerini temsil eden bireyler”³³ için geleceğe dair plan yapmak mümkün hale gelir, bu da toplumsal güvence ile sağlanan menfaatlerin artmasına neden olur.

Bunun tam tersine, şu anda deneyimlediğimiz şey “kitlesel yaralanabilirliğin geri dönüşüdür.”³⁴ “Kolektif koruma sistemleri, yani devlet ve homojen sosyal profesyonel grup-

27 Castel, *L'insécurité sociale*, s. 29.

28 Ayrıca bkz. Castel, *From Manual Workers to Wage Laborers*, s. 416.

29 Ayrıca bkz. Roberto Esposito, *Immunitas: The Protection and Negation of Life*, Cambridge: Polity Press, 2011.

30 Castel, “Die Wiederkehr der Unsicherheit”, s. 23.

31 Castel, *L'insécurité sociale*, s. 34, vurgu orijinal metne aittir.

32 Castel, “Die Wiederkehr der Unsicherheit”, s. 24.

33 Ayrıca bkz. Castel, *L'insécurité sociale*, s. 37.

34 Castel, *From Manual Workers to Wage Laborers*, s. 445.

lar... yetmişlerden itibaren çökmeye başlamışlardır.”³⁵ Castel analizinde “*parçalanma tehdidine* karşı tam önlem”³⁶ arayışındadır, “toplumsal güvencesizlik”³⁷ ile geri dönen tehdide, yani “kırılğanlık” ya da “kırılğanlaşma” adını verdiği olası dağılma virüsünün yenilenmiş bir şekilde baş göstermesine odaklanmaktadır. “Dolayısıyla, kırılğanlık ve kırılğanlaşma *parçalanma* prensibine verilen addır ve toplumun alt sınıflarıyla sınırlandırılmaz.”³⁸ Fiziksel yaralanmadan ve toplumsal dışlanmadan kaynaklanan toplumsal ve ekonomik güvencesizliklere karşı koruma sağlayan görece istikrarlı, bağışıklık kazandırıcı refah devleti şu anda çöküşe geçmiştir ve istikrarını yitirme tehlikesiyle karşı karşıyadır. “Bu nedenle, istikrarlı koşullar istikrarsızlaşma tehlikesi altındadır. Yaralanabilirlik koşullarından etkilenenler belirli bir zamana kadar öyle veya böyle bu duruma dayanabilir, ama bu aynı zamanda olası bir devrilme de olabilir.”³⁹

Giderek daha fazla koruyucu devlet düzeninin dışında kalanlar ve zaten çoktan dışında kalmış olanlar, öyle görünüyor ki sosyal güvenlik açısından toplumsal kolektifler tarafından da daha az korunur hale gelmektedir ve böylece güvenlik düzeninden de yakayı kurtarmaktadır. Ancak, bu güvenlik sisteminin dışında kalmış olanlar Castel’e göre “fuzuli” veya hatta dışlanmış olarak kabul edilmemelidir⁴⁰, aksine bu kesimler son yıllarda açık bir şekilde sosyal bilimlere bir söylem olarak girmek-

35 Castel, *L'insécurité sociale*, s. 40.

36 Castel, *From Manual Workers to Wage Laborers*, s. xiv, vurgu eklenmiştir.

37 Castel, “Die Wiederkehr der Unsicherheit”.

38 A.g.e., s. 31, vurgu eklenmiştir.

39 A.g.e., s. 39.

40 Ayrıca bkz., Robert Castel, “Die Fallstricke des Exklusionsbegriffs,” çev. Gustav Roßler, yay. hz. Heinz Bude ve Andreas Willis, *Exklusion. Die Debatte über die “Überflüssigen”*, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2008, s. 69–86 ve Castel, “Die Wiederkehr der Unsicherheit” içinde.

tedirler.⁴¹ Castel refah devleti düzeninin -güvencesizlik veya “kırılgnlık” olarak anladığı “fuzuli”- “sınırını” analiz etmeyi reddeder. Kelimenin gerçek anlamıyla taşan sel, yani fuzuli olarak kabul edilenler Castel için bir dışarıda olma durumu değildir.⁴² Aksine, toplumun sınırında bulunanların “merkezi”⁴³ tehdit ettiklerini düşünür, burada “merkez” ile kastettiği kesim, topluma “entegre edilmiş olanlar”, topluma ait olanlar, istihdam koşullarıyla güvenliği (hâlâ) sağlanan normalleştirilmiş çoğunluktur. Kendi başına enfeksiyon bir sorun değildir: bir güvenlik toplumu hiçbir zaman güvencesizlik riskini tamamen ortadan kaldıramaz. Güvenliğe dayalı mevcut tahakküm ilişkilerine karşı bir tehdit teşkil etmesi ilk olarak fazlalığın, tolere edilebilir enfeksiyonlu sayısı sınırının aşılması sonucu ortaya çıkar. Castel’in alan modeli, normalleştirme toplumunun⁴⁴ bu bağışıklık kazandırma dinamiğine dayanmaktadır.

İçeriye ya da dışarıya ait olarak görülmek ya da kendini bu şekilde görmek Castel için bir ya...ya da... sorusu değildir, aksine alanlar arasında süreçsel bir yolu içermektedir. Katı bir sınır yerine, dahil olma ya da dışlanma, “entegrasyon alanı” ve “ayrılma alanı” arasındaki müphemliğin bir çeşit eşliğini tasavvur eder. “Ortak, istikrarsız alan”, “kırılgnlık”, güvencesizlik ve tehlike alanıdır.⁴⁵ “Kırılgnlık” “ücretli emek toplumu dâhilinde gelişen koruyucu yapıları tamamen parçalanmaya ve dağılmaya zorlayan yeni bir güvencesizlik biçimine karşılık gelmektedir. Sonuç olarak, hala *koruma yapılarıyla kuşatılmaya ve yayılmaya* devam eden bir güvencesizlikten söz etmeliyiz.

41 Krş. yay. hz. Bude ve Willis, *Exklusion*.

42 Krş. Castel, “Die Fallstricke des Exklusionsbegriffs” ve Castel, “Die Wiederkehr der Unsicherheit”.

43 Castel, *From Manual Workers to Wage Laborers*, s. xxiii.

44 Krş. Lorey, *Figuren des Immunen*, ss. 260–80.

45 Castel, *From Manual Workers to Wage Laborers*, s. xvi.

Burada amaç, şeylere dair felaketçi bir bakış açısından kaçınmaktır.⁴⁶

Castel “kırılğanlık” kavramını yalnızca toplumsal olarak zayıf ya da “alt sınıf” olgusu olarak görmez, zira “kırılğanlığın ‘daha üst’ kesimleri içeren bir biçimi de vardır.”⁴⁷ Buna örnek olarak, “tiyatro, film ve medya alanında zaman zaman kullanılan Fransızca *du spectacle* denen *süreksizleri*” verir. Bunun hemen ardından “ama bu türden bir kırılğanlık kendisini kesinlikle farklı bir şekilde temsil eder ve ‘basit çevrelerdeki’ kırılğanlıktan farklı davranış tepkilerini ve biçimlerini harekete geçirir”⁴⁸ diye ekler. Burada kırılğan kesimler arasındaki hiyerarşilerin ve farkların da yansıtılması gerektiği söz konusu bile değildir. Oysa Castel bu argüman hattı boyunca, orta sınıflara atfedilen “daha yüksek” kırılğanlık biçimini, yalnızca toplumun sınırlarında yer alan ya da “alt sınıflar” arasında bulunan gruplar için geçerli farklı “kırılğanlık” biçiminin dışında tutar. Bu ayrımla birlikte, Castel, “marjinal gruplar” olarak adlandırılanların *Précaires Associés de Parisés*’i kurmak için hızlı bir şekilde bir araya gelmiş olmalarına rağmen *süreksizlerin* bağıllıklarını ve mücadelelerini de kesinlikle görünmez hale getirir.⁴⁹

46 Castel, “Die Wiederkehr der Unsicherheit”, s. 27, vurgu orijinal metne aittir.

47 A.g.e., s. 32.

48 A.g.e.

49 Krş. *Précaires Associés de Paris*, “Éléments de propositions pour un régime solidaire de l’assurance chômage des salariés à l’emploi discontinu”, Haziran 2003, <http://pap.ouvaton.org> adresinden erişilebilir; GlobalProject/Coordination des Intermittents et Précaires d’Île de France, “Spectacle Inside the State and Out. Social Rights and the Appropriation of Public Spaces: The Battles of the French Intermittents”, ç. Aileen Derieg, *transversal: ‘Precariat’* (Temmuz 2004), <http://transversal.at> adresinden erişilebilir; Antonella Corsani, “‘What We Defend, We Defend For Everyone’: Traces of History in Motion”, çev. Mary O’Neill, *transversal: ‘On Universalism’* (Haziran 2007), <http://transversal.at> adresinden erişilebilir; Antonella Corsani ve Maurizio Lazzarato, *Intermittents et précaires*, Paris: Éditions Amsterdam, 2008; Maurizio Lazzarato, “Die Dynamik des politischen

Şurası açık ki, Castel'in derdi kırılğanlaşmayı giderek daha fazla normalleşen ve aynı zamanda "merkeze" ulaşip kırılğan nüfus katmanı boyunca politik mücadeleler örgütleyebilen bir olgu olarak ele almak değildir. Hatta aksine, "kırılğanlığın özellikle en avantajsız katmana" temas ettiğini vurgular. "Burada özellikle hayatın kalıcı bir koşulu haline gelebilecek bir tehlike vardır"⁵⁰ ve "bundan etkilenenleri başarılı bir şekilde arkada bırakacak bir dağılmaya neden olacaktır, bu da onları toplumun sınırında devirecektir"⁵¹ diye belirtir.

Castel'in istikrarsız "kırılğanlık" alanı, otomatik olarak ve kaçınılmaz bir şekilde dağılma yönünde ilerleyen ve en so-

Ereignisses. Subjektivierungsprozesse und Mikropolitik", çev. Stefan Nowotny, yay.hz. Isabell Lorey, Roberto Nigro, ve Gerald Raunig, *Inventionen 1: Gemeinsam. Prekär.Potentia. Kon-/Disjunktion. Ereignis. Transversalität. Queere Assemblagen*, Zurich: Diaphanes, 2011, s. 161-74 içinde. *Précaires Associés de Paris* kolektifi, süreksizler, işsiz insanlar ve sendika grupları arasında bir littifaktır. 2002'den itibaren birkaç yıl boyunca işgal eylemleri gerçekleştirmişler ve "kırılğanların sesinin duyulmasını ve yeni sosyal haklar için herkesin savaşmasını sağlamak üzere kırılğanlıktan etkilenen herkesin konuşması ve tartışması için bir alan açılmasını" talep etmişlerdir (*Précaires Associés de Paris*, 'Éléments de propositions'). Ayrıca, 8 Haziran 2003, Paris gibi çeşitli eylemlerde Sans-Papiers örgütleriyle seferberlik söylemleri de mevcuttur.

50 Castel, "Die Wiederkehr der Unsicherheit", s. 31.

51 A.g.e., s. 29. "Arkanda bırak" (Almanca *abhängen*) deyimini Almanca tartışmalarda "kırılğanlığı arkanda bırak" söyleminin inşasıyla ilişkilidir. Bu deyim, 2006'daki Almanya Sosyal Demokrat Partiyle ilişkili Friedrich Ebert Kuruluşu tarafından yapılan tartışmalı bir çalışmaya dayanmaktadır. Bu çalışmanın bir sonucu olarak, "kırılğan kesimler" ve "kırılğanlık" gibi kavramlar burjuva medyasında ve politik figürler tarafından ve tamamen çalışmaya dayanarak yeni "alt sınıf" (*Unterschichten*) inşalarını ifade etmek amacıyla ilk kez kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca bkz. Frank Karl, *Gesellschaft im Reformprozess*, Studie der Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn, 2006; önemli yanıtlar arasında şunlar yer almaktadır: yay. hz. Claudio Altenhain ve diğerleri, *Von 'Neuer Unterschicht' und Prekariat. Gesellschaftliche Verhältnisse und Kategorien im Umbruch. Kritische Perspektiven auf aktuelle Diskurse*, Bielefeld: transcript, 2008.

nunda bir parçalanmaya neden olacak, toplumdan ayrılacak bir alan değildir. Zira bir “yaralanabilirlik” anında, korumanın olmaması nedeniyle bir tehdit olduğu zaten açıktır. Güvencesiz olarak adlandırılanların tedavi edilerek⁵² entegrasyon aracılığıyla yeniden ehlileştirilebilecekleri ve uysallaştırılabilecekleri ya da bağışıklık kazandırma ile çoğunluğun kolektif korumasının yeniden mümkün olabileceği kesin değildir. Castel, eski koruma koşullarının yalnızca yeniden tesis edilmesiyle ilgilenmez, yalnızca yeni koşulların icat edilmesi gerektiğini iddia eder. Bu yeni koşullarda korumanın ve güvenliğin yeniden kavramsallaştırılması artık gruplara ya da kolektiflere doğru değil, bireylerin çokluğuna doğru yönlendirilir. Castel, “stratejik devlet”⁵³ çağrılarını bu kavramı sistematik olarak açıklamadan ücretli emeğin güvence altına alınması gereken bir çerçevedâhilinde tutar.⁵⁴ Sonuç olarak, “kırılğanlık” ile enfekte olanlar olabildiğince arkada, entegrasyon alanında bırakılmalıdır. Öte yandan, daha fazla toplumsal dağılma durumuna eğilim gösterirlerse, yalnızca dışlanmaya daha yakın olmakla kalmayıp, aynı zamanda tüm toplumsal birlikteliği de yok edebilirler.

Refah devleti korumasının istikrarı hiçbir zaman herkes için eşit olmamıştır,⁵⁵ sadece Castel’in tehdit senaryosunda ar-

52 Almanca *heilen* olan bu kelimenin artık tamamen yok olmuş etimolojik anlamına bir göndermedir [İngilizcesi “heal”dır (iyileşme, iyileştirme):çevirmenin notu], anlamı yalnızca “sağlıklı”, “bütün” ve “yaralanmamış” değildir, aynı zamanda beşinci yüzyıldan itibaren “iğdiş etmek”, “evcilleştirmek” ve “faydalı hale getirmek”, “vahşiliği yok etmek” gibi çağrışımlara da sahiptir. Ayrıca bkz. *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, yay. hz. Friedrich Kluge, Elmar Seebold tarafından revize edilmiştir, 24. baskı, Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2002, s. 402.

53 Castel, *From Manual Workers to Wage Laborers*, s. 443.

54 Ayrıca bkz., Castel, *L’insécurité sociale*, s. 86.

55 Beyaz, erkek ve/veya ulusal-etnik bir şekilde konumlandırılmış, ABD, Avrupa ve Japonya’da güvenli çalışma koşullarına sahip “ayrıcalıklı tutulan ana akım işçilere” ve diğer herkese karşı ayrımcılık uygulayan Fordiz-

tık iyice korkutucu hale gelen normalleştirilmiş çoğunluk toplumunu düzenlemiştir. Castel, kırılğanlaşmayı mevcut endüstriyel kapitalist toplumları normallik olarak farklı şekillerde etkileyen bir olgu olarak pek görmezken, toplumu tehdit eden bir hastalık, merkeze doğru, yani entegrasyon alanına doğru ilerleyen güvencesizlik virüsü olarak görmüştür. Alan modelinin farazi mimarisinde, Castel'in her zaman entegrasyon alanının, yani çoğunluk orta sınıfın tehlikeye düşmesinden ve güvencesizleşmesinden endişe duyduğu ve entegrasyon alanının ağır bir şekilde "kırılğanlık" ile enfekte olduğunu ve yalalanabilirliklerine odaklanmış sınırların kırılğanlaşması ile tehdit edildiğini düşündüğü açıktır. Bu tehdit dış sınırlardan, marjinalleştirilmiş olanlardan gelmektedir ve Castel toplumun çözülmesine, parçalanmasına, dağılmasına neden olabilecek tehditler olarak bu dış sınırlara yalnızca "beyaz alt sınıfları" değil, aynı zamanda *banliyö* sakinlerini de dâhil etmektedir.⁵⁶

Castel, yeni "tehlikeli sınıf" olarak *banliyö* gençlerinin şeytanlaştırılmasını ve damgalanmasını "kısaca" eleştirmiştir, Castel'e göre "bir toplumun tehdit olarak barındırdığı her şey sınırlarındaki belirli gruplara yansıtılır" ve bu "güvencesizlik sorununun" tamamen çözülmesine hiçbir şekilde yardımcı olmaz.⁵⁷ Ancak, kendi tehdit senaryosunda kırılğan çalışma koşulları nedeniyle toplumsal sınırlarda gibi görünenler ara-

min "altın çağına" ilişkin daha fazla bilgi için, bkz. Nancy Ettlinger, "Precarity Unbound", *Alternatives. Global, Local, Political* 32 (2007), s. 319-40, burada s. 322-3.

56 Ayrıca bkz., Castel, *L'insécurité sociale*, ss. 52-56; Robert Castel, *La discrimination négative. Citoyens ou indigènes?*, Paris: Seuil, 2007. Kırılğanlık bağlamında üretkensizliğin post-Fordist inşasını vurgulayan, 2005 Sonbaharı Paris *banliyölerindeki* olayların farklı bir okuması için, bkz. Judith Revel, "De la vie en milieu précaire (ou: comment en fi nir avec la vie nue)", *Multitudes* 27 (2007), <http://multitudes.samizdat.net> adresinden erişilebilir.

57 Castel, *L'insécurité sociale*, ss. 53, 54 ve 89.

sında entegrasyon olmamasına odaklanır, özellikle “sınırlardan” başlayarak toplumun dağılmasından korkar. Castel için, “kırılğanlık” erkek vatandaşın toplumsal koruma bağıışıklığını tehlikeye düşüren bir tehdittir, erkek vatandaş aynı anda yeni ve eski şekillerde toplumsal olarak yaralanabilir ve kırılğan hale getirir. Toplumun dağılmasının ya da belirli parçalarının ayrılmasının ya da bölünmesinin önlenmesi gerekiyorsa, bir salgın olarak yayılan “kırılğanlaşmanın” panzehri bulunmalıdır. Castel’in mantığında, bu panzehir tehlikeyi ve toplumsal güvencesizlik tarafından tehdit edilenlerin katılımını nötrali-ze eden bir güvenlik entegrasyonundan oluşur. Güncel entegrasyon tartışmalarının arkaplanına bakılırsa,⁵⁸ Castel’in daha fazla entegrasyon argümanı, tartışmasız bir şekilde ulusal-etnik çoğunluk toplumu hegemonyasının kaybolması korkusunu yayan tutucu bir model gibi değildir, aksine Castel etkin bir entegrasyon sağlayarak ve böylece “kırılğanlığı” etkisiz hale getirerek ve “kırılğanlıkla” mücadele ederek kendisini çoğulcu bir cumhuriyet olarak ortaya koyması gereken bir beyaz çoğunluk orta sınıfı tahayyül etmektedir.⁵⁹ Böylece, entegre olamayanların “dağılması”, artık toplumun bağılılığını bir bütün olarak tehdit edemez. Benim “biyopolitik bağıışıklık kazandırma” adını verdiğim böylesi bir tahakkümü güvence altına alıcı dinamikte, güvenlik virüsün bulaştığı ben’i dengelemek ve iyileştir-

58 Ayrıca bkz. yay. hz. Sabine Hess, Jana Binder, ve Johannes Moser, *No Integration?! Kulturwissenschaftliche Beiträge zur Integrationsdebatte, Europa*, Bielefeld: transcript, 2009 içinde. Serhat Karakayali, “entegrasyon tartışmasında kastedilen göçmenler. . . bir sorun olarak görülmektedir, bunun nedeni özellikle de tanımlanabilir bir dışarısı olmamalarıdır. . . Entegrasyon sorunu daha fazla toplumsal sapma ve ehlileştirilmesi ile iştigal eder.” diye belirtmektedir. Serhat Karakayali, “Paranoic Integrationism. Die Integrationsformel als unmöglicher (Klassen-)Kompromiss”, a.g.e., s. 95–103, burada s. 101 içinde.

59 Ayrıca bkz., Castel, *La discrimination négative*, ss. 100–12.

mek için iki yönlü olarak sağlanacaktır. Bu türden bir güvenlik, ilk olarak nötrleştirilebilecek “ötekilerin” entegrasyonu ile gerçekleşir, yani bu “ötekiler” ehlileştirilir. İkinci olarak ise, entegre edilemeyen “yabancı” dışlanmalı ya da reddedilmelidir.⁶⁰

Riskleri yönetmek, güvencesizliğin tolere edilebilir bir miktarda kalmasına bağlıdır. Tesadüf ve tahmin edilemezlik baskın hale gelirse, yönetsel güvenlik toplumlarını yönetmek çok daha zorlaşır. Modern güvenlik teknikleri artık esas olarak toplumsal homojenlik ve sabitlenmiş istikrar ile işlemiyorsa, aşırı tahmin edilemezlik ciddiye alınması gereken olası bir tehdit olmaya devam eder. Bu türden bir biyopolitik bağışıklık modeli dinamiğinin zayıflaması, yenilenmiş bir bağışıklık beklentisi yoksa her zaman yaklaşan bir felaketi ya da çöküşü davet eder. Bağışıklık paradigmasını kullanan sosyal bilimler argümanları, bu nedenle sık sık istikrarsız hale gelmiş olası yönetilemez koşulların yeniden istikrara kavuşturulmasını meşrulaştırır, dolayısıyla özellikle de bu tür yarıklardan ortaya çıkabilecek özgürleştirici toplumsal değişimin potansiyelini ararlar.

Castel, kargaşaya neden olabilecek yüksek düzeyde bulaşıcı bir virüsün tüm topluma yayılması olarak kavradığı kırılganlık ve kırılganlaşma görüşünde tamamen haksız değildir. Ancak, bulaşıcı viral enfeksiyonun nedenleri artık (yalnızca) marjinalleşmiş aşırı politik ve ekonomik konumlarda bulunmaz, daha ziyade tüm toplum boyunca kırılganlaşmanın normalleşmesi ve bu nedenle entegrasyonun arttırılması dışında başka yanıtlar verilmesini gerektirir. Artık toplumun sınırlarına itilenleri

60 Ayrıca bkz., Lorey, *Figuren des Immunen*, s. 260–80. Biyopolitik bağışıklık kazandırma dinamiği ayrıca yaralanamazlığın kimlik mantığına dayanan inşasını da içermektedir ve bu, genellikle üstünlük ve egemenlik kavramlarıyla ilişkilidir (ayrıca bkz. Lorey, “Weißsein und die Auffaltung des Immunen”).

yeniden dâhil etmek için yeterince istikrarlı bir toplum olarak tahayyül edilebilecek bir merkez ya da orta bulunmamaktadır. Mevcut ekonomik ve politik krizler dikkate alındığında, cumhuriyetçi temellere dayalı eşit, çoğulcu bir toplum talep etmek artık yeterli değildir.⁶¹ (Post)endüstriyel uluslarda mevcut politik ve ekonomik koşullar, toplumun her kesiminden giderek daha fazla insanı öfkeliendirmektedir, çünkü çalışma, barınma ve eğitim koşulları giderek kabul edilemez bir hale gelmektedir. Ancak, kırılğanlaşmanın tetiklediği politik protestoların ne ölçüde yerel olmaya devam edeceğini ya da küresel ve yaygın hale gelip gelmeyeceğini hep birlikte göreceğiz. Ancak şu açık ki günümüzde kırılğanlaşmanın normalleşmesi sabit siyaset biçimlerini ciddi bir şekilde sarsmaktadır. Bu yalnızca kapitalist üretim biçiminin kendisini özel bir krizde bulduğu anlamına gelmez, aslında politik temsil biçimlerinin de büyük bir krizde olduğunu gösterir.⁶² İkrara kavuşturulmasını meşru hale getirir. düzenlemektedir.

61 Ayrıca bkz. Castel, *La discrimination négative*, s. 100–12.

62 Ayrıca bkz. Isabell Lorey, "Demokratie statt Repräsentation. Zur konstituierenden Macht der Besetzungsbewegungen", yay. hz. Jens Kastner, Isabell Lorey, Gerald Raunig ve Tom Waibel, *Occupy! Die aktuellen Kämpfe um die Besetzung des Politischen*, vol. 15 "es kommt darauf an", Vienna, Berlin: Turia + Kant, 2012, s. 7–49 içinde; Isabell Lorey, "The 2011 Occupy Movements: Rancière and the Crisis of Democracy", çev. Aileen Derieg, *Theory, Culture & Society* 6 (Jacques Rancière Özel Sayısı) (2014).

BİR YÖNETME ARACI OLARAK KIRILGANLAŞMA

Yönetimsel kırılğanlaşma olarak kırılğanlaşma, adeta direniş yayan bir virüs gibi toplumu baştan sona katederek çaresizce kendi kuyusunu kazmaz. Aksine, kırılğan kesimlerin 2000'lerin tamamına damgasını vuran ulusaşırı mücadelelerine ve özellikle de kuzey Avrupa ve ABD'deki 2011 protestolarına rağmen, öyle görünüyor ki pek çok farklı biçimde ve çok farklı toplumsal konumlarda sosyal güvencesizlik koşullarına maruz kalan vatandaşlar, en azından Avrupa'nın daha zengin bölgelerinde risklerin özelleşmesiyle bir şekilde baş edebiliyor ve tabi kılma ve yerlerinin her an doldurulabilir olması korkusundan ortaya çıkan itaat etme aracılığıyla kırılğanlaşmanın normalleşmesine katkıda bulunuyor.

Castel'in tehdit senaryosunun aksine, ne toplumsal düzenin güvenliği ne de neoliberal yönetim teknikleri şu anda "sınırlardan" yayılan "kırılğanlık" tarafından tehdit ediliyor. Aksine, kırılğanlaşma toplumun ortası denen yere varalı epeyce oldu. Kırılğan yaşama ve çalışma koşulları şu anda yapısal

düzeyde normalleşmiş durumda ve böylece yönetimin temel yönetsel aracı haline gelmekte.

Fakat kırılğanlaşmanın normalleşmesinin sonucu, kesinlikle şu anda bir güvencesizlik toplumunda yaşıyor olmamız değil; neyse ki hâlâ bir güvenlik toplumunda yaşıyoruz, ama şu anda yaşadığımız toplum kırılğanlaşma ile yönetilebilir hale geliyor. Devlet, önceden kurulmuş temel koruma kurumlarından geri çekilmiyor. Ama neoliberalizmde, koruma artık liberal refah devletinin koruma tekniklerine ihtiyaç duymuyor. Aksine, devlet kendisini giderek daha fazla polis ve ordu koruması söylemlerinden ve uygulamalarından uzak tutuyor, bu da giderek daha fazla disipliner kontrol ve gözetim teknikleri ile işlemeye başladığı anlamına geliyor.¹ Devlet düzeyinde, politik ve toplumsal koruma az da olsa hâlâ dengeli halde. Toplumsal koruma mekanizmaları ne kadar azaltılırsa, kırılğanlaşma da bir o kadar artar ve yerel güvenceyi arttırmak için o denli mücadele verilir. Bilhassa da göçmen ötekiler, sürekli olarak asimile edici entegrasyon aracılığıyla hâlâ minimum düzeyde korunanların kolektifine uygun olduklarını kanıtlamak zorundalar, aksi halde her an bir güvenlik riski oluşturdıkları beyan edilebilir.

Yerel güvenlik söylemleri neoliberalizmde normalleştirilmiş toplumsal güvencesizlikle ilişkili olduğunda, liberalizmin temel dispozitifi değişir. Şu anda, neoliberal yönetsellikte öne çıkan, özgürlük ve güvenlik değil, özgürlük ve güvencesizlik çifti. Devlet prensip olarak özgürlüğü sınırlandırmıyor ya da güvencesizlikle savaşmıyor, ama bu yeni çiftimiz yönetsel kırılğanlaşmanın ideolojik önkoşulu haline geliyor.

1 Diğerleri ile birlikte ayrıca bkz. Lemke, "Dispositive der Unsicherheit", yay. hz. Patricia Purtschert, Katrin Meyer ve Yves Winter, *Gouvernementalität und Sicherheit. Zeitgenössische Beiträge im Anschluss an Foucault*, Bielefeld: transcript, 2008.

Biz özellikle mevcut güvenlik kavramlarını yeniden inşa eden güvenlik tahakkümü stratejileriyle, yani yönetmenin normal biçimine dönüşen güvencesizlikle ilgileniyoruz. Biyopolitik özneleşmelerin yönetilebilirliğine dair temel paradigma, şu anda ne temsili egemen ne de refah devletinin kurumlarıyla sağlanan bir korumadan ibaret. Bu paradigmayı esas karakterize eden şey, “neoliberal güvencesizlik yönetimidir.”²

“Eşitsizliklerin yönetimine” ilişkin 2008’de bir kitap yazan Maurizio Lazzarato’ya göre, risklere karşı tüm korumalar, tüm sosyo-politik kurumlar neoliberal “*minimum* ile işlev görmesi gereken dispozitifler”³ mantığı dâhilinde işler. Bu minimum, politik anlamda bir eşiği tanımlar: özellikle değişen sınır alanı içinde sürekli olarak yeni bir alan, “bir ‘iç savaş’ riskinin toplumsal barışı bozmakla tehdit ettiği”⁴ yeni bir alan belirlemek gerekli hale gelir. Tehditkâr ayrılıkçı mücadeleler açısından bağışıklık kazandırıcı sınır; minimum, minimalist devlet ve kendi kendini düzenleyen piyasa güçlerinin teknikleri kullanılarak düzenlenir. Bu teknikler, neoliberal politikaların kurumlarla birlikte işleyebilmesinin, neoliberal politikaları toplumsal koruma mekanizmalarının üretiminden uzaklaştırıp toplumsal güvencesizlik üretimine doğru yönlendirmenin merkezinde durmaktadır. Bugün yönetme sanatı, maksimum kırılğanlaşma ve minimum koruma arasında bir dengenin kurulmasından ibarettir ve bu dengede maksimum kırılğanlaşma muhtemelen tam olarak hesaplanamayacak düzeydeyken, minimum koruma en düşük düzeyde güvence altına alınır

2 Lemke, “Dispositive der Unsicherheit”, 93; ayrıca krş. Aldo Legnaro ve Almut Birenheide, *Regieren mittels Unsicherheit. Regime von Arbeit in der späten Moderne*, Konstanz: UVK, 2008; Maurizio Lazzarato, *Le gouvernement des inégalités. Critique de l’insécurité néolibérale*, Paris: Éditions Amsterdam, 2008.

3 Lazzarato, *Le gouvernement des inégalités*, s. 58, vurgu eklenmiştir.

4 A.g.e.

Kırılğanlaşmanın normalleşmesi süreci, güvencesizlikte eşitlik sağlamaz. Zaten neoliberal yönetimsellik çerçevesinde eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya gerek yoktur:

Neoliberal mantığın eşitsizliği azaltmayı ve eşitsizliğe artık bir son vermeyi istememesi için iyi bir nedeni vardır, zira neoliberalizm bu farklılıklarla oynar ve bu farklılıklar temelinde yönetir. Yalnızca tolere edilebilir bir denge kurmaya çalışır, bu denge toplumun kaldırabileceği farklı normallikler arasında kurulur, yani normal yoksulluk ve kırılğanlık ile normal zenginlik arasında. Artık “görelî yoksullukla”, gelir seviyeleri arasındaki uçurumla ve bunun nedenleriyle pek ilgilenmez. Şu an sadece “mutlak yoksullukla”, yani bireylerin rekabet oyununu oynamasını engelleyen durumla ilgilenir... Neoliberaler refah devleti kurumlarına artık bu tolere edilebilir dengeyi, yeni bir yokluk biçimini tesis etmek için ihtiyaç duyuyor.⁵

Bu arkaplana göre, kırılğanlaşma hâlâ yalnızca tolere edilebilir bir toplumsal yaralanabilirlik eşiğinde minimumun yönlendirilmesi tekniğidir. Sonuç olarak, bu yönetme mantığının odağı esasen artık sabit hiyerarşik ve özdeşleştirici farklılıklara dayanmaz. Aynı zamanda, bazıları hâlâ ya da henüz ırk ya da etnik köken yakıştırmalarıyla aşırı derecede tehdit edici olarak tanımlanmaya ve öteki “liberal” kırılğanlık mekanizmalarına maruz kalmaya devam ediyor. Bu nedenle, kırılğanlaşma merkez için yaklaşan bir tehlike olmakla kalmaz, aynı zamanda normalleştirme sürecinde bir yönetme tekniğidir.

Fakat, bu süreçte bir hegemonya kaybı olduğu söylenebilir: Fordist istihdam koşullarının standart erkek işçisi, erkeğin sosyo-politik olarak desteklenmesini ve korunmasını, karısının ve çocuklarının karşılığında bağımlı bir güvenlik sağlanarak evcilleştirilmesi temelinde bağımsızlığını sağlamıştı. Özel yeniden üretim alanı kadına atfedilmiş ve yalnızca evli kadın için sürekli bir koruma alanı olarak imlenmişti. Heteronor-

5 A.g.e., s. 57.

matif sosyal koruma için, kadınlar yapısal güvencesizliği, kırılğanlıklarını ve bir bağımlılık içinde korunmayı kabul etmek zorunda bırakılmışlardı. Koruyucu bir burjuva hegemonyası ve heteronormatif maskulinite refah devletinin koruma mekanizmaları ile mümkün hale gelmişti ve belirli normallikler üretmişti ve bu da iş, aile ve ulus arasındaki bağı güvence altına almıştı.⁶

Bu arkaplan göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu olan sadece toplumsal güvencesizliğin geri dönmesi değil, aynı zamanda onun yönetsel işlevinin de temel bir dönüşüm geçirmesidir. Hem emek hakları hem de diğer haklar bakımından toplumsal, ekonomik ve yasal güvencesizlik, yalnızca bağımlı, marjinalleştirilmiş ve yabancı “işgaleciler”e yönlitilebilecek bir tehdit olmaktan giderek çıkmakta; onların toplumun iç ve dış çeperlerindeki konumunu meşrulaştırmak ve (ulusal) ben’in, normalin ve ait olmanın (imgesel) merkezini koruyabilmek için kullanılmaktadır. Liberal, Fordist normal ve bu normalden sapan ve ayrılan kırılğan arasındaki farkı belirlemek uzun zamandan beri pek mümkün değil. Normalin ve kırılğanın toplumsal konumları arasındaki geleneksel farklar çözülüyor: kırılğanlaşma yeni eşitsizliklerle birlikte bir normallik haline geliyor. Normalin imgesel merkezi ne basitçe tehdit ediliyor ne de sadece rahatsız ediliyor. Bunun yerine, merkezin ta kendisi giderek daha fazla güvencesiz ve tehdit edici hale geliyor.⁷

6 Ayrıca krş. Angela Mitropoulos, “Oikopolitics, and Storms”, *Global South* 1 (2009), s. 66–82.

7 Buna karşı verilen tepkiler arasında sınırları güvence altına alma ve varsayımsal olarak “yerlilerin” korunmasını güçlendirme talepleri yer almaktadır. Sınırlar geçirgen olmaya devam ettiği için, kendiliğinden kapanamaz ve dolayısıyla mutlak güvenlik mümkün değildir. Bu devam eden güvencesizlikte, göç özerkliğini düzenleme çabaları mevcuttur, bu da göçmenlerin daha fazla tehlike altında olmasına ve kırılğanlıklarının artmasına neden olmaktadır. Ayrıca krş. yay.hz. Sabine Hess ve Bernd

Neoliberal paradigma içinde gelişen minimum normallik, kapitalizmin oluşumundan itibaren sürekli olarak kırılğan çalış-
ma ve yaşama koşulları hattında durmaktadır. Kırılğanlaşma-
nın normal-oluşu tarihsel olarak güvencesiz çalışma ve yaşama
koşulları normuyla bağlantılıdır, ancak bunlarla aynı değildir.
Bu arkaplan dikkate alındığında, şayet Fordist refah devleti ta-
rihsel bir istisna, özel bir normalin sınırlı bir aşaması olarak ka-
bul edilirse ve kırılğanlık ile kırılğanlaşma bu aşamanın ötesin-
de süregiden kapitalist koşulların bir normu olarak görülürse⁸,
o halde tahakkümle şekillenmiş süreklilikler ve istisnai koruma
mekanizmalarının olduğu zamanlarda bu normdaki bozulmalar
mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır, hele de kırılğanlaşma-
nın günümüzdeki normalleşmesini anlamaya çalışıyorsak.

Refah devleti ile sağlanan istisnai koruma çoğunluk için
farklı biçimlerde geçinme ve toplumsal ilerleme sağladı ve aynı
zamanda doğallaştırılmış cinsiyet özelliklerine ve soy karak-
teristiklerine göre sınıflar ve alt sınıflar üretti ve bu sınıfların
sınırlarını belirledi. Bedenlerin ve “kültürlerin” sınıflandırıl-
masına ve inşasına dayanan bu liberal kırılğanlık meşruiyeti,
şu anda oldukça hassas hale geldi ve bununla birlikte tahak-
küm ilişkileri içerisinde emeğin değeri fiziksel ve kültürel özel-
liklere göre belirlenir oldu. Ancak, günümüzde bu, özellikle de
önceden standart istihdam koşullarının keyfini süren erkek
vatandaşların giderek daha fazla kırılğan yaşama ve çalışma
koşullarıyla karşı karşıya olduğu anlamına geliyor. Ne yazık ki,
uluslararası iş bölümü varolmaya devam ediyor ve ayrıca ulusal
emek piyasalarında cinsiyetler arasında belirgin bir ücret uçu-

Kasperek, *Grenzregime. Diskurse, Praxen, Institutionen in Europa*, Berlin, Hamburg: Assoziation A, 2010.

8 Ayrıca bkz. Mitropoulos, “Precari-Us?”; ayrıca bkz. Brett Neilson ve Ned Rossiter, “Precarity as a Political Concept, or, Fordism as Exception”, *Theory, Culture & Society* 7–8 (2008), s. 51–72, burada s. 54.

rumu var. Tüm bunların yanı sıra, ev ve bakım işlerinden kadınların sorumlu olması, hâlâ büyük ölçüde değişmeden aynen devam ediyor. Bu açıdan, yeniden üretim işi giderek daha fazla uluslararası iş bölümünde örgütleniyor, ekonomik ve etnik olarak farklılaştırılıyor ve hiyerarşik hale getiriliyor.⁹

Farklılıkların ekonomikleştirilmesi ve politik düzenlemesi liberal parametrelere kıyasla neoliberal koşullar altında biraz farklı işlev görür. Liberal ve Fordist biyopolitik yönetim teknikleri, bedenlerin doğallaştırılmış farklarına dayanır ve bedenleri kırılganlık üreten üstünlük halinin evrensel ve standart ölçümü temelinde yönlendirir ve hesaba katar. Neoliberal ve post-Fordist yönetim teknikleri bundan tamamen farklıdır: Biyopolitik yönlendirme teknikleri, rekabet halindeki farklılıklara dayanan politik-ekonomik bir biçim temelinde yönetir. Artık çeşitli normallikler arasında tolere edilebilir bir denge kurulabiliyorsa, ulusal normallikten sapmak bir sorun teşkil etmez.¹⁰ Böylece, biyopolitik yönetsellik çifte “modülasyon biçimi”¹¹ aracılığıyla işler. Yani, ekonomik düzeyde evrensel,

9 Ayrıca krş. Rhacel Salazar Parreñas, *Servants of Globalization: Women, Migration, and Domestic Work*, Stanford: Stanford University Press, 2001; Luzenir Caixeta ve diğerleri., *Hogares, Cuidados y Fronteras/ Home, Care and Borders/Haushalt, Sorge und Grenzen*, Madrid: Traficantes de Sueños, 2004; Encarnación Gutiérrez Rodríguez, *Migration, Domestic Work and Affect: A Decolonial Approach on Value and the Feminization of Labour*, New York Londra: Routledge, 2010; yay. hz. Ursula Apitzsch ve Marianne Schmidbaur, *Care and Migration. Die Ent-Sorgung menschlicher Reproduktionsarbeit entlang von Geschlechter- und Armutsgrenzen*, Opladen and Farmington Hills: Budrich, 2010; George Caffentzis ve Silvia Federici, “Notes on the Edu-Factory and Cognitive Capitalism”, *transversal: “knowledge production and its discontents”* (Mayıs 2007), <http://transversal.at> adresinden erişilebilir.

10 Ayrıca bkz. Lazzarato, *Le gouvernement des inégalités*; ayrıca bkz. Antke Engel, *Bilder von Sexualität und Ökonomie. Queere kulturelle Politiken im Neoliberalismus*, Bielefeld: transcript, 2009.

11 Gerald Raunig, *Factories of Knowledge. Industries of Creativity*, çev. Aileen Derieg, Cambridge MA ve Londra: Semiotext(e), 2013, s. 40–52.

standart ölçüm birimlerine göre ölçme ve hesaba katma -buna "modülerizasyon" adını verebiliriz-, rekabet halindeki aktif (kendilik)tasarımı aracılığıyla üretilmesi gereken bedenlerin, eylemlerin, etkinliklerin ve duyguların nitel farklılıklarıyla, yani bunların "modüle edilmesiyle" birleşir. Şu anda, bu kendi kendini yönetme modülasyonu esas olarak bir anlamda gurursuzluk, bağımlılık ve itaatkârlık olarak anlaşılır ve kesinlikle modülün hesaplanabilir mübadele edilebilirliğinde politik ve ekonomik olarak kullanışlıdır. Bireylerin aktif olarak kendilerini modüle etmeleri ve kendi hayatlarını tekrarlı olarak azaltılmış minimum koruma temelinde düzenlemeleri ve böylece kendilerini yönetilebilir hale getirmeleri beklenir. Kendi kendini yönetmenin yönetsel teknikleri bu şekilde ortaya çıkar. Ben bunu "kendi kendini kırılğanlaştırma"¹² olarak adlandırıyorum. Yaşama ve çalışma koşullarının kendilerini ekonomikleştirilmiş bir tedbirle ilişkili olarak düzenlediği varsayılmaktadır. Bu tedbir, minimalist devletten ya da refah devletinden eğitimsel mükemmellik ve değerlendirme politikası konuşmalarına kadar her şeyi kapsayan en çeşitli biçimleri dikkate alabilir, fakat ayrıca "fuzuli" kategorizasyonuna da neden olabilir. Angela Mitropoulos'a göre, bu türden soyut bir eşdeğerlik, eşitsizliği ve sömürüyü ve ayrıca şiddeti de önceden varsayar ve bunları yeniden üretir.¹³

12 Ayrıca bkz. Isabell Lorey, "Vom immanenten Widerspruch zur hegemonialen Funktion. Biopolitische Gouvernementalität und Selbst-Prekarisierung von KulturproduzentInnen", yay. hz. Gerald Raunig ve Ulf Wuggenig, , *Kritik der Kreativität*, Vienna: Turia + Kant, 2007, s. 121-36 içinde.

13 Ayrıca bkz. Mitropoulos, "Precari-Us?"

VİRTÜÖZLÜK VE POST-FORDİST KAMUSAL ALAN

Zamanında bir karşıtlıklar çifti olan özel ve kamusal arasındaki fark, şu aralar giderek daha da bulanıklaşıyor. Öncesinde özel olan daha önce hiç bu kadar kamusalın içinde olmamıştı. Benzer şekilde, kendilik ilişkileri ve iş ilişkileri de yeni kamusal alanlar ortaya çıkaracak şekilde birbirine geçiyor. İletişim ve hizmetler aracılığıyla, üretim yeni bir tarzla toplumsal hale geliyor. Üretimin bu dönüşümüne işe yarar kendi kendini yönetme pratikleri eşlik ediyor, (sosyal) medyada görünüşte özel ben'in kendini ifşa etmesi bunun semptomlarından yalnızca bir tanesidir. Bireylerin tüm deneyimleri üretim sürecinin bir parçası haline gelme eğilimi gösterdikçe, kendini gerçekleştirme de kamusal alanda bir performans olarak gerçekleşiyor. Böylece çalışma, adeta bir virtüözün gösterisine dönüşüyor. Ama, çalışma kamusal alanda virtüöz hale geliyorsa, öncesinde kamusal alan ve virtüözlüğün alanı olan politik eylem bundan böyle neye benzeyecek?

Çokluğun Grameri'nde, Paolo Virno şu iddiayı ortaya koyuyor: "Bugüne ait yaşam biçimlerinde, kamusal-özel ile kolektif-

bireysel terim çiftlerinin artık kendi başlarına ayakta duramadıklarının, tükendiklerinin, tıklandıklarının doğrudan algılanabildiğine inanıyorum. Bu tıpkı, çağdaş üretim dünyasında olan biten şeye benzemektedir.”¹ Virno’nun kolektif-bireysel ve kamusal-özel çiftlerinin ayırt edilemezliğini incelemek için mercek altına aldığı fenomen post-Fordist üretim biçimidir. Virno’ya göre, bu üretim biçimleri geleneksel anlamda emekten daha fazlasını içerir, yani bir üretim etkinliğinden daha fazlasıdır. Aslında bir üretim etkinliğinden ziyade, farklı yaşam biçimlerinin kesişimidir.² Virno, iletişimsel ve bilişsel becerilere, emek gücünün dağıtımında daha yüksek derecede esnekliğe ve devamlı olarak tahmin edilemezle ve tesadüfle iştilal etmeye dayanan ve giderek daha fazla hegemonik hale gelen üretim biçimlerine odaklanır.³ Bu türden üretim biçimleri tüm kişiliği, zekâyı, düşünceyi, konuşma becerisini, duygulanımları ele geçirir. Virno’ya göre, bu iş bölümüne (emeğin dağılımı anlamında)⁴ ve temel kişisel bağımlılıkların kurulmasına artık bir son verir; kurallara ve talimatlara bağlı olmak yerine, iş ilişkilerinde ve elbette ağlar üzerinde gerektiğinde bir sonraki işi almak için bireysel kişilere bağlı hale geliriz.⁵

1 Paolo Virno, *A Grammar of the Multitude: For an Analysis of Contemporary Forms of Life*, Sylvère Lotringer’in önsözüyle, çev. Isabella Bertolletti, yay. hz. James Cascaito ve Andrea Casson, Los Angeles, New York: Semiotext(e), 2004, s. 24 [*Çokluğun Grameri*, çev. V. Kocagül ve M. Çelik, İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2013].

2 Ayrıca krş. a.g.e., s. 49.

3 Ayrıca krş. yay. hz. Isabell Lorey ve Klaus Neundlinger, *Kognitiver Kapitalismus*, vol. 13, “es kommt darauf an”, Vienna: Turia + Kant, 2012.

4 “Elbette bu iş yükünün artık bölünmediği, parçalanmadığı vs. anlamına gelmez, bu görevlerin çeşitli bölümlere ayrılmasının artık nesnel ‘teknik’ kriterlere yanıt vermediği anlamına gelir, aksine görevlerin bölümlere ayrılması açık bir şekilde rastgele, tersine çevrilebilir ve değiştirilebilirdir.” Virno, “Zekânın Kamusalılığı”.

5 Ayrıca krş. Virno, *Çokluğun Grameri*, s. 41-42.

İletişime dayalı emek bir ürün üretmez, daha ziyade “iş olmadan etkinliktir”.⁶ Eğilimsel olarak ürünsüz üretim biçiminde, klasik anlamda maddi şeyler üretilmez; ancak bu üretim biçimlerinin içinden yeni toplumsallıklar ortaya çıkar. Bu toplumsallık üretiminin kendine has bir veçhesi de ücretli emeğin mekânı ve zamanıyla sınırlı olmaması ve ücretli emeğin çok ötesine geçip sona ermeme eğilimi taşımasıdır. Üretimin ve toplumsallığın bu şekilde birbirine geçmesinde, emek ve toplumsal hayat gayet kırılğan hale gelir.⁷

Politik Özgürlük ve Virtüözlük Sahnesi

Virno, özel-kamusal alanların ya da bireysel-kolektifin sosyo-ekonomik iç patlamasını insan deneyimini emek (*poiesis*), zekâ (zihnin yaşamı) ve politik eylem (*praxis*) olarak üçe ayıran Aristotelesçi yaklaşımla ilişkili olarak açıklar. İnsan deneyiminin bu üç parçasının zaman zaman örtüşme olasılığı olsa da, şu ana kadar genel olarak birbirinden ayrı olarak sunulan fikri devam ettirir. Bu tabloda, emek yeni nesnelerin tekrarlı, tahmin edilebilir bir süreçte üretimi anlamına gelir. Eme-

6 Paolo Virno, “Virtuosity and Revolution”, çev. Ed Emory, yay. hz. Paolo Virno ve Michael Hardt, *Radical Thought in Italy: A Political Politics*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996, s. 188–210 [“Virtüözlük ve Devrim”, *İtalya’da Radikal Düşünce ve Kurucu Politika*, çev. S. Özer ve S. Göbelez, Otonom Yayıncılık, 2005]. Virno “attività senza opera” kavramını kullanır ve bu kavram *Çokluğun Grameri*’nde “nihai ürünü olmayan emek” olarak çevrilmiştir (a.g.e., s. 52).

7 Bu türden post-Fordist yaşama ve çalışma koşullarının hegemonik ve dolayısıyla normal olma eğilimi gösterdiğini belirttiğimde, bu basitçe gelecekte endüstriyel üretimin artık kaybolduğu anlamına gelmez. Burada, mevcut kapitalist üretim ilişkilerinde ayrıcalıklı konumda olma özelliğini ve yapısına şekil veren önemini yitirdiğini kastediyorum. Kırılğanlaşmaya ilişkin fikirlerimde, endüstriyel üretim için bir istisna olduğunu iddia etmiyorum. Endüstriyel çalışma ilişkilerine de esneklik, sınırlı sözleşmeler ve sosyal güvenlik sistemlerinin çözülmesi ve yeniden biçimlendirilmesi damgasını vurmuştur.

ğin tersi olarak konumlandırılan ikinci alan, yani zekâ, doğası itibariyle soyutlanıp görünmez hale getirilir, çünkü düşünürün tefekkürü başkalarının bakışından kurtulur. Son olarak insan deneyiminin üçüncü alanı, yani politik eylem, toplumsal ilişkileri etkiler, böylece tekrarlı işlemlerle “doğal” malzemeleri şekillendiren emek alanından farklılaşır. Burada dikkat çekici olan şey, geleneksel anlamda politik eylemin olasılıkla ve tahmin edilemeyenle iştigal ediyor olmasıdır. Herhangi bir nesne üretmez, ancak iletişim biçiminde bazı değişiklikler yapar.⁸ Bu tabloda, yalnızca politik eylem kamusal olarak kabul edilir, çünkü Hannah Arendt’in de belirttiği gibi politik eylem “başkalarının varlığına”⁹ maruz kalmak anlamına gelmektedir.

Aristotelesçi bu modelin günümüz için pek çok açıdan artık yeterli olmadığına ilişkin eleştiriler olsa da, emek, zekâ ve politik eylem arasındaki üç parçalı ayrım günümüzde hâlâ oldukça yaygındır. Virno’ya göre, bunun tek nedeni olmasa da nedenlerinden birisi, Hannah Arendt’in çok etkili bir düşünür olmasıdır.¹⁰ Arendt, ayrıca bu üç alanın -ilginç bir şekilde Virno gibi, belirli bir anlamda virtüözlükle, yani yaratıcılıkla ilişkili olarak- örtüştüğünden söz eder. “Özgürlük Nedir?” adlı yazısında, icracı sanatçıları veya virtüözleri kendi anlayışları uyarınca politik olarak etkin kişilerle, örneğin kendilerini başkalarının bakışına sunanlarla karşılaştırır. Arendt, icracı sanatçılar hakkında şöyle yazar: “Başarı, kendisini var eden etkinlik bittikten sonra da varlığını sürdüren ve bu etkinlikten bağımsız

8 Ayrıca bkz. Virno, *Çokluğun Grameri*, s. 49–70.

9 Hannah Arendt, “What is Freedom?” *Between Past and Future*, Londra: Penguin Books, 2006, s. 142–69 [“Özgürlük Nedir?”, *Geçmişle Gelecek Arasında*, çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayıncılık, 2014]; ayrıca bkz. Hannah Arendt, *The Human Condition*, Chicago: University of Chicago Press, 1958 [İnsanlık Durumu, çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, 1994].

10 Elbette buna hâlâ devam etmekte olan endüstriyel kapitalist düşünme biçimlerinin hegemonyasını da eklemeliyiz.

hale gelen bir üründe değil, bizatihi icra anında yatar... İcra sanatçıların –dansçılar, oyuncular, müzisyenler vb. gibi- virtüözlüklerini sergileyebilecekleri bir izleyici topluluğuna ihtiyaçları vardır; benzer şekilde eylemde bulunanlar da kendilerini göstermek için başkalarının varlığına ihtiyaç duyarlar. Her iki grup için de kamusal olarak düzenlenmiş bir mekân gerekir.”¹¹

Arendt’e göre, politika bir icra sanatı, performatif bir sanattır. İzleyici ve “kendini başkalarının bakışına sunma” gerektiği için, hem politika hem de virtüözlük bir “tezahür mekânı” gerektirir. Dolayısıyla Arendt’e göre, “bu tezahür mekânında ne meydana gelirse gelsin, tanım itibariyle politiktir, hatta doğrudan eylemin bir ürünü olmasa dahi politiktir.”¹² “Hatta doğrudan eylemin bir ürünü olmasa dahi” ifadesi dikkate alındığında, “tüm virtüözlüğün tabiatı itibariyle politik olduğu” sonucuna varılabilir.”¹³

Bu metinde, virtüözlükle politikanın nasıl iç içe geçtiğini vurguladıktan sonra Arendt, üzerine vurgu yaparak özgürlük hakkında yazmaya başlar. Ancak, Virno’da buna herhangi bir gönderme yapmaz. Ama bana öyle geliyor ki, virtüözlük ve politikayı özgürlüğe bağlayan bu bağ merkezi bir nokta olarak ele alınmalıdır.

Tezahür mekânı, yani politik-kamusal alan –Arendt’in aklında her zaman Yunan *polis*’i vardır- “özgürlüğün ortaya çıkabileceği”¹⁴ yerdir. “Özellikle de özgürlük için tesis edilmiş ve donatılmış böylesi bir alan olmazsa, özgürlük icra edilemez. Politika olmadan özgürlük diye bir şey olmaz, çünkü sonu gelmez.”¹⁵ Arendt bu özgürlük kavramını düşünce ve irade öz-

11 Arendt, “Özgürlük Nedir”? *Geçmişle Gelecek Arasında*, s. 151–2.

12 A.g.e., s. 153.

13 Virno, *Çokluğun Grameri*, s. 53.

14 Arendt, “Özgürlük Nedir?”, *Geçmişle Gelecek Arasında*, s. 154.

15 A.g.e., s. 156.

özgürlüğünden ayırır. Bilhassa düşünce ve irade özgürlüğünü Hristiyanlıktan kaynaklanan benmerkezci bir külfet olarak görür. Öte yandan, Arendt'e göre, özgürlük kendisini özel olandan, "hayatın devam ettirilmesinden" ayıran politik bir özgürlük anlamına gelmektedir.¹⁶ Politik özgürlük kamusal alanda bir özgürlüktür, irade ya da düşünce özgürlüğü değil, eylem özgürlüğüdür.¹⁷ Arendt, yaşam kaygısını ve dolayısıyla varoluşsal kırılğanlık haline karşı korunma ihtiyacını ve buna eşlik eden bakım işini özel ev alanına sürgün eder. Arendt'e göre, politik eylem yalnızca *oikos* yükünden özgürleşmeyle ilişkili olarak tahayyül edilebilir. Özel ev alanı ve politik çağrışımlı kamusal alan arasındaki bu ayrımla Arendt, liberal ve burjuva toplumsal cinsiyet ayrımını yeniden üretir.

Arendt'in gözünde, özel alana atfedilen irade özgürlüğü politik olmayan bir özgürlüktür, çünkü "kendiyile ilişki içinde" deneyimlenir ve "başkalarından bağımsızdır".¹⁸ Arendt'e göre, antik çağda, özgürlük politik özgürlük olarak anlaşılıyordu, bu da kamusal tartışmalarda yer almak anlamına geliyordu. "Pek çok insan tarafından paylaşılan" şey, insanların birbiriyle konuşması ve farklı perspektifleri paylaşmaları aracılığıyla ortaya çıkıyordu.¹⁹ Bu iletişimci dünyanın inşasının koşulu, özel alandan kaçma, kendini ev alanının ve aile kısıtlamalarının tüm gerçekliğinden kurtarmaya yönelik bir hareket özgürlüğüydü.²⁰ Elbette, bu yalnızca evin efendisi, yani *pater familias* olarak özgür bir erkek için mümkündü. Özgür erkek, ev sınırına her takıldığında, "zorunluluk ve baskıyla kuşatılmış olsa

16 A.g.e., s. 155.

17 A.g.e. ve s. 165.

18 A.g.e., s. 163.

19 Hannah Arendt, "Introduction Into Politics", *The Promise of Politics*, yay. hz. Jerome Kohn, New York: Schocken, 2005, s. 93-200.

20 Ayrıca bkz. a.g.e., s. 121.

da her bir bireyin hayatının güvence altına alındığı bu yeri” terk etmiştir, “bu nedenle” der Arendt, “yalnızca bu erkek kendi hayatının risklerine karşı hazırlıklı özgür bir insandır.”²¹ Bu görüşü dikkate alacak olursak, politik özgürlük güvencesizlikten ve hayatın tehlikelerinden ayrılamaz “ve ayrıca genel olarak politikanın tehlike ve riskle bağlantılı olduğu gerçeğini de gösterir.”²² Arendt için, hayatın tehlikesi politika için bir önkoşuldur ve kamusal alanın belirli bir özelliğidir. Antik çağ düşüncesinde, bu elbette özgür adamın eylem kapsamı için önceliklidir ve aynı anda güvenli *oikos*’a ve bunun içinde işleyen koruma ve patriyarkal maskuliniteye dayanır. Ancak, burada Arendt’in politik özgürlüğün belirlenemezlikle, güvencesizlikle ve riskle ilişkili olması fikri oldukça ilginçtir. Sonuç olarak, başkalarının bakışına sunulma hayatın tehlikede olmasına neden olur: Politik eylem herhangi bir bireysel özel koruma isteği olmaksızın kırılganlık halinin olumsuzluğu ile iştigal etmeyi içerir.

İcracı Virtüöz Emekçiler

Üretimin ve hayatın mevcut kırılganlık biçimlerini açıklamak için Arendt’e ve ayrıca Marx’a başvuran Virno’ya geri dönelim. Virno’nun bakış açısından bakıldığında, Marx icra sanatçılarının ve bilgi emekçilerinin (bilgi emekçilerine öğretmenleri, doktorları, aktörleri, hatipleri ve vaizleri de dâhil eder) etkinliğini yalnızca “iş olmadan etkinlik”²³ olarak tanımlar ve icra sanatçılarının etkinliği ile hizmetçilerin etkinliği arasında bir analogi kurar. Sonuç olarak, Marx’ın kavramlarıyla ifade edecek olursak ne virtüözler ne de hizmetçiler artı-değer üretir. Marx’a

21 A.g.e., s. 122.

22 A.g.e.

23 Virno, *Çokluğun Grameri*, s. 54.

göre, her ikisi de “üretken olmayan emek alanına”²⁴ aittir. Ancak, Marx kültür üreticilerini üretken olmayan emek alanına ittiği için suçlanmamalıdır, çünkü üretken ve üretken olmayan emek arasındaki farkı bu emeğin içeriğine bağlamaz. Aksine, “üretken emek emeğin bir niteliğidir ve kendi içinde ve kendisi için emeğin *belirli bir içeriği* ile ilgisi yoktur, ortaya koyduğu şey, belirli bir faydası ya da özel bir kullanım değeridir.”²⁵ Bunun yerine, Marx üretken emeği bir ilişki aracılığıyla açıklar, ancak bu ilişki genel olarak parayla bir ilişki ya da etkinliğin finansal bir ödül için gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği sorusuyla ilgili değildir. Marx’a göre, üretken emeği oluşturan tek ilişki sermayeyle olan ilişkidir. “Üretken emek *sermaye olarak para* için doğrudan mübadele edilir” ve sonuç olarak “emek ile üretilen değer işçinin kendisine *sermaye olarak geri döner*.”²⁶ Bir doktorun hizmeti, tıpkı bir aşçının gibi, “*para olarak para için*”²⁷ bir emek mübadelesini gösterir ve bu nedenle üretken olarak kabul edilmez. Marx ayrıca bir virtüöz performansçı örneği vererek emeğin iki değişim ilişkisi arasındaki farkı da netleştirir: “Ade-ta bir bülbül gibi şakıyan bir şarkıcı üretken olmayan bir işçidir. Şarkısını para karşılığında satarsa, o açıdan ücretli işçi ya da meta taciri olur. Ama aynı şarkıcı, para kazanmak için ona şarkı söyleten bir girişimci tarafından işe alındığında üretken işçi olur, çünkü doğrudan sermaye üretir.”²⁸ Marx’a göre, “tüm

24 A.g.e.

25 Karl Marx, “Capitalist Production as the Production of Surplus Value: Productive and Unproductive Labour”, *Marx Engels Collected Works, MECW*, cilt. 34: *Economic Works 1861–64*, çev. Ben Fowkes, New York: International Publishers, 1994, s. 480–86, vurgu orijinal metne aittir. Referans için Karl Reitter’e teşekkürler [“Dolaysız Üretim Sürecinin Sonuçları”, *Kapital*’e ek, çev. M. Selik ve N. Satlıgan, Yordam Kitap, 2011].

26 A.g.e., vurgu orijinal metne aittir.

27 A.g.e., s. 485, vurgu orijinal metne aittir.

28 A.g.e., s. 484, vurgu orijinal metne aittir.

icra sanatçılarında, hatiplerde, aktörlerde, öğretmenlerde, doktorlarda, rahiplerde olduğu gibi, ürün üretme eyleminden ayrılamıyorsa”²⁹ o zaman bu etkinlik üretken bir etkinlik değildir. Burada, Marx virtüöz emeğin temel özelliklerinden birisini açıklamaktadır: konuşarak ve duygulanımsal performans sayesinde bir şey üreten, iş olmayan bir etkinlik. Virtüöz emek performatif bir etkinliğine karşılık gelir.

Ancak bu şarkıcı kendi kendinin girişimcisi olursa ne olur? Emek ve sermaye arasındaki ilişki kendi içinde mi patlar? Yalnızca sesini piyasaya taşımakla kalmayıp, aynı zamanda sanatsal bağımsızlığıyla ve zaman kısıtlamalarına tabi projeleriyle tüm kişiliğini satarsa ve “bülbül gibi” şakımak ona bir başka iş sağlarsa, bu Marxist anlamda yine “üretken olmayan” anlamına mı gelir? Performatif, iletişimsel bilgi emekçileri ki bugün bunlara virtüöz ve aynı zamanda hizmet sağlayıcısı, üretici, kendi kendinin girişimcisi diyoruz, Marx’ın tanımladığı “üretken emek” ilişkisine benzeyen, ama bu ilişkiden tamamen farklı bir şekilde kendi yarattıkları değerle sermayeleşmiş yaşam biçimi olarak kendilerinin tersinde mi duruyorlar?

Virno ayrıca post-Fordist bilişsel kapitalizm döneminde, Arendt’in sınıflandırmalarının artık geçerli olmadığı ve Marx’ın kavramsal alet çantasının açık bir şekilde çağdaş üretim biçimlerini ve bunlarla ilişkili yaşam biçimlerini açıklamak için artık yeterli olmadığı sonucuna varıyor. Bunlar yeni ilişkiler içinde yoğunlaşmış hale geldiği için, burada “üretken emek, kendi bütünlüğü içinde, icracı sanatçının özel niteliklerini kendine mal eder. Post-Fordizmde, artı-değer üretenler –

29 Karl Marx, “Economic Manuscripts of 1861–63: Productivity of Capital, Productive and Unproductive Labour”, *Marx Engels Collected Works, MECW*, cilt. 34: *Economic Works 1861–64*, çeviren: Ben Fowkes, New York: International Publishers, 1994, s. 121–46[“Dolaysız Üretim Sürecinin Sonuçları”, *Kapital*’e ek, çev. M. Selik ve N. Satlıgan, Yordam Kitap, 2011].

elbette, yapısal bakış açısından- piyanistler, dansçılar vb. gibi davranırlar.”³⁰ Virtüözlük ve özgürlüğün bileşenleri ve bunların doğal bir sonucu olarak güvencesizlikler, -Arendt’in formüle ettiğinden farklı bir şekilde- yalnızca günümüzün politik eylemini değil, aynı zamanda giderek daha fazla üretim yazarlarını ve özellikle de yeni “maddi olmayan”³¹ emek ilişkilerini kapsamlı bir yaratıcılık kavramına dayanarak yapılandırırırlar ve bu artık hiçbir şekilde “üretken olmayan” olarak kabul edilemez.

Politik Olanın Virtüözlüğü Bilişsel Emekle Birleştiğinde

İcracı-virtüöz emek üretken emeğin yeni bir biçimi haline geldikçe, sanatçının ve öğretmenin etkinlikleri istisna olmaktan çıkıp bir kurala dönüşür. Yalnızca Marx’ın kastettiği anlamda evdeki “hizmetle” ya da yeniden üretim emeğiyle birleşmekle kalmaz, aynı zamanda genel anlamda kendini öylece bağımlı olarak sunan hizmet sağlayıcı emeğin de içine karışır. Öte yandan bu, yeniden üretim işinin genel olarak ücretli eme-

30 Virno, *Çokluğun Grameri*, s. 54-5.

31 “Maddi olmayan” emek kavramı için, bkz. Maurizio Lazzarato, “Immaterial Labor”, çev. Paul Colilli ve Ed Emory, yay. hz. Virno ve Hardt, *Radical Thought in Italy*, s. 133-47 [“Maddi Olmayan Emek”, *İtalya’da Radikal Düşünce*]; ve Michael Hardt, “Affective Labor”, *boundary 2*, 2 (1999), s. 98-100 içinde. “Maddi olmayan emek” veya “duygulanımsal emek” feministler tarafından defalarca eleştirilmiştir, çünkü bu kavramlar emeği yine kapitalist birikim bakış açısından tanımlamaktadır ve emek olmayanı, bakım emeğini ve toplumsalın üretimini yeterince yansıtmamaktadır, vs. Diğerleri ile birlikte ayrıca bkz. Susanne Schultz, “Dissolved Boundaries and ‘Affective Labor’: On the Disappearance of Reproductive Labor and Feminist Critique in *Empire*”, çev. Frederick Peters, *Capitalism, Nature, Socialism* 17 (2006), s. 77-83; Cornelia Eichhorn, “Geschlechtliche Teilung der Arbeit. Eine feministische Kritik”, yay. hz. Thomas Atzert ve Jost Müller, *Immaterielle Arbeit und imperiale Souveränität. Analysen und Diskussionen zu Empire*, Münster: Westfälisches Dampfboot, 2004, s. 189-202; Caffentzis ve Federici, “Notes on the Edu-Factory” içinde.

ğin bir parçası haline geldiği ya da cinsiyete dayalı iş bölümünün askıya alındığı anlamına da gelmez.

Emek daha sık bir şekilde bilgi ve hizmet işi olarak sunuldukça ve daha fazla düzeyde iletişime bağlı hale geldikçe, zekâ, düşünme ve konuşma da genel olarak emek alanıyla örtüşüyor. Bu icracı bilişsel etkinliklerde ortak olan şey, bunların tamamen kişisel olması, kişilerin bilgisine ve duygulanımlarına dayalı olması, kapitalist üretim sürecinin bir parçası haline gelmesidir, böylece bu etkinlikleri yöneten ve düzenleyenlerle ve bu hizmetlerin sunulduğu kişilerle bir takım ilişkiler kurulur.³² Aslında –ve bunu illa ki “maddi olmayan” emek kavramı kapsamına almak zorunda değiliz- özneleşmeler ve toplumsal ilişkiler de bu üretim sürecinde *ortaya çıkıyor*. İcracı-virtüöz emeğin maddiliği ürünlerin geleneksel üretimine yönlendirilmese de, bu maddi olmadıkları anlamına gelmiyor. Bu maddilik yalnızca icracı bedenlerin olmasından kaynaklanmıyor, aynı zamanda özneleşmeler ve toplumsallıklar da üretiyor.

Toplumsalın bu sermayeleşen maddiliği kamusal alan bakımından bir takım etkilere sahiptir. Post-Fordist işçi, kendi kendinin girişimcisi bir virtüöze dönüşür, çünkü sömürülebilir ben'i başkalarının gözü önünde çoklu toplumsal ilişkiler içinde icra edilmek zorundadır. Emeğe indirgenen bu kendilik gerçekleşmesi, kamusal alanda bir icra gerektirir. Post-Fordist üretim ilişkilerinde, zekâ kamusal hale gelir, bu Arendt için herhalde düşünülemez bir durumdur. Arendt'in kamusal kavramının temeli olan “başkalarının bakışına sunulmak” virtüöz çalışma ve yaşama koşullarının en belirleyici niteliklerinden birisidir. Başkalarının varlığı, hem araca hem de emeğin nesnesine dönüşür.

İcracı bilişsel etkinlikte, iş ve toplumsal ilişkiler birbirine karışır, üretme, eyleme ve konuşma birbiri içine geçer. Aristo

32 Ayrıca bkz. Virno, *Çokluğun Grameri*, s. 68.

ve Arendt'ten devraldığımız bu üçlü modele göre, örtüşen yalnızca *poiesis* ve *zekâ* değildir, *praxis* de bu örtüşmeye dâhil olur. Günümüzde, virtüöz işçiler klasik anlamdaki politik vatandaşlara giderek daha çok benzemekte. Bir yandan, bu post-Fordist emek biçimi toplumsal ilişkilere dayanmakta ve toplumsal ilişkileri geleneksel anlamda politik eyleme atfedilen bir biçimde etkilemekte; öte yandan ve bunun da ötesinde, icracı bilişsel etkinliklerin kendisi giderek daha fazla "toplumsal elbirliği"³³ olarak düzenlenmekte. Bilişsel emek virtüöz politik eylemin niteliklerini kendine mal etmekte.³⁴

Böylece, neoliberalizmde ekonomi ve politika, icracı-virtüöz işçilerin kendiğinden politik aktöre dönüştüğü bir biçimde mi kesişiyor? Kamusal tezahür alan gerektirdiği için, onların etkinlikleri doğrudan (politik) eylem içermese bile, Arendt politik olanı tanım itibarıyla virtüöz olarak kabul eder.³⁵ Ancak ve belirleyici bir nitelik olmamakla birlikte, icracı-virtüöz üretim dolaysızca ve kendiliğinden politik özgürlükle ilişkili değildir, bundan ziyade Arendt bunu iradenin özgürlüğü, özgürlüğün bireysel biçimi olarak adlandırır.³⁶ Arendt'in analizi günümüzün ekonomik ve toplumsal dönüşüm süreçlerini açıklamak için çok yetersiz olsa da, çeşitli özgürlük biçimleri arasında koyduğu fark bu kamusa-

33 A.g.e., s. 62.

34 Ayrıca bkz. a.g.e., s. 53.

35 Ayrıca bkz. "Özgürlük Nedir?", *Geçmişle Gelecek Arasında*, s. 155.

36 Birgit Sauer, neoliberal söylemlerde özgürlük metaforunun çeşitli seçeneklere ve fırsatlara, bireysel seçme özgürlüğüne ilişkin fantezileri kısırtmak için kullanıldığını vurgulamaktadır. Fakat neoliberalizmde, özgürlükle ilgili bu tür söylemler "tahakkümle şekillenmiş politik yeniden yapılandırmanın" içine işlemiştir. Böylece ortaya çıkan şey, "özgürlük aracılığıyla yeni yönetim biçimidir", özgürlük tahakküme dönüşmüştür. Bkz. Birgit Sauer, "Von der Freiheit auszusterben", yay. hz. Bidwell-Steiner ve Wagner, *Freiheit und Geschlecht*, s. 18-19; ayrıca bkz. Jacob Segal, "The Discipline of Freedom: Action and Normalization in Theory and Practice of Neo-Liberalism", *New Political Science* 3 (2006), s. 323-34.

lın, ekonomikleştirilmiş etkinliğin neden politik eylem olarak kabul edilemeyeceğini netleştirmemizi mümkün kılar. Arendt'e göre, "eylemden irade gücüne kayma" sayesinde, özgürlük ideali başkalarıyla birlikte eylemenin virtüözlüğü olmaktan çıkar "ve egemenlik, özgür irade ideası, başkalarından bağımsız olma ve en sonunda bu başkalarına karşı galip gelme haline dönüşür."³⁷

Bunu bireylerin piyasaya uyum sağlayan kendi kendini oluşturma haline uyarlarsak, şu anda kendi kendini yönetme teknikleri esas olarak ekonomik değerlendirilmenin hizmetine sunuluyor demektir. Ancak, başkalarının varlığı sermayeleşmiş ürün ilişkisine indirgendiğinde, kişinin kendi virtüözlüğünü kanıtlama mecburiyeti sırf kendine referans veren rekabetçi bir köleliğe dönüşür. Böylece, virtüöz emek kendini "evrensel bağımlı i"³⁸ olarak ortaya koyar. Üretim ve eylem kamusalda birleştiğinde, bu eylem illa ki politik hale gelmez; aksine, bu ikisi aracılığıyla ortaya konan eylem sayesinde öteki ve kendi ekonomik olarak yönetilebilir hale gelir.

Böylesi bireyselleşmiş virtüözlük eylemi, başkalarından bağımsız ve muhtemelen egemen kendi kendini oluşturma'nın eski mantığına göre gerçekleşmesine rağmen, aynı zamanda korkunun eşlik ettiği bir kendi kendine boyun eğme eylemidir. Hobbes'un öznelerin itaat etmesi gereken korkulan egemeni -neoliberalizmde aşırı bir düzeyde olmak üzere- kendi kendini yönetme korkusuna dönüşeli epeyce oldu. Yönetimsel kırılma, güvencesizlikle (kendi kendini) yönetme, şu anda her yerde kaygılı bir kendi kendini düzenleme biçimi olarak eyleyen özneler düzeyinde yoluna devam ediyor.

Bu yalnızca başkalarının varlığında meydana gelebiliyor ve sıklıkla toplumsal bir elbirliği içeriyor ve toplumsalın mad-

37 Arendt, "Özgürlük Nedir?", *Geçmişle Gelecek Arasında* s. 163.

38 Virno, *Çokluğun Grameri*, s. 68, vurgu orijinal metne aittir.

dileşmesinin tam ortasında bulunuyor olsa da, kendine odaklanmış bağımlı bir virtüözlük müşterek politik eylemi gizler. Bu, “kamusal alanın olmadığı bir kamusalıktır”³⁹ ve başkalarının gözü önünde gerçekleşen bir eylemdir. Burada virtüöz zekâ ne politik olanla, kamusal eleştiriyile ve itaatsizlikle ne de sermayeleşmenin ötesindeki toplumsallıkların icadıyla birleşir. Bir başka ifadeyle, salt virtüöz yaşama ve çalışma koşullarının artması temelinde politikleşmede bir artış olmaz.

Politik virtüözlüğün yapısal veçheleri, kendilerini üretken emekte, kamusal etkileşimde kendi kendini yönetme biçimlerini meydana getiren etkinliklerde ortaya koyduklarında, bir anlamda politik eylemin içi boşaltılır, ama aynı zamanda üretim koşulları içinde yeni virtüel politika potansiyeli de ortaya çıkar. Günümüzün üretim ve yaşama biçimleri kesinlikle politik virtüözlüğe –olasılık sanatına ve tahmin edilemezle, güvencesizlik ve riskle iştigale⁴⁰- dayandığından, bu kırılğanlaşma içinden politik bir potansiyel doğar, Arendt politik özgürlükten bahsederken akla bunu getirir. Bu özgürlük biçimi güvencesizliğe dayanır ve her şeyden önce “birlikte eyleme virtüözlüğü” yaratır. Bu etkilerden ayrışmayı vurgulayan, bazılarının yaralanabilirliğini, egemen tarafından desteklenen birleşmiş bir politik topluluk tahayyül eden bir özgürlük değildir. Arendt’e göre, bu özgürlük yalnızca egemenliğin olmadığı bir koşul altında işler.⁴¹

Risklerin ve Kaygıların Özelleştirilmesi

Güvencesizliğe ve kırılğanlaşmaya dayanan neoliberal yönetimde, genel olarak kendi kendini yönetme düzeyinde özel bir kaygılı özneleşme biçimi ön plana çıkar. Bu kırılğanlığın boyutuyla karşı karşıya kalındığında meydana gelir, ben buna “kırılğanlık

39 Virno, “Publicness of the Intellect”.

40 Ayrıca bkz. Virno, “Virtüözlük ve Devrim”, s. 191.

41 Ayrıca bkz. Arendt, “Özgürlük Nedir?”, *Geçmişle Gelecek Arasında*, s. 165.

hali” diyorum. Günümüzün yönetsel kırılma dinamiğinden, varoluşsal bir kırılma hali üzerinden gelişen *soyut kaygı* (bir bedenin ölümlü olduğu, yaralanamaz bir hale getirilemeyeceği için hissettiği kaygı) politik ve ekonomik olarak harekete geçirilen kırılma olmadan kaynaklanan *somut korkudan* (işsizlik korkusu ya da bir işe sahip olursa da kirayı ya da sağlık faturalarını ödeyememe korkusu) ayırmak giderek zorlaşıyor. Bu olumsuz iki kaygı birbiriyle örtüşüyor. Virno’nun da belirttiği gibi:

Böylece sahip olduğumuz şey korku ve kaygının tam bir örtüşmesidir. Eğer işimi kaybedersem, elbette iyi tanımlanmış bir tehlikeyle yüzleşmek zorunda kalırım, dehşetin özel bir türüne sebep olan bir tehlikeyle; fakat bu gerçek tehlike tanımlanamayan bir kaygı tarafından renklendirilir... Denilebilir ki *korku her zaman kaygı-doludur*; sınırlı tehlike bizi her zaman bu dünyada olmanın genel riski ile yüzleştirir... Bir kişinin işini kaybetmesi ya da emeğin işlevine ait özellikleri başkalaştıran değişim ya da metropol hayatının yalnızlığı –dünya ile ilişkimizdeki tüm bu veçheler herhangi birinin, vaktiyle topluluğun duvarları dışında hissettiği terör tipine ait ayırt edici pek çok özelliği zaten varsaymaktadır.⁴²

Toplumsal ve politik olan ile ürkütücü kırılma hali (politik bir topluluğun böylesi bir kırılmadan korunduğu farz edilir) arasındaki bağlantı ve kırılmış ötekiler tehdidi (böylece dışlanmaları meşrulaştırılır), artık topluluk “dâhilinde” sosyal güvenlik tesis edememektedir. Çoğunluk için, bir süredir varoluşsal yaralanabilirlikten kaynaklı kaygılı üzüntü, kırılmadan kaynaklanan korkudan ayırt edilemez hale gelmiştir. Artık tahmin edilemez olana, planlanamayan ya da olumsuzla karşı güvenilir bir koruma bulunmamaktadır.

42 Virno, *Çokluğun Grameri*, s. 33, vurgu orijinal metne aittir (çeviride değişmiştir). Ancak, bu, bu türden bir örtüşmenin tarihte ilk kez vurgulandığı anlamına gelmemektedir.

Kolektif koruma sistemlerinin çözülmesiyle ve yeniden şekillendirilmesiyle ortaya çıkan kırılğanlık hali ve kırılğanlaşma tehlikeleri ile karşı karşıya kalındığında, tüm bağımsızlık biçimleri yok olmaktadır. Yaralanamazlık ve egemenlik aşikâr illüzyonlar haline gelmektedir. Ulusal ve küresel ötekiler paahasına önceden korunanlar bile toplumsal korumasını kaybetmektedir. Cinsiyetten ya da kökenden bağımsız olarak, artık herkesin bireyselleşmiş risk yönetimi becerisine sahip olması gerekmektedir. Güvence altına alınamayan bir kırılğanlık hali, kırılğan kesimlerin toplumsal konumuna bağılı olarak farklı biçimlerde gerçeğe dönüşmekte ve maddileşmektedir. Kırılğanlık hali kaygısının kırılğanlaşma korkusuyla örtüşmesi, risklerin hiç de mantıklı olmayan bir şekilde özelleştirilmesi talebinde açık hale gelmektedir. Güvencesizliğin yeni niteliği, en azından sadece işçilerin haklarının erozyona uğramasından kaynaklanmamakta, toplumsalın, sağlık ve eğitim sistemlerinin yeniden yapılandırılmasından hastalıktan korunmanın neredeyse tamamen kişinin kendi sorumluluğunda olmasına ve ücretlerin ve maaşların kaybedilmesine kadar her şey güvencesizliğin yeni niteliklerini oluşturmaktadır. Sonuç olarak, neoliberal bireyselleşmiş kendi kendini yönetme ve kendinden sorumlu olma yeni bir şekilde varoluşsal kırılğanlık haliyle karşılaşmaktadır. Toplumsal, politik ve ekonomik kırılğanlaşma ile ikiye katlanan, risklerin özelleşmesi ve bu özelleşen risklerden korunmak, çoğunluk açısından kırılğanlık halinin bireyselleşmesinden başka bir anlam taşımamaktadır.

Yönetimsel kırılğanlaşmanın neoliberal dinamiğinde, bireysel güvenlik yanılması özellikle de varoluşsal yaralanabilirliğe maruz olmanın yarattığı kaygıyla sürdürülmektedir. Kişinin kendi hayatını güvence altına alma umudu ve rekabetçi ötekilerine karşı yakın bir sosyal çevreye sahip olmak için

yapılan sürekli yarışta, sonsuza kadar iyi bir hayatın kişisel bir mesele olamayacağı gerçeği gizleniyor. Ayrıca, yönetsel özneleşmelerde, tedbirli, bireyselci kendi kendini koruma ve kırılmaşmaya karşı kendi kendine bağışıklık kazanma talepleri sorgulanmaktan ziyade onaylanıyor. Kendi kendini yönetme ve yaşamın idaresi esas olarak politik yönetilebilirliğin ve kapitalist değerişmenin hizmetine sunuluyor ve kırılmaşma kaygısı bu ilişkiyi devam ettiriyor. Salt kişinin kendisine ve yakın çevresine değil, birlikte yaşamaya ve müşterek politik eyleme yönlendirilen toplumsal pratikler, günümüzde giderek daha fazla arkaplane itiliyor ve yaşanan gerçeklik içinde daha az tahayyül edilebilir bir hale getiriliyor.

BAKIM KRİZİ VE BAKIM GREVİ

Judith Butler, paylaşılan ortak kırılğanlık halinin artık tehdit edici ya da hiyerarşik güvence farklılıklarına ayrılmış olarak kabul edilemeyeceğini, hatta aksine bu ortak kırılğanlığın varoluşsal yaralanabilirliğin farkında olmamızı sağladığını ve politika için olumlayıcı bir temel olarak kabul edilebileceğini belirtir. Butler'a göre, farklı derecelerdeki kırılğanlıklar, sayısız öteki kırılğanlıklar pahasına sağlanan koruma ve güvenlik mantığına karşı politik ittifaklar kurmak için bir başlangıç noktası oluşturur.¹

Madridli bir feminist aktivist grup olan Precarias a la deriva² da güvenlik saplantısının yarattığı engeli artık sonsuza dek geride bırakmak için mevcut güvenlik ve güvencesizlik mantı-

1 Ayrıca bkz. Butler, "Precarious Life, Grievable Life", s. 32 [*Kırılğan Hayat*, çev. Başak Ertür, Metis Yayınları, 2015].

2 "Precarias a la deriva" adındaki İspanyolca sözcük oyunu için, bkz. Franco Ingrassia and Nate Holdren, "Translators' Introduction to Precarias a la deriva, 'A Very Careful Strike – Four Hypotheses'", *caring labor: an archive* (2005), <https://caringlabor.wordpress.com> adresinden erişilebilir.

ğına odaklanır. Precarias grubunun başlangıç noktası da kırılğanlıktır, önce hep birlikte kırılğanlığı incelememiz gerektiğini düşünürler. Bu grubun temel politik ve toplumsal stratejisi, bakımın mevcut statüsünü iyileştirmeye dayanır.

Sitüasyonist *dérive* pratiğini bir ileriki noktaya taşıyan Precarias grubu, tüm şehri baştanbaşa farklı bir şekilde kat eder. Grubun politik pratikleri *dérive* araştırma pratikleriyle örtüşür: Farklı yerlerdeki kırılğan yaşam ve çalışma koşullarını birbiriyle ilişkilendirmek için, şehirde düzenlenen turlar sırasında “hareket içinden röportajlar”³ yapar.

Precarias grubunun *dérive* pratiği, kendisinin “militan araştırma” geleneğinden çıktığını belirtir, çünkü kendi kendine örgütlenme sağlamak amacıyla “minör bilgi biçimleri” üretmektedir. Bu pratik, 1970’lerdeki İtalya işçi hareketiyle ilişkili birlikte-araştırma fikrine ve ayrıca ikinci dalga feminizmin ortaya koyduğu bilinç yükseltme pratiklerine⁴ dayanır. Kendi kırılğanlaşmış varoluşlarından başlayarak, diğer kırılğan kesimlerle karşılaşmalarda ve duygulanımlarda, post-Fordist yaşam ve çalışma koşullarının neden olduğu yalıtılmışlıktan ve bireyselleşmeden kurtulmak için çeşitli yollar ararlar.⁵ Yalnızca çalışma, barınma, alışveriş ve toplanma mekânlarını ve cinsellik ve ulaşım mekânlarını değil, aynı zamanda buralarda ortaya çıkan farklı özneleşme biçimlerini de bir uçtan bir uca

3 Precarias, “Projekt und Methode”, yay. hz. Pieper ve diğerleri, *Empire und die biopolitische Wende*, s. 91.

4 Ayrıca bkz. Marta Malo de Molina, “Common Notions, Part 1: Workers-Inquiry, Co-Research, Consciousness-Raising”, çev. Maribel Casas-Cartés ve Sebastian Cobarrubias, *transversal: “militant research”* (Nisan 2004), <http://transversal.at> adresinden erişilebilir.

5 Ayrıca bkz. Precarias a la deriva, “De preguntas, ilusiones, enjambres y desiertos. Apuntes sobre investigación y militancia desde Precarias a la deriva”, *Revista Derive Approdi l., Nociones Comunes: Experiencias y ensayos entre investigación y militancia*, Madrid: Traficantes de Sueños, 2004, s. 81–92, nodo50.org adresinden erişilebilir.

kat ederler. Precarias a la deriva, her şeyden önce, *dérives* içinde ötekilerle ortak bir yönelimi mümkün kılmak için kendi farklı kırılğanlık ve kırılğanlaşma deneyimlerinden yola çıkarlar. Bu yönelim, bir amaca yönlendirilmez, bir amaçtan ziyade pratik içinde ortaya çıkar. Precarias a la deriva, *dérive* pratiğiyle, kırılğanlık ve kırılğanlaşmaya karşı ortak bir mücadelenin ne anlama gelebileceğini keşfetmek için tüm sosyal mekânları dolaşır ve kırılğanlaşmış gündelik yaşam koşullarını inceler.⁶ Kırılğanlığın çalışma gerçekliğinin çok daha ötesine geçtiği ve tüm varoluşu kapsadığı ön kabulünden yola çıktığı için, herkesi bir ittifak etrafında birleştirecek ortak bir kimlik arayışı bulunmamaktadır. Bunun yerine, Precarias gurubu Spinozacı anlamda “ortak mefhumlar” icat etmekle daha çok ilgilenir.⁷ Bu gibi mefhumlar, bedenlerin duygulanımsal bağlantılarıyla, karşılıklı duygulanımlarındaki ortak olanla icat edilir. Ortak mefhumlar, “insan bedeninde ortak olanın ve insan bedeninin sahip olduğu şeyin” maddileşmesiyle ortaya çıkar ve böylece “öteki bedenleri etkisi altına alma özelliğine sahiptir”.⁸ Başkalarıyla karşılaşma, başkalarıyla etkileşime girme anında gelişen varoluşun çokluğu ve tekilliği, kendisini ortak nosyonlarda ortaya koyar.

6 Ayrıca bkz. Birgit Mennel ve Stefan Nowotny, “Die militante Ethik der Precarias a la deriva. Eine Einleitung”, Precarias a la deriva, “Was ist dein Streik?” – Militante Streifzüge durch die Kreisläufe der Prekarität, çev. Birgit Mennel, önsöz Birgit Mennel ve Stefan Nowotny, vol. 11 “es kommt darauf an”, Vienna: Turia + Kant, 2011, s. 7–32 içinde, burada s. 9–15.

7 Ne Precarias a la deriva ne de Marta Malo de Molina doğrudan Spinoza’ya göndermede bulunur, ancak öyle görünüyor ki ortak mefhumlara dair anlayışları, Negri ve Deleuze’ün Spinoza yorumuna dayanmaktadır. Mennel ve Nowotny bu okumayı kendi girişlerinde sunmuşlardır, ben de burada bunu izledim. Ayrıca bkz. Malo de Molina, “Common Notions, Part 1”; Mennel ve Nowotny, “Die militante Ethik”, Precarias, *Was ist dein Streik?*, s. 19–24.

8 Benedict de Spinoza, *The Ethics (Ethica Ordine Geometrico Demonstrata)*, çev. R.H.M. Elwes, The Project Gutenberg 2009, Part II, Prop. XXXIX, gutenberg.org adresinde mevcuttur [*Ethica*, Çev. Çiğdem Dürüşken, Kabalcı, 2011]; ayrıca bkz. Mennel ve Nowotny, “Die militante Ethik”, s. 20.

Butler'la benzer şekilde, Precarias grubu da geleneksel anlamda temel toplumsal ilişkiselliği reddetme, ötekilerin yaydığı enfeksiyona karşı uyarıda bulunma, bireysellik ve güvenlik mantığını koruma ve kırılğanlaşmayı salt bir tehdit olarak görme düşüncesine karşı çıkar. Böylesi bir toplumsal ve politik "bakım mantığına" mantığa itiraz eder⁹, "yeniden üretim" kavramını ve yeniden üretimle ilişkili bakım etkinliği çeşitliliğini post-Fordist üretim koşulları çerçevesine yerleştirerek yeni iletişim bilgi ve duygulanımsal emek biçimlerini dikkate alır. Precarias grubu yalnızca ev işine, hasta bakımına, çocuk büyütmeye ve eğitime odaklanmaz, aynı zamanda çağrı merkezlerinde çalışanlara ve seks işçilerine de odaklanır.¹⁰ Bu bakım etkinliklerinin statüsünün iyileştirilmesi mevcut sorunlara alternatif politik yanıtlar üretir, bu yanıtları ne yazık ki tehdit ve güvenlik mantığının nihayetsiz yeniden formülasyonları üretmez. Böylece, politik koruma topluluğu geleneğinin aksine, Precarias a la deriva müşterek "bakım topluluğu", yani *cuidanía*¹¹ kavramını geliştirir.

Bakıma odaklanmak, her şeyden önce iki stratejik bileşene sahiptir: Bir yandan, bakım işinin statüsünü yeni bir anlayışla daha iyi bir noktaya getirmeyi ve bunu politik-ekonomik meseleler için bir başlangıç noktası olarak almayı amaçlar. Dolayısıyla, geleneksel değerlendirme basitçe tersine çevril-

9 Precarias a la deriva, "Geld oder Leben!", *Was ist dein Streik?*, s. 57-135 içinde, burada s. 58 ve ss. 70-80. İspanyolca kökeni:

Precarias a la deriva, "¡La bolsa contra la vida! De la precarización de la existencia a la huelga de cuidados", yay. hz. Maria Jesús Vera, *Estudios sobre género y economía*, Madrid: Akal, 2005, ss. 104-34 içinde.

10 Ayrıca bkz. Precarias, "Projekt und Methode".

11 Precarias'taki *cuidanía* kavramının açıklamaları için, bkz. "Geld oder Leben!", s. 104-15. İspanyolca *cuidanía* kavramı *cuidado* (bakım) kelimesinden türetilmiştir ve *cuidanía* (vatandaşlık) sözcüğüne göndermede bulunmaktadır.

mez, aksine üretim ve yeniden üretim arasındaki cinsiyete özgü ve heteronormatif ayırım temelinden sarsılır, tıpkı özel ve kamusal arasındaki ayırım gibi.¹² Öte yandan, bakıma odaklanmak “kaygının ilk anına geri dönmeyi”¹³ ve başkalarıyla ilişkiselliğimizi –ve böylece “yaralanabilirliğimizi ve içinde yaşadığımız ilişkilerin dokusu içinde kısmi ve bitmemiş olarak kurulduğumuzu”¹⁴ anlamamızı sağlar.

Precarias grubuna göre, şu günlerde kendimizi çok boyutlu bir “bakım krizinin” içinde bulduk, bu giderek daha çok sayıda insanın farklı biçimlerde karşı karşıya kaldığı “varoluşun kırılma anından” ayrılamaz.¹⁵ Özellikle de, orta sınıf içinde, kişinin kendi yaşam biçimini kendi kendini disiplinle kontrol etmek zorunda olduğu özelleştirilmiş risk yönetimi, hâlâ bireylerin kendilerine daha yakın olma eğilimiyle ve “risk grubu” olarak damgalananlara karşı koruma talepleriyle ilgilidir. Bireyselleşme ve bölünme, sadece sürekli çalışmak için müsait olunmasını talep eden, ancak aynı zamanda emek haklarını ve sosyal hakları kısıtlayan post-Fordist çalışma koşullarından dolayı artmaz. Başkalarına bakmak için gerekli zaman ve kapasite giderek yetersiz hale gelmektedir, kendine bakmak artık neredeyse tamamen kârı ve üretken bedeni (yeniden) üretmeye hizmet etmektedir. Kendine bakmak ne kadar yoğun bir şekilde sermayeleşmiş ve teknikleşmiş olursa olsun,

12 Ayrıca bkz., a.g.e., s. 110-13.

13 A.g.e., s. 74.

14 A.g.e., s. 111-12. Precarias grubu kavramı neteleştirmek için tekrarlar Donna Haraway'a, özellikle onun iki metnine referans verir: “Situated Knowledges” ve “A Cyborg Manifesto”, *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature*, New York: Routledge, 1991.

15 Ayrıca bkz., Precarias, ‘Geld oder Leben!’, pp. 80-91; Precarias a la deriva, ‘Die Prekarisierung der Existenz. Ein Gespräch’, in Renate Lorenz and Brigitta Kuster, *sexuell arbeiten. eine queere perspektive auf arbeit und prekäres leben*, Berlin: b_books, 2007, ss. 259-72, burada s. 269.

bedenler -sadece hayatın başlangıcında değil, özellikle de hayatın sonlarına doğru- (genellikle kırılğanlığa geri döndükleri için) başkalarının bakımına muhtaçtır ve bu başkaları giderek daha fazla göçmen kadınlar olmaktadır. Şu ana kadar, bakım işinin zorunlu olması, onun adil ücret karşılığında yapılmasını sağlayamamıştır.¹⁶

Ayrıca, bakım işi emek haklarının ve vatandaşlık haklarının reddedilmesiyle yakından ilişkilidir. Öte yandan bakım işini yapan kendi bakımı için herhangi bir hakka sahip değildir ve bakım işini gerçekleştirmesi için saygın çalışma koşulları bulunmamaktadır. Bakım işine hak talep etmek için başvuru- lan stratejik referansın amacı, “kadınsı vazife” algısını yeniden üretmek ya da heteronormatif toplumsal cinsiyet rollerine ayrıcalık tanımak ve norma uygun olmayan insanlara bu hakkı vermemek değildir. Bakım etkinliği hakkı ayrıca bir bakım etkinliğinde bulunmama hakkını da içerir ki bu genel olarak bakım işinde bir tercih hakkı olduğu anlamına gelir.¹⁷

Bu arkaplana göre, “bir bakım grevi”¹⁸ için Precarias grubunun yaptığı çağrı tüm bunları yeni bir şekilde düzenlemek için tehdidin, önleyici bakımın, himayenin, kendine bakmanın katı düzenini alt üst etmeyi gündeme getirir. Neoliberal bakım dispozitifi –duygulanımsal ve bilişsel emeğin birbirine geçmesi, korumanın özelleşmesi, kırılğanlık kaygısı ve bağımlı kendine bakma- olarak dört boyutlu bir şekilde sermayeleştiğinde

16 Ayrıca bkz., Precarias, “Geld oder Leben!”, s. 78–9.

17 Ayrıca bkz. a.g.e., 85, 89–92, 114. Göçmen kadınların “ulusaşırı ailelerine” bakma yükümlülükleri için, bkz. Salazar Parreñas, *Servants of Globalization*.

18 İspanyolca pun ‘la huelga de cuidados’ aynı zamanda (etrafındaki herkesin çok dikkatli olması gereken) tehlikeli bir şeyi çok dikkatli bir şekilde yapmak ve aynı zamanda ücretli ve ücretsiz bakım işi yapan kişiler için bir grev teklifi anlamına gelmektedir. Bkz. Ingrassia and Holdren, “Translators’ Introduction”, *caring labor*.

ve yönetsel hale geldiğinde, bir bakım grevi neye benzeyebilir? Hayatın ilişkiselliği, başkalarına bağlı olma halimiz bir grevin konusu olabilir mi? Burada grev bakım etkinliklerinin askıya alınması anlamına gelmez, aksine, bakım işi merkeze kaydırılır ve böylece var olan düzeni kesintiye uğratar. Grev, bakım işini özel, kadınsı ve üretken olmayan olarak değersizleştiren ve böylece politikanın dışına iten politik ve ekonomik dispozitfleri yerinden etmeyi amaçlar. Bunlar bakım işini kalıcı olarak görünmez hale getiren, böylece bununla ilişkili çatışmaları algılanamaz kılan perspektiflerdir. Bakım grevi, tam olarak bu tartışmaları ve mücadeleleri vurgulama amacı taşır, Donna Haraway'ın de kastettiği anlamda "vizyon gerektiren vizyon araçlarını"¹⁹ yaratmak için bu tartışma ve mücadelelerden yola çıkar.

Bakım pratikleri ve bu pratikler içinde meydana gelen itirazlar büyük ve küçük direnişlerle birlikte "duygulanımın daha özgürlükçü ve elbirliğine dayanan biçimlerini yaratmak için"²⁰ ayrıntılı bir şekilde tartışılmalıdır. Precarias grubuna göre, toplumsal ilişkiler menfaat çatışmalarından doğan aşırılıklar üreterek "greve gider."²¹ Bu itiraz, bu kaçış zaten gündelik pratiklerde meydana gelir, ancak bunlar birleştirilmeli, sözcüklerle ifade edilmeli, hayata geçirilmeli ve uygulamaya konmalıdır. Aktivist araştırmacıların tekil uygulamaları alıp ortak "kırılğanlık" ve "grev" kavramlarına dönüştürmek için "Senin kırılğanlığın ne?, Senin grevin ne?"²² gibi soruları gündeme ge-

19 Ayrıca bkz. Precarias, "Geld oder Leben!", s. 116; Haraway, "Situated Knowledges", *Simians, Cyborgs, and Women*, s. 193 içinde.

20 Precarias a la deriva, "A Very Careful Strike – Four Hypotheses", çev. Franco Ingrassia ve Nate Holdren, *caring labor: an archive* (2005), <https://caringlabor.wordpress.com> adresinden erişilebilir.

21 Ayrıca bkz. Precarias, "Geld oder Leben!", s. 127.

22 Precarias, "De preguntas", *Revista Derive Approdi, Nociones Communes*, s. 81-4.

tirmesinin nedeni de budur, bu sorular sayesinde başkalarıyla duygulanımsal karşılaşmalar ve iletişimsel değiş-tokuşlar görünür hale getirilir. Her yana dağılmış kırılğan kesimlerin militan araştırmalar yaparak her yanı dolaşması, grevdeki yalıtılmışlıklarını askıya alması, birleşmelerini sağlamaz. Aksine, bu “düzenlenmeleri anında a priori olarak zaten yerli-yurtlu olmayan noktalar arasında dilbilimsel-duygulanımsal yerli-yurtluluk oluşturulur.”²³ Grev pratikleri, kesintileri ve yarıkları ve aynı zamanda icatları ve doğaçlamaları kuşatır. Bunların içinden, “giderek kırılğanlaşan dünyayı temelinden değiştirme görüşleri” bulunan yeni birlikte yaşama biçimleri ve yeni kurma biçimleri ortaya çıkar.²⁴

23 Ag.e., s. 91.

24 Precarias, “Geld oder Leben!”, s. 117.

ÇIKIŞ VE KURULUŞ |

Bakım dispozitifinin dışına doğru bir kaçış çizgisi oluşturmak, tahakkümcü sınırlı olma ve ötekiler tarafından tehdit edilme modelinden ve kişinin kendisinin ne olduğuna odaklanan koruyucu dikkatten kaçıp başkalarıyla ilişkiselliğimizin kesintiye uğramadığı, aksine temel olarak kabul edildiği bir *cuidadania*'ya, yani bir bakım topluluğuna doğru yönelme anlamına gelir. Bu elbette tahakkümün, eşitsizliğin ve şiddetin kendiliğinden sona ereceği ya da tüm yönetme biçimlerinin, kırılganlığın ve kırılğanlaşmanın derhal biteceği anlamına gelmez. Böylesi bir kaçış çizgisi, bireysellik ve kolektivite ikiliği arasında ikincisi lehine bir terse çevirmeyi de zorunlu olarak içermez. İkili mantığın bir çöküşü olarak kaçış çizgisi, her zaman iktidar ilişkilerine içkindir.¹

1 Bu kaçış figüründe Gilles Deleuze ve Félix Guattari'nin fikirleri temeldir. Bkz. *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*, çev. Brian Massumi, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1987; ayrıca bkz. Gilles Deleuze ve Claire Parnet, *Dialogues*, çev. Hugh Tomlinson ve Barbara Habberjam, New York: Columbia University Press, 2007, s. 36–8 ve s. 135 [Mü-

Militan araştırma bağlamında, esas vurgu her şeyden önce ortak olarak paylaşılanı irdelemek ve tesis etmek için ortak mefhumlar yaratmaktır, ancak bu yolla mevcut koşulların değişme olasılığı ön plana çıkarılabilir. Genel olarak, böylesi bir politik süreçte bile, ortak olarak paylaşılan kırılğanlık halinden bahsetmek mümkün değildir. Kırılğanlık hali bir temel oluşturmaz, genel olarak tanımlanamaz ve tek başına var olmaz. Özellikle de her zaman başkalarıyla ilişkide var olduğundan ve bu nedenle sürekli olarak toplumsal ve politik eylem olasılıklarıyla ilişkili olduğundan, tanımlanmadan kalır.

Bu arkaplan dikkate alındığında, kabaca tüm insanların temelde kırılğan oldukları için eşit olduğu, verilecek mücadelenin politik görevinin bu temel insani özelliğin tanınmasını sağlamak olduğu şeklindeki bir modern eşitlik anlayışı mantığı içinde tartışılabilir bir ortak olarak paylaşılan kırılğanlık halinden politik bir perspektif oluşturulamaz. Kırılğanlık hali hiçbir şekilde bu türden bir temele sahip olmadığından, politik bir argüman çizginin başlangıç noktası bundan ziyade paylaşılanın ve bölenin ne olduğunun müphemliği, başka bir deyişle ilişkisel fark ve farklılıkta ortak olanın meydana getirdiği olasılık olmalıdır. Tıpkı kırılğanlık hali gibi, ortak olan da her zaman hâlihazırda var olan, her an başvurabileceğimiz bir şey değildir, aksine öncelikle politik eylemde üretilen bir şeydir,

zekereler, çev. İnci Uysal, Norgunk yayıncılık, 2013]; ayrıca Foucault'nun iktidar ilişkileri görüşü de her zaman iktidar ilişkilerini tersine çevirmeyi ve/veya iktidar ilişkilerinden kaçışı mümkün kılar. Ayrıca bkz. Foucault, "The Subject and Power", s. 346 ["Özne ve İktidar", Özne ve İktidar, çev. Işık Ergüden ve Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, 2014] ve Michel Foucault, "The Ethic of Care for the Self as a Practice of Freedom", yay. hz. James Burnauer ve David Rasmussen, *The Final Foucault*, çev. J.D. Gauthier, S.J., Cambridge MA ve Londra: MIT ["Bir Özgürlük Pratiği Olarak Kendilik Kaygısı Etiği", Özne ve İktidar, çev. Işık Ergüden ve Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, 2014] .Press, 1988, ss. 1-20, burada s. 12 içinde.

çünkü paylaşılan farklılık toplumsal ve politik olanın dışında var olmaz. Ortak olanda mevcut olanın görünür hale getirilmesi gerekmez, çünkü gizlenmiştir, genellikle kaçış ve kuruluş süreci içinde algılanabilir hale gelir.

Ortak olarak paylaşılan kaçış aracılığı ile bir varlığa bürünüyorsa, bu bizi tekrar -her ne kadar onun düşündüğünden biraz farklı olsa da- Hannah Arendt'in politik özgürlüğün hareket özgürlüğüyle ve tahakkümcü egemenlik ilişkilerini terk etmeyle ilişkili olduğu şeklinde ifade ettiği fikre götürür. Arendt'le birlikte, bu terk etme özgürlüğü yeni bir adımla, yeni bir başlangıçla bağlantılıdır.² Bu yalnızca Deleuze ve Guattarici anlamda kaçış çizgisiyle bağlantılı bir durum olarak düşünülemez, aynı zamanda Virno'nun politik-teorik çıkış kavramsal-laştırmasıyla da yakından ilişkilidir. Virno da politik olarak, egemenlikten ve dolayısıyla -Arendt'ten daha radikal bir şekilde- devletten uzakta birlikte eyleme biçimi fikrinden başlar. Çıkış hareketini, "devlet-dışı işleyen bir kamusal alan" kurmak ve "radikal biçimde yeni bir demokrasi" geliştirmek için devletten kitlesel bir kaçış olarak ele alır.³ Toplumsal elbirliğine odaklanırken, post-Fordist üretim koşullarından kaçan "bağımlı olmayan bir virtüözlük"⁴ üzerinde durur.

Radikal olarak yeni demokrasi biçimleri geliştirmek için, bu kaçışın ya da çıkışın hedefi ötelerde bir yere, birlikte yaşamının yeniden icat edildiği tamamen yeni bir yere varmak olamaz. Benim çıkıştan anlamadığım şeye Virno ilham olmuştur, ancak içkinlik sorusu konusunda Virno'dan ayrılıyorum. İncil'de anlatılan Yahudilerin Mısır'dan göçünden farklı

2 Ayrıca bkz. Oliver Marchart, *Neu beginnen. Hannah Arendt, die Revolution und die Globalisierung*, Linda Zerilli'nin önsözüyle, vol. 3 "es kommt darauf an", Vienna: Turia + Kant, 2005.

3 Virno, *Çokluğun Grameri*, s. 68.

4 Virno, "Virtüözlük ve Devrim", *İtalya'da Radikal Düşünce* içinde s. 200.

olarak ki bu radikal bir yeni düzen kurmayı işaret eder⁵, benim esas ilgilendiğim iktidar ilişkilerinin içinden bir çıkış potansiyelini ve hareketini, iktidar ilişkilerinin tersine çevrilmesini ve iktidar ilişkilerinden kaçışın her zaman mümkün olduğunu, ancak bu kaçışın hiçbir zaman iktidarın dışında olamayacağını anlatmaktadır. Zaten yönetsel özneleşme biçimlerinin müphem kendi kendini yönetme inşasını vurgulamamın nedeni de budur. Neoliberal yönetsellikten çıkış, sermayeleştirilebilir bir kendi kendini yönetmeye itirazdan ve itaatsiz bir şekilde yeni yaşama biçimleri deneyen bir kendilik idaresine dönmekten ortaya çıkar. Bu türden itirazlar, önceki tüm neoliberal karmaşalardan kurtulmak anlamına gelmez, aksine artık yönetilemez yeni karmaşaların ve mücadelelerin ve bu şekilde ve bu uğurda artık yönetilemez bir kendiliğin başlangıcı anlamına gelir.

Bağımlı olmayan bir virtüözlük bağımlı olan bir virtüözlüğe içkindir, tam da böylece kesin olarak olmasa da kırılğan özneleştirme biçimlerinde mevcut bağımlı virtüözlüklerden kaçış potansiyeli doğar. Burada dikkate alınması gereken nokta, çoğunluğun çıkışında çeşitli tekilliklerin kurulmasının, örgütlenmesinin ortaya çıkıyor oluşudur, böylece toplumsal ilişkilerde bir “geri dönüş” ve temel bir değişim meydana gelir.⁶ Bunun bir aracı da ortak mefhumların icadıdır.

5 Ayrıca bkz. Michael Walzer, *Exodus and Revolution*, New York: Basic Books, 1986.

6 Bu çıkış ve “geri dönüş” kavramları için, bkz. Lorey, *Figuren des Immunen*, özellikle s. 36–51 ve s. 293–313; Isabell Lorey, ‘Attempt to Think the Plebeian: Exodus and Constituting as Critique’, çeviren: Aileen Derieg, *transversal: The Art of Critique* (August 2008), <http://transversal.at> adresinden erişilebilir; Isabell Lorey, “Konstituierende Kritik. Die Kunst, den Kategorien zu entgehen”, yay. hz. Birgit Mennel, Stefan Nowotny ve Gerald Raunig, *Kunst der Kritik*, Vienna: Turia + Kant, 2010, s. 47–65 içinde.

Tamamen Sermayeleştirilemeyecek Üretkenlik

Ortak olana ilişkin politik ve teorik perspektiflerin en önemli ön varsayımlarından birisi de iletişime, bilgiye, yaratıcılığa ve duygulanıma, yani kapitalist birikimin yeni aşaması için hiçbir zaman tam olarak üretken olmayan yeni bir emek gücü biçimine dayanıyor olmasıdır. Toplumsalın ekonomikleştirilmesi, iş ve hayatın birleşmesi, tüm bir insanın icracı-bilişsel, duygulanımsal emeğe dâhil edilmesi talebi, bir başka ifadeyle, özneleşme biçimlerinin sermayeleşmesi, tüm bu süreçler tam anlamıyla bütünlüklü, kuşatıcı ya da tamamen belirleyici değildir. Her zaman direnişin ifadesi olarak aşırılıklar ve potansiyeller ortaya çıkar. Özneleşme biçimleri, her zaman normatif politik ve ekonomik esneklik, değişkenlik ve duygulanımsal ve yaratıcı iş taleplerine tabi kılınamaz. Belirsiz, esnekleştirilmiş ve geçici çalışma ve yaşama koşullarında, neoliberal değerlendirme mantığına tam olarak karşılık gelmeyen ve direnebilen, bu mantığı reddedebilen özneleşmeler de ortaya çıkar.⁷

Kırılğanlaşma süreçleri, işçilerin mücadelelerinin ve farklı yaşama ve çalışma koşulları arzu ettiklerinin ifade edildiği tartışmaya açık bir toplumsal alandır.⁸ Kırılğanlaşma süreçle-

7 Ayrıca bkz. Brigitta Kuster, "Die eigenwillige Freiwilligkeit der Prekarisierung", *transversal: 'Precariat'* (Temmuz 2004), <http://transversal.at> adresinden erişilebilir; Dimitris Papadopoulos, Niamh Stephenson ve Vassilis Tsianos, *Escape Routes: Control and Subversion in the 21st Century*, Londra ve Ann Arbor: Pluto Press, 2008; Marianne Pieper, Efthimia Panagiotidis ve Vassilis Tsianos, "Regime der Prekarisierung und verkörperte Subjektivierung", yay. hz. Gerrit Herlyn ve diğerleri, *Arbeit und Nicht-Arbeit. Entgrenzungen und Begrenzungen von Lebensbereichen und Praxen*, Munich: Mering, 2009, s. 341-57 içinde.

8 Ayrıca bkz. Frassanito-Network, "Precarious, Precarization, Precariat?"; ayrıca bkz. Luzenir Caixeta, "Jenseits eines simplen Verelendungsdiskurses. Prekäre Arbeitsverhältnisse von Migrantinnen und Möglichkeiten einer (Selbst-)Organisation der Betroffenen am Beispiel von maiz", *Kulturrisse. Zeitschrift für radikaldemokratische Kulturpolitik: 'Organisierung der Unorganisierbaren'* 4 (2006), s. 22-5; Marion von Osten, "Irene ist Viele! Or

ri yalnızca kapitalist sömürüye katkıda bulunma anlamında üretken olmakla kalmaz. Kırılğanlığın post-Fordist üretimi koşullarında, sürekli olarak yeni yaşama biçimleri ve yeni toplumsal ilişkiler gelişir. Kırılğanlaşma süreçleri bu anlamda da üretkendir.

Esas olarak iletişim ve duygulara, başkalarıyla mübadeleye dayalı bu çalışma biçimleri asla tam olarak hesaplanamaz. Üretimin ölçülebilir niteliği aşılır, böylece Fordist endüstriyel emekle karşılaştırıldığında, üretim hesaplanamaz hale gelme eğilimi gösterir.⁹ Kırılğanlaşma süreçlerinin pek çok anında, tahmin edilemezlik, tesadüfîlik ve ayrıca bu anlamda kırılğanlık ortaya çıkar. Kırılğanlaşmanın bu veçhesi itiraz potansiyelini besler, üretim aynı zamanda işin ve hayatın bir yeniden birleşimi, bir toplumsallık haline gelerek anındalık, aciliyet ve hatta tam anlamıyla olmasa da sermayeleşebilirlik özelliğini yitirir. Bu türden yeniden birleşimler normalleşme sürecinde, bir diğer ifadeyle sömürülebilirliğin ve yönetilebilirliğin sürekliliğinde kesintiler sağlayabilir.

Dolayısıyla kırılğan koşullarda yaşama ve çalışma tahmin edilemeze, güvencesizliğe, uzun süreli planlar yapamamaya ve sırf bu nedenden ötürü sömürülebilir hale gelmeye karşı korumasız olmak anlamına gelmez. Bunun ötesinde, tesadüfîlikle iştigal etmek aynı zamanda bir şeyi terk edebilme ve yeni bir

What We Call Productive Forces”, çev. Jennifer Cameron, *e-fl ux* 8 (2009), e-fl ux.com adresinden erişilebilir.

9 Endüstriyel-kapitalist döneme özgü değer teorisini tersyüz eden bilişsel artı-değer üretimi için, bkz. yay. hz. Lorey ve Neundlinger, *Kognitiver Kapitalismus*.

*Lorey burada birleşim anlamına gelen *composition* kavramını *com-position* olarak yazarak *birlikte konum alma, birlikte yerleşme, bir arada durma* gibi anlamlarına göndermede bulunur. Metin boyunca *composition* kavramını birleşim olarak çevirdiğimden, burada *com-position* dil oyununu birleşim olarak karşıladım (ç.n.).

şeye başlayabilme olasılığını yaratır: ben bunu çıkış ve kuruluş potansiyeli olarak adlandırıyorum. Tahakküm ilişkilerinden çıkış, yönetilme biçimlerinden kaçıp bireysel dağılmayla sonuçlanmak zorunda değildir, kendisini kurma anında yeni bir temel olarak biçimlendirebilir. Direnişçi bir hareket olarak birleşme* aynı zamanda kurucu bir güç anlamında güçlenme anlamına da gelir. Bu anlamda kuruluş, topluluk ve kolektif kimlik kavramlarına karşılık gelir ve bir devlet kurmayı, yani Fransız Devriminden beri kendini meşru kılmayla ve sonuç olarak burjuva egemenliğiyle birleşmiş bir kurumu ima etmez.¹⁰ Bunun aksine, kuruluş hem teorik hem de politik düzeyde kendini egemenlikten ve dolayısıyla yasal olandan uzak tutan bir hareket olarak anlaşılır. Bu türden kurucu bir gücün açığa çıkması için ön koşul, ortak itiraz veya ortak çıkıştır, olumsuzlama ya da yapısökümcü sorgulama değil, yeniden-birleşme icat edebilmektir.

Bu yöndeki ilk adım itaatsizlik, bağımlı virtüözlüğün reddidir. Bilhassa kırılğan bilgi emekçileri başkalarının varlığında işini icra ettiğinden, yalnızca aşırı derecede bireyselleşmekle kalmaz, aynı zamanda yeni toplumsallıkların üretiminin de bir parçası haline gelir. Bu paylaşılan virtüözlükte, ortak kurucu gücün potansiyeli doğar ve bir kişinin nasıl yaşamak ve çalışmak istediğine, güvence ve karşılıklı koruma için nelerin gerektiğine ilişkin başkalarıyla iletişime girmesi için alan yaratır.

Çıkış potansiyeli, dönüşmüş bir “politik özgürlük” kavramıyla ilişkilendirilebilir: Burada, bireysel bir pratik anlamına gelmeyen, yeni kurma biçimleri için post-Fordist virtüözlük

10 Ayrıca bkz. Isabell Lorey, “Von den Kämpfen aus. Eine Problematisierung grundlegender Kategorien”, yay. hz. Sabine Hess, Nikola Langreiter ve Elisabeth Timm, *Intersektionalität revisited. Empirische, theoretische und methodische Erkundungen*, Bielefeld: transcript, 2011, s. 101–16, özellikle s. 103 içinde.

koşullarını kullanan bir “politik özgürlük”ten bahsedilmektedir. Bu, başkalarıyla birleşme, başkalarıyla etkileşime girme, başkalarıyla birlikte eyleme meselesidir. Egemenliğin dışındaki koşullar altında virtüözlük, yeniden müdahale etmek ve –bu merkezi noktadır– öncesinde reddedilmiş koşullara müdahale etmek için ortak bir çıkış ve bunun sonucunda kurucu güç anlamına gelmektedir.

Bu arkaplana göre, kırılğan kesimler için daha iyi haklar ve ortak kırılğanlığın hukuki mantık içinde tanınmasını talep etmek yeterli midir? Burada bir yanda güvenlik ve koruma ve diğer yanda tehdit edici kırılğanlık bulunan karşıtlığı da yıkmak gerekmez mi? Toplumsal-ontolojik olarak *kırılğanlık hali* ve özdeşleştirici bir konumlandırma olan *kırılğanlık*, öncelikle korumasız olma ve mağduriyet veçhelerini vurgulamaktadır. *Kırılğanlaşma* ise bunun da ötesine geçer ve yönetsel boyutunda kesinlikle üretkendir: Hem bir yönetme aracı ve kapitalist sömürü ilişkisi olarak hem de yalnızca özneleşmeyi ima eden değil, aynı zamanda hesaplanamaz ve güçlenme potansiyeline sahip olarak. Kendini idare teknikleri etkin kendi kendini sömürme biçimlerini ve ayrıca gönüllü kendi kendini kırılğanlaştırma biçimlerini kapsar.¹¹ Ayrıca, bunlara içkin olarak neoliberal tahakküm biçimlerini ortadan kaldırabilecek ve yeni direnişçi birleşme ve kurucu güç pratikleri sağlayabilecek yeni özneleşme biçimleri vardır. Tüm bunlar mevcut tahakküm ilişkilerini ihlal edebilir ve bu öyle bir ihlaldir ki yeni bir şey meydana getirebilecek kesin bir olumlamayı işaret eder.

11 Isabell Lorey, “Governmentality and Self-Precarization: On the Normalization of Cultural Producers”, çev. Lisa Rosenblatt ve Dagmar Fink, *transversal: ‘Machines and Subjectivation’* (Kasım 2006), <http://transversal.at> adresinden erişilebilir.

Kırılmanın Korkutucu Politikası: Kaygı Artık Ehlileşmediğinde

Kırılğan kesimlerin 2000'lerin başlarında ortaya çıkan ve EuroMayDay boyunca devam eden hareketlerinde, oportünizm değil, bir kurma potansiyeli içeren bu türden bir olumlama vardır.¹² Örneğin, "kırılğanlaştırılmış" kavramı, (başkaları tarafından) belirlenmiş olmanın pasifleştirici ve mağduriyetçi çağrışımları nedeniyle reddedilmiştir; bunun yerine "kırılğan" ve "kırılğanlaşma" yeniden kullanıma sokulmuştur, böylece salt "önüne geçilmesi gereken bir kötülüğü" işaret etmekten çıkıp, kendi kendini adlandırma halini almıştır.¹³

"Kırılğan" gibi bir kavramın olabildiğince kesin ve belirli tanımlarına odaklanan sosyal bilim söylemlerinin aksine, EuroMayDay hareketi kimin az ya da çok etkilendiğini belirlemek için bunun tam tersi bir yaklaşım benimsemiştir. Burada hiç kimse kırılğan kesimler arasında olumsuzlayıcı farklarla ilgilenmemiştir; bundan ziyade tüm farklılıkların tam ortasında stratejiler ve ittifaklar aranmıştır. Ayrıca, bu arayışlarda grup inşalarıyla ortaya çıkan sınırları ya da sosyal bilimlerin yarattığı kategorileri yeniden üretmek ya da sabitlemek kesinlikle

12 EuroMayDay gösterileri, 2000'lerin başından beri geleneksel İşçi Bayramında, yani her 1 Mayıs'ta yaşama ve çalışma koşullarının kırılğanlaşmasını sorunsallaştırmak için yirminin üzerinde Avrupa kentinde 150.000'in üzerinde katılımcıyla gerçekleştirilmektedir. Farklı toplumsal statülerden gelen aktivistler bu günde bir araya gelmektedir. Ulusaşırı ağa sahip EuroMayDay gösterileri yıl boyunca gerçekleştirilen başka pek çok etkinlikten, anketten ve çağrıdan yalnızca bir tanesidir. EuroMayDay, yeni örgütlenme biçimleriyle ve farklı kırılğanlaşma ve kolektif bilgi üretimi biçimleri hakkında karşılıklı uzlaşmaya varma ile ilgilidir. Diğerleri ile birlikte, bkz. euromayday.org; transversal: "Precariat" (Temmuz 2004) ve transversal: "Militant Research" (Nisan 2006), her ikisine de <http://transversal.at> adresinden erişilebilir; mute magazine, culture and politics after the net (2005), <http://metamute.org> adresinden erişilebilir; ve Raunig, A Thousand Machines, s. 75–90 [Bin Makine, çev. Münevver Çelik, Otonom Yayıncılık, 2012].

13 Raunig, Bin Makine, s. 78 ve 85.

amaçlanmamıştır, çünkü bu tür sınırlar ve kategoriler yine sosyal haklardan yoksun kırılğanlığı daha iyi kırılğanlıktan ve yasadışı kişileri yaratıcı işçilerden ayıracak sınırları çizilmiş sınıflar yaratma eğilimindedir.

“Göçün özerkliği”¹⁴ hakkındaki tartışmalar bağlamında ortaya çıkan görüşlerden başlayıp, kırılğanlığın bu hareketlerinden doğan teorik ve politik analizler, faillige ve kişinin kendisinin seçtiği kırılğanlaşmaya odaklanmaktadır.¹⁵ Bu fikirler, farklı deneyimleri ilişkilendirmeye ve yalnızca kırılğanlaşmanın korkutucu, tehdit edici boyutuna değil, aynı zamanda yönetsel kırılğanlaşmanın tüm ağına odaklanmaya çalışmakta, böylece direniş potansiyellerine ve aynı zamanda yeninin icadına ilişkin bir bakış açısının izini sürmeye çalışmaktadır.

Hesaplanamaz ve tesadüfi olan anlaşıldığında ve politik pratiklerin temeli haline geldiğinde, kırılğanlaşma birleştirici temsil politikalarıyla artık ehlileştirilemez.¹⁶ Özellikle de aktivistlerin oldukça farklı şekillerde kırılğan varoluş biçimleri dikkate alındığında, EuroMayDay hareketinde kırılğan kültür üreticileri, bilgi emekçileri, göçmen örgütleri, işsizlik inisiyatifleri, yasadışı insanların kurdukları örgütler ve hatta sendi-

14 Ayrıca bkz. Sandro Mezzadra, “The Gaze of Autonomy: Capitalism, Migration, and Social Struggles”, çev. Rodrigo Nunes, yay. hz. Vicki Squire, *The Contested Politics of Mobility: Borderzones and Irregularity*, Londra: Routledge, 2011, s. 121–42 içinde; yay. hz. Transit Migration Forschungsgruppe, *Turbulente Ränder. Neue Perspektiven auf Migration an den Grenzen Europas*, Bielefeld: transcript, 2007; Papadopoulos ve diğerleri, *Escape Routes*.

15 Ayrıca bkz. Kuster, “Die eigenwillige Freiwilligkeit”; Caixeta, “Jenseits eines simplen Verelendungsdiskurses”.

16 Ayrıca bkz. Virno, “Virtüözlük ve Devrim”, *İtalya’da Radikal Düşünce*, s. 201; Marion Hamm ve Stephan Adolphs, “Performative Repräsentation prekärer Arbeit: mediatisierte Bilderproduktion in der EuroMayDay-Bewegung”, yay. hz. Gerrit Herlyn ve diğerleri, *Arbeit und Nicht-Arbeit. Entgrenzungen und Begrenzungen von Lebensbereichen und Praxen*, Munich: Merim, 2009, s. 315–40.

kalar arasında çeşitli ittifaklar ortaya çıktı. Kırılğan kesimlerin çeşitliliğinin, bölücü, ayırıcı ve bireyselleştirici yeni bir boyuta ulaşmasından kaçınmak için, son on yılda sürekli olarak kırılğanlık bağlamında eleştirel söylemlere ve direnişçi pratiklere ve kırılğanlığın tüm farklılığı içinde ortak olana odaklanıldı. “Gündelik hayattan kaynaklanan tedirginliğin ve gündelik hayatın içinden çıkan itaatsizliğin yeraltında kalan ve genellikle görünmez olan yörüngesini”¹⁷ incelemek için, “militan araştırma” gibi alternatif bilgi üretme pratikleri kullanıldı. Böylece, yönetme biçimlerini değiştirmek ve tüm bunları reddedip ortadan kaldırmak için, kırılğan yaşama ve çalışma koşullarının nasıl sömürüldüğü araştırıldı.

Kırılğanların çokluğuna dayanan politik pratikler, özdeşlik ve temsilin bir eleştirisi, temsiliyetçi olmayan pratikler olarak açık seçik hale getirildi, bu türden politik pratikler “biçimsizin politik biçimi”¹⁸ ya da yeni bir demokrasi biçimi olarak anlaşılabilir. Bu, temsilin ya da kesin taleplerin hiçbir şekilde olmadığı anlamına gelmemektedir, aksine “hem korkunun ortaya çıkışının hem de yeni ve ürkütücü birleşme biçimlerinin icadının ikircikli önkoşuludur.”¹⁹

17 Malo de Molina, “Common Notions, Part 1”.

18 Raunig, *Bin Makine*, s. 117. 2011 yılında kırılğan kesimlerin işgal hareketlerinden doğan yeni demokrasi biçimleri için, bkz. Isabell Lorey, “Präsentische Demokratie. Tigersprung und Exodus”, *Kamion 0* (2014), s. 83-8, <http://transversal.at> adresinden erişilebilir; Isabell Lorey, “Democracy and Occupation: Horizontality and the Need for New Forms of Verticality”, çev. Aileen Derieg, yay. hz. Pascal Gielen, *Institutional Attitudes: Instituting Art in a Flat World*, Amsterdam: Valiz, 2013, s. 77-99 içinde; Lorey, “Demokratie statt Repräsentation”, yay. hz. Kastner ve diğerleri, *Occupy!*; Isabell Lorey ve Gerald Raunig, “Matrix Examinatrix: Dispersion and Concentration”, çev. Thomas Taborsky, *Krisis. Journal of Contemporary Philosophy* 3 (2011), s. 32-9 içinde, krisis.eu adresinden erişilebilir.

19 Raunig, *Bin Makine*, s. 117; ayrıca bkz. Vassilis Tsianos ve Dimitris Papadopoulos, “Prekarität: Eine wilde Reise ins Herz des verkörpertten Kapitalismus. Oder: Wer hat Angst vor der immateriellen Arbeit?”, yay. hz.

Tabi kılıcı kaygı ve dışarıdan görüldüğü kadarıyla yol açtığı korku, özellikle de yönetsel kırılğanlaşma dinamiğinde, bağımlılık ve korkutuculuk/yoksulluk (*Entsetzen*) arasında gelişen özneleşme biçimlerinde ortaya çıkar. Bu *Entsetzen* iki yönlüdür: Bir yandan birleşik bir biçim değil, bir terkptir, yani çoğunluğun biçimsiz biçiminden oluşmuştur, korkutucu çokluk, kalabalık, tanımlanamaz gelişigüzel çoğunluk geleneğini sürdürür; bir diğer yönü ise, yoksulluğu terk etme, kaçma ve ortak çıkış anlamında bir yer-değiştirme olarak sahiplenir. Yoksullaştırıcı, korku verici bir kurma biçiminde, bağımsızlık kazandırıcı yaralanabilirlik ve tesadüfîlik savuşturmasında ya da olumsuzlamasında bulunmayan ve yeni koruma biçimleri icat etmeyi amaçlayan bir tehdit edilen ve tehdit edici kırılğanlık gücü ortaya çıkar. Böylece, yaralanabilirlik ve tesadüfîlik savuşturmasına ya da olumsuzlamasına eşlik eden yaralanamazlık ve üstünlük fantezilerini alt üst etmek için, bu türden tahakkümü güvence altına alan dinamikleri darmaduman ederler.

Yönetsel kırılğanlaşma neoliberalizmin güvencesizlikle yönetmesinin hem koşulu hem de etkisi olduğu için, bireyleri yönetilebilir olarak göstermek, tehlike ve tehlide tek yönlü olarak odaklanmak tüm bu sürece içkin güçlenme, direnişçi itiraz veya kaçış potansiyelini görünmez kılar. Elbette, tam da bu üretkenlik potansiyel olarak tekrar sermayeleştirilebilir ve yönetilebilir hale getirilebilir ve mutlak anlamda yönetsel kırılğanlaşmanın tabi kılıcı dinamiklerinden kaçamaz. Ancak ve bundan bağımsız olarak, sürekli tekil itirazlar, küçük sabotajlar ve kırılğan gündelik yaşamın direnişleri aracılığıyla yönetsel kırılğanlaşmanın disipline edici dinamiğini alt üst edecek bir potansiyel doğar. Bu kurucu güç ayrıca korkutucu-

dur, çünkü “tehdit edici kırılğan” şeklindeki burjuva merkezli bağışıklık kazandırıcı koruma söylemini yerle bir eder ve en nihayetinde aşağılayıcı çağrışımları olan “canavar kırılğana”²⁰ atfedilen tüm anlamları tersine çevirir. Bu türden müdahaleler, mevcut yönetim biçimlerine olduğu kadar yaşama koşullarına ve düşünme biçimlerine karşı da verilen mücadelelerdir. Burada tesadüfîlik ve hesaplanamazlık artık bir tehdit olarak yaşanmak mecburiyetinde değildir. Bu korkutucu olabilir, çünkü gündelik direniş pratikleri ve politik mücadeleleriyle birlikte kırılğanlar, tehdit edici ötekilere karşı azınlığın korunması için kendisini bölen ve dağıtan her şeyi reddetme potansiyeline sahiptir.

20 Gerald Raunig, “The Monster Precariat” (2007), <http://translate.eipcp.net> adresinden erişilebilir.

KAYNAKÇA

- Altenhain, Claudio ve diğerkleri, yay. hz., *Von 'Neuer Unterschicht' und Prekariat. Gesellschaftliche Verhältnisse und Kategorien im Umbruch. Kritische Perspektiven auf aktuelle Diskurse*, Bielefeld: transcript, 2008.
- Althusser, Louis, "Ideology and Ideological State Apparatuses (Notes towards an Investigation)", çev. Ben Brewster, in *Lenin and Philosophy and Other Essays*, New York: Monthly Review Press, 1971, s. 127–86 [*İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, çev. Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, 2015].
- Apitzsch, Ursula ve Marianne Schmidbaur, yay. hz., *Care und Migration. Die Ent-Sorgung menschlicher Reproduktionsarbeit entlang von Geschlechter- und Armutsgrenzen*, Opladen and Farmington Hills: Budrich, 2010.
- Arendt, Hannah, *The Human Condition*, Chicago: University of Chicago Press, 1958; 'Introduction Into Politics', *The Promise of Politics*, yay. hz. Jerome Kohn, New York: Schocken, 2005, s. 93–200 1958 [*İnsanlık Durumu*, çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, 1994]; "What is Freedom?", *Between Past and Future*, Londra: Penguin Books, 2006, s. 142–69 ["Özgürlük Nedir?", *Geçmişle Gelecek Arasında*, çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayıncılık, 2014].

- Atzert, Thomas ve Jost Müller, yay. hz., *Immaterielle Arbeit und imperiale Souveränität. Analysen und Diskussionen zu Empire*, Münster: Westfälisches Dampfboot, 2004.
- Aulenbacher, Brigitte, “Die soziale Frage neu gestellt – Gesellschaftsanalysen der Prekarisierungs- und Geschlechterforschung”, Robert Castel and Klaus Dörre, yay. hz., *Prekarität, Abstieg, Ausgrenzung. Die soziale Frage am Beginn des 21. Jahrhunderts*, Frankfurt am Main ve New York: Campus, 2009, s. 65–80.
- Bohlender, Matthias, *Metamorphosen des liberalen Regierungsdenkens. Politische Ökonomie, Polizei und Pauperismus*, Weilerswist: Velbrück Wissenschaft, 2007.
- Bourdieu, Pierre, “La précarité est aujourd’hui partout”, *Contre-feux. Propos pour servir à la résistance contre l’invasion néolibérale*, Paris: Liber – Raison d’Agir, 1998, s. 95–101.
- Bude, Heinz ve Andreas Willisch, yay. hz., *Exklusion. Die Debatte über die ‘Überflüssigen’*, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2008.
- Butler, Judith, *Precarious Life: The Powers of Mourning and Violence*, Londra and New York: Verso, 2004 [*Kırılğan Hayat*, çev. Başak Ertür, Metis Yayınları, 2015]; *Frames of War: When Is Life Grievable?*, Londra ve New York: Verso, 2009 [*Savaş Tertipleri*, çev. Şeyda Öztürk, YKY, 2015]; “For and Against Precarity”, *Tidal. Occupy Theory, Occupy Strategy* 1, Aralık 2011, 12–13, <http://occupytheory.org>.; ve Antke Engel, “Politics under Conditions of Precariousness and Violence”, Marina Gržinić ve Rosa Reitsamer, yay. hz., *New Feminism: Worlds of Feminism, Queer and Networking Conditions*, Vienna: Löcker, 2008, s. 135–46.
- Caffentzis, George ve Silvia Federici, “Notes on the Edu-Factory and Cognitive Capitalism”, *transversal: ‘knowledge production and its discontents’* (Mayıs 2007), <http://transversal.at>.
- Caixeta, Luzenir, “Jenseits eines simplen Verelendungsdiskurses. Prekäre Arbeitsverhältnisse von Migrantinnen und Möglichkeiten einer (Selbst-)Organisation der Betroffenen am Beispiel von maiz”, *Kulturrisse. Zeitschrift für radikaldemokratische Kulturpolitik: ‘Organisierung der Unorganisierbaren’* 4 (2006), s. 22–5, <http://kulturrisse.at>.

- Caixeta, Luzenir ve diğerleri, *Hogares, Cuidados y Fronteras/Home, Care and Borders/Haushalt, Sorge und Grenzen*, Madrid: Traficantes de Sueños, 2004.
- Castel, Robert, “Die Fallstricke des Exklusionsbegriffs”, çev. Gustav Roßler, Heinz Bude ve Andreas Willisch, yay. hz., *Exklusion. Die Debatte über die ‘Überflüssigen’*, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2008, s. 69–86; *From Manual Workers to Wage Laborers: Transformation of the Social Question*, çev. Richard Boyd, New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers, 2003; *La discrimination négative. Citoyens ou indigènes?*, Paris: Seuil, 2007; *L’insécurité sociale, Qu’est-ce qu’être protégé?*, Paris: Seuil, 2003; “Die Wiederkehr der sozialen Unsicherheit”, çev. Thomas Atzert, Robert Castel ve Klaus Dörre, yay. hz., *Prekarität, Abstieg, Ausgrenzung. Die soziale Frage am Beginn des 21. Jahrhunderts*, Frankfurt am Main and New York: Campus, 2009, s. 21–34; Klaus Dörre, yay. hz., *Prekarität, Abstieg, Ausgrenzung. Die soziale Frage am Beginn des 21. Jahrhunderts*, Frankfurt am Main ve New York: Campus, 2009.
- Corsani, Antonella, “‘What We Defend, We Defend For Everyone’: Traces of History in Motion”, çev. Mary O’Neill, *transversal: ‘On Universalism’* (Haziran 2007), available at <http://transversal.at>. ; Maurizio Lazzarato, *Intermittents et précaires*, Paris: Éditions Amsterdam, 2008.
- Deleuze, Gilles, “Postscript on the Societies of Control”, *Ekim* 59 (1992), s. 3–7 [“Denetim Toplumlari Üzerine Ek”, *Müzakereler*, çev. İnci Uysal, Norgunk, 2013]; Félix Guattari, *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*, çev. Brian Massumi, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1987; ve Claire Parnet, *Dialogues*, çev. Hugh Tomlinson ve Barbara Habberjam, New York: Columbia University Press, 2007 [“Denetim Toplumlari Üzerine Ek”, *Müzakereler*, çev. İnci Uysal, Norgunk, 2013].
- Demirović, Alex, *Das Problem der Macht bei Michel Foucault*, Siyaset Bilimi Enstitüsü’ne sunulan bildiri, Viyana, 2008.
- Dörre, Klaus, “Entsicherte Arbeitsgesellschaft. Politik der Entprekariisierung”, *Widerspruch. Beiträge zu sozialistischer Politik* 49 (2005), s. 5–18.

- Eichhorn, Cornelia, “Geschlechtliche Teilung der Arbeit. Eine feministische Kritik”, Thomas Atzert ve Jost Müller, *Immaterielle Arbeit und imperiale Souveränität. Analysen und Diskussionen zu Empire*, Münster: Westfälisches Dampfboot, 2004, s. 189–202.
- Engel, Antke, *Bilder von Sexualität und Ökonomie. Queere kulturelle Politiken im Neoliberalismus*, Bielefeld: transcript, 2009; “Wie regiert die Sexualität? Michel Foucaults Konzept der Gouvernementalität im Kontext queer/feministischer Theoriebildung”, Marianne Pieper and Encarnación Gutiérrez Rodríguez, yay. hz., *Gouvernementalität. Ein sozialwissenschaftliches Konzept in Anschluss an Foucault*, Frankfurt am Main ve New York: Campus, 2003, s. 224–39.
- Esposito, Roberto, *Communitas: The Origin and Destiny of Community*, çev. Timothy Campbell, Stanford: Stanford University Press, 2010; *Immunitas: The Protection and Negation of Life*, çev. Zakiya Hanafi, Cambridge: Polity Press, 2011.
- Ettlinger, Nancy, “Precarity Unbound”, *Alternatives. Global, Local, Political* 32 (2007), s. 319–40.
- Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, yay. hz. Friedrich Kluge, Elmar Seebold, gözden geçirilmiş 24. baskı, Berlin ve New York: Walter de Gruyter, 2002.
- Ewald, François, *L'état providence*, Paris: Bernard Grasset, 1986.
- Federici, Silvia, *Caliban and the Witch: Women, the Body and Primitive Accumulation*, New York: Autonomedia, 2004 [*Caliban ve Cadı: Kadınlar, Beden ve İlksel Birikim*, çev. Öznur Karakaş, Otonom Yayıncılık, 2012].
- Foucault, Michel, “The Ethic of Care for the Self as a Practice of Freedom”, James Burnauer ve David Rasmussen, yay. hz., *The Final Foucault*, çev. J.D. Gauthier, S.J., Cambridge MA and Londra: MIT Press, 1988, s. 1–20 [“Bir Özgürlük Pratiği Olarak Kendilik Kaygısı Etiği”, *Özne ve İktidar*, çev. Işık Ergüden ve Osman Akinhay, Ayrıntı Yayınları, 2014]; “The Subject and Power”, James D. Faubion, yay. hz., *Power: Essential Works of Foucault, 1954–1984*, vol. 3, çev. Robert Hurley, Londra: Penguin Press, 1994, s. 326–48; “Truth and Judicial Forms”,

James D. Faubion, yay. hz., *Power: Essential Works of Foucault, 1954–1984*, vol. 3, çev. Robert Hurley, Londra: Penguin Press, 1994, s. 1–89[“Hakikat ve Hukuksal Biçimler”, çev. Işık Ergüden, *Büyük Kapatılma, Seçme Yazılar 3*, Ayrıntı Yayınları, 2015]; “What is Critique?”, çev. Lysa Hochroth, Sylvère Lotringer and Lysa Hochroth, yay. hz., *The Politics of Truth*, New York: Semiotext(e), 1997, s. 41–82; *The Will to Knowledge: The History of Sexuality, Vol. 1*, çev. Robert Hurley, Londra: Penguin Books, 1998 [“Bilme İstenci”, *Cinselliğin Tarihi*, çev. Hülya Uğur Tanrıöver, Ayrıntı Yayınları, 2012]; *Society Must Be Defended: Lectures at the Collège de France 1975–1976*, çev. David Macey, New York: Picador, 2003 [*Toplumu Savunmak Gerekir*, çev. Şeyhsuvar Aktaş, Yapı Kredi Yayınları, 2015]; “Le Libéralisme comme nouvel art de gouverner”, Guillaume Le Blanc ve Jean Terrell, yay. hz., *Foucault au Collège de France: un itinéraire*, Bordeaux: PU, 2003, s. 205–12; *Security, Territory, Population: Lectures at the Collège de France 1977–1978*, çev. Graham Burchell, New York: Palgrave Macmillan, 2007 [*Güvenlik, Toprak, Nüfus*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014]; *The Birth of Biopolitics: Lectures at the Collège de France, 1978–1979*, çev. Graham Burchell, yay. hz. Michel Sennelart, Londra: Palgrave Macmillan, 2008 [*Biyopolitikanın Doğuşu*, çev. Alican Tayla, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015].

Frassanito-Network, “Precarious, Precarization, Precariat?” (2005), <http://thistuesday.org>.

GlobalProject/Coordination des Intermittents et Précaires d’Île de France, “Spectacle Inside the State and Out. Social Rights and the Appropriation of Public Spaces: The Battles of the French Intermittents”, çev. Aileen Derieg, *transversal: ‘Precariat’* (July 2004), <http://transversal.at>.

Gramsci, Antonio, *Prison Notebooks. Vol. I–III*, yay. hz. And çev. Joseph A. Buttigieg, New York: Columbia University Press, 2011 [*Hapishane Defterleri 1,2,3 ve 4*, Kalkedon, 2011, 2012].

Gutiérrez Rodríguez, Encarnación *Migration, Domestic Work and Affect: A Decolonial Approach on Value and the Feminization of Labour*, New York ve Londra: Routledge, 2010.

- Hamm, Marion ve Stephan Adolphs, “Performative Repräsentation prekärer Arbeit: mediatisierte Bilder produktion in der EuroMayDay-Bewegung”, Gerrit Herlyn ve diğerleri, yay. hz., *Arbeit und Nicht-Arbeit. Entgrenzungen und Begrenzungen von Lebensbereichen und Praxen*, Munich: Mering, 2009, s. 315–40.
- Haraway, Donna, *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature*, New York: Routledge, 1991.
- Hardt, Michael, “Affective Labor”, *boundary 2* 2 (1999), s. 98–100; ve Antonio Negri, *Empire*, Cambridge MA: Harvard University Press, 2000[*İmparatorluk*, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, 2001].
- Hess, Sabine ve Bernd Kasperek, yay. hz., *Grenzregime. Diskurse, Praxen, Institutionen in Europa*, Berlin ve Hamburg: Assoziation A, 2010.
- Hess, Sabine, Jana Binder ve Johannes Moser, yay. hz., *No Integration?! Kulturwissenschaftliche Beiträge zur Integrationsdebatte in Europa*, Bielefeld: transcript, 2009.
- Ingrassia, Franco ve Nate Holdren, “Translators’ Introduction to Precarias a la deriva, ‘A Very Careful Strike – Four Hypotheses’”, *caring labor: an archive* (2005), <https://caringlabor.wordpress.com>.
- Karakayali, Serhat, “Paranoic Integrationism. Die Integrationsformel als unmöglicher (Klassen)Kompromiss”, Sabine Hess, Jana Binder ve Johannes Moser, yay. hz., *No Integration?! Kulturwissenschaftliche Beiträge zur Integrationsdebatte in Europa*, Bielefeld: transcript, 2009, s. 95–103.
- Karl, Frank, *Gesellschaft im Reformprozess*, Bonn: Studie der Friedrich-Ebert-Stiftung, 2006.
- Klinger, Cornelia, “Krise war immer . . . Lebenssorge und geschlechtliche Arbeitsteilungen in sozialphilosophischer und kapitalismuskritischer Perspektive”, Erna Appelt, Brigitte Aulenbacher ve Angelika Wetterer, yay. hz., *Gesellschaft. Feministische Krisendiagnosen*, Münster: Westfälisches Dampfboot, 2013, s. 82–104. *Kulturrisse. Zeitschrift für radikaldemokratische Kulturpolitik: ‘Organisierung der Unorganisierbaren’* 4 (2006), <http://kulturrisse.at>.

- Kuster, Brigitta, “Die eigenwillige Freiwilligkeit der Prekarisierung”, *transversal: ‘Precariat’* (July 2004), <http://transversal.at>.
- Lazzarato, Maurizio, “Die Dynamik des politischen Ereignisses. Subjektivierungsprozesse und Mikropolitik”, çev. Stefan Nowotny, Isabell Lorey, Roberto Nigro ve Gerald Raunig, yay. hz., *Inventionen 1: Gemeinsam. Prekär. Potentia. Kon-/Disjunktion. Ereignis. Transversalität. Queere Assemblagen*, Zurich: Diaphanes, 2011, s. 161–74; *Le gouvernement des inégalités. Critique de l’insécurité néolibérale*, Paris: Éditions Amsterdam, 2008; “Immaterial Labor”, çev. Paul Colilli ve Ed Emery, Paolo Virno ve Michael Hardt, yay. hz., *Radical Thought in Italy: A Potential Politics*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996, s. 133–47 [“Maddi Olmayan Emek”, *İtalya’da Radikal Düşünce*].
- Legnaro, Aldo, “Aus der neuen Welt. Freiheit, Furcht und Strafe als Trias der Regulation”, *Leviathan. Berliner Zeitschrift für Sozialwissenschaft* 2 (2000), s. 202–20; ve Almut Birenheide, *Regieren mittels Unsicherheit. Regime von Arbeit in der späten Moderne*, Konstanz: UVK, 2008.
- Lemke, Thomas, “Dispositive der Unsicherheit im Neoliberalismus”, *Widerspruch. Beiträge zu sozialistischer Politik* 46 (2004), s. 89–98.
- Locke, John, *Two Treatises of Government*, yay. hz. Thomas Hollis, Londra: A. Millar ve diğerleri, 1764[Yönetim Üzerine İkinci İnceleme, çev. Fatih Bakırcı, Ebabil Yayınları, 2012].
- Lorenz, Renate ve Brigitta Kuster, *sexuell arbeiten. Eine queere perspektive auf arbeit und prekäres leben*, Berlin: b_books, 2007.
- Lorey, Isabell, “Governmentality and Self-Precarization. On the Normalization of Cultural Producers”, çev. Lisa Rosenblatt ve Dagmar Fink, *transversal: ‘Machines and Subjectivation’* (November 2006), <http://transversal.at>.; “Als das Leben in die Politik eintrat. Die biopolitischgouvernementale Moderne, Foucault und Agamben”, Marianne Pieper, Thomas Atzert, Serhat Karakayali ve Vassilis Tsianos, yay. hz., *Empire und die biopolitische Wende, Die internationale Diskussion im Anschluss an Hardt und Negri*, Frankfurt

am Main ve New York: Campus, 2007, s. 269–92; “Vom immanenten Widerspruch zur hegemonialen Funktion. Biopolitische Gouvernementalität und Selbst-Prekarisierung von KulturproduzentInnen”, Gerald Raunig ve Ulf Wuggenig, yay. hz., *Kritik der Kreativität*, Vienna: Turia + Kant, 2007, s. 121–36; “The Dream of the Governable City. On Plague, Policy and Raison d’état”, *transversal: ‘Art and Police’* (Haziran 2007), <http://transversal.at>.; “Attempt to Think the Plebeian. Exodus and Constituting as Critique”, çev. Aileen Derieg, *transversal: ‘The Art of Critique’* (August 2008), t <http://transversal.at>.; “Der weiße Körper als feministischer Fetisch. Konsequenzen aus der Ausblendung des deutschen Kolonialismus”, Martina Tißberger, Gabriele Dietze, Daniela Hrzán ve Jana Husmann-Kastein, yay. hz., *Weiß – Weißsein – Whiteness. Kritische Studien zu Gender und Rassismus*, 2nd edition, Frankfurt am Main: Peter Lang, 2009, s. 61–84; “Weißsein und die Auffaltung des Immunen. Zur notwendigen Unterscheidung zwischen Norm und Normalisierung”, Bettina Bock von Wülfi ngen ve Ute Frietsch, yay. hz., *Epistemologie und Differenz. Zur Reproduktion des Wissens in den Wissenschaften*, Bielefeld: transcript, 2010, s. 99–111; “Konstituierende Kritik. Die Kunst, den Kategorien zu entgehen”, Birgit Mennel, Stefan Nowotny ve Gerald Raunig, yay. hz., *Kunst der Kritik*, Vienna: Turia + Kant, 2010, s. 47–65; *Figures des Immunen. Elemente einer politischen Theorie*, Zurich: Diaphanes, 2011; “Von den Kämpfen aus. Eine Problematisierung grundlegender Kategorien”, Sabine Hess, Nikola Langreiter ve Elisabeth Timm, yay. hz., *Intersektionalität revisit Empirische, theoretische und methodische Erkundungen*, Bielefeld: transcript, 2011, s. 101–16; “Demokratie statt Repräsentation. Zur konstituierenden Macht der Besetzungsbewegungen”, Jens Kastner, Isabell Lorey, Gerald Raunig ve Tom Waibel, yay. hz., *Occupy! Die aktuellen Kämpfe um die Besetzung des Politischen*, vol. 15 of the series ‘es kommt darauf an’, Vienna, Berlin: Turia + Kant, 2012, s. 7–49; “Democracy and Occupation: Horizontality

and the Need for New Forms of Verticality”, çev. Aileen Derieg, in Pascal Gielen, yay. hz., *Institutional Attitudes: Instituting Art in a Flat World*, Amsterdam: Valiz, 2013, s. 77–99; “The 2011 Occupy Movements: Rancière and the Crisis of Democracy”, çev. Aileen Derieg, *Theory, Culture & Society* 6 (Special Issue on Jacques Rancière) (2014); “Präsentische Demokratie. Tigersprung und Exodus”, *Kamion* 0 (2014), s. 83-8, available at <http://transversal.at>; ve Gerald Raunig, “Matrix examinatrix. Dispersion and Concentration”, çev. Thomas Taborsky, *Krisis. Journal of Contemporary Philosophy* 3 (2011), s. 32–9; ve Klaus Neundlinger, yay. hz., *Kognitiver Kapitalismus*, vol. 13 of the series ‘es kommt darauf an’, Vienna: Turia + Kant, 2012.

Ludwig, Gundula, *Geschlecht regieren. Zum Verhältnis von Staat, Subjekt und heteronormativer Hegemonie*, Frankfurt am Main ve New York: Campus, 2011.

MacPherson, Crawford B., *The Political Theory of Possessive Individualism: Hobbes to Locke*, Oxford: Oxford University Press, 1973.

Marchart, Oliver, *Neu beginnen. Hannah Arendt, die Revolution und die Globalisierung*, with a preface by Linda Zerilli, vol. 3 of the series ‘es kommt darauf an’, Vienna: Turia + Kant, 2005.

Marx, Karl, “A Contribution to the Critique of Political Economy, Part One: Theories of the Standard of Money”, çev. S.W. Ryazanskaya, *Marx Engels Collected Works, MECW*, vol. 29: *Economic Works 1857–61*, New York: International Publishers, 1987, s. 314–22; “Capitalist Production as the Production of Surplus Value: Productive and Unproductive Labour”, *Marx Engels Collected Works, MECW*, vol. 34: *Economic Works 1861–64*, çev. Ben Fowkes, New York: International Publishers, 1994, s. 480–6; “Economic Manuscripts of 1861–63: Productivity of Capital, Productive and Unproductive Labour”, *Marx Engels Collected Works, MECW*, vol. 34[“Dolaysız Üretim Sürecinin Sonuçları”, *Kapital*’e ek, çev. M. Selik ve N. Satlıgan, Yordam Kitap, 2011: *Economic Works 1861–64*, çev. Ben Fowkes, New York: International Publishers, 1994, s. 121–46.

- Mennel, Birgit ve Stefan Nowotny, "Die militante Ethik der Precarias a la deriva. Eine Einleitung", *Precarias a la deriva, 'Was ist dein Streik?' – Militante Streifzüge durch die Kreisläufe der Prekarität*, çev. Birgit Mennel, Birgit Mennel ve Stefan Nowotny'nin önsözüyle, vol. 11 of the series 'es kommt darauf an', Vienna: Turia + Kant, 2011, s. 7–32.
- Mezzadra, Sandro, "The Gaze of Autonomy: Capitalism, Migration, and Social Struggles", çev. Rodrigo Nunes, Vicki Squire, yay. hz., *The Contested Politics of Mobility: Borderzones and Irregularity*, Londra: Routledge, 2011, s. 121–42.
- Mitropoulos, Angela, "Oikopolitics, and Storms", *Global South* 1 (2009), s. 66–82; "Precari-Us?", Josephine Berry Slater, yay. hz., *The Precarious Reader*, Londra: Mute Publishing, 2005, s. 12–18; also in *transversal: 'Precariat'* (March 2005), <http://transversal.at>.
- de Molina, Marta Malo, "Common Notions, Part 1: Workers-Inquiry, Co-research, Consciousness-Raising", çev. Maribel Casas-Cartés ve Sebastian Cobarrubias, *transversal: 'Militant Research'* (April 2004), <http://transversal.at>.
- Münkler, Herfried, Matthias Bohlender ve Sabine Meurer, yay. hz., *Sicherheit und Risiko. Über den Umgang mit Gefahr im 21. Jahrhundert*, Bielefeld: transcript, 2010.
- Mute* magazine, *Precarious Reader* (2005), <http://metamute.org>.
- Nancy, Jean-Luc, *Being Singular Plural*, çev. Robert D. Richardson ve Anne E. O'Byrne, Stanford: Stanford University Press, 2000.
- Neilson, Brett ve Ned Rossiter, "From Precarity to Precariousness and Back Again: Labour, Life and Unstable Networks", *Fibreculture* 5 (2005), <http://five.fibre-culturejournal.org>. ; "Precarity as a Political Concept, or, Fordism as Exception", *Theory, Culture & Society* 7–8 (2008), s. 51–72.
- Nickel, Hildegard Maria, "Die 'Prekariere' – eine soziologische Kategorie? Anmerkungen zu einer geschlechtersoziologischen Perspektive", Robert Castel ve Klaus Dörre, yay. hz., *Prekarität, Abstieg, Ausgrenzung. Die soziale Frage am Beginn des 21. Jahrhunderts*, Frankfurt am Main ve New York: Campus, 2009, s. 209–18.

- von Osten, Marion, "Irene ist Viele! Or What we Call Productive Forces", çev. Jennifer Cameron, *e-flux* 8 (2009), <http://www.e-flux.com>.
- Ostner, Ilona, "Individualization, Breadwinner Norms, and Family Obligations. Gender Sensitive Concepts in Comparative Welfare", *FREIA-Papers* 38, Feminist Research Center in Aarlsborg, Kopicentralen, Aalborg University, 1996, <http://vbn.aau.dk>.
- Ott, Cornelia, "Lust, Geschlecht und Generativität. Zum Zusammenhang von gesellschaftlicher Organisation von Sexualität und Geschlechterhierarchie", Irene Dölling ve Beate Kraus, yay. hz., *Ein alltägliches Spiel. Geschlechterkonstruktionen in der sozialen Praxis*, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1997, s. 104–24.
- Papadopoulos, Dimitris, Niamh Stephenson ve Vassilis Tsianos, *Escape Routes: Control and Subversion in the 21st Century*, Londra ve Ann Arbor: Pluto Press, 2008.
- Pieper, Marianne, Thomas Atzert, Serhat Karakayali ve Vassilis Tsianos, yay. hz., *Empire und die biopolitische Wende. Die internationale Diskussion im Anschluss an Hardt und Negri*, Frankfurt am Main ve New York: Campus, 2007.
- Pieper, Marianne, Efthimia Panagiotidis ve Vassilis Tsianos, "Regime der Prekarisierung und verkörperte Subjektivierung", Gerrit Herlyn ve diğerleri, yay. hz., *Arbeit und Nicht-Arbeit. Entgrenzungen und Begrenzungen von Lebensbereichen und Praxen*, Munich: Mering, 2009, s. 341–57.
- Précaires Associés de Paris, "Éléments de propositions pour un régime solidaire de l'assurance chômage des salariés à l'emploi discontinu", Haziran 2003, <http://pas.ouvaton.org>.
- Precarias a la deriva, "De preguntas, ilusiones, enjambres y desiertos. Apuntes sobre investigación y militancia desde Precarias a la deriva", Revista Derive Approdi ve diğerleri, *Nociones Communes: Experiencias y ensayos entre investigación y militancia*, Madrid: Traficantes de Sueños, 2004, s. 81–92, nodo50.org ; "A Very Careful Strike – Four Hypotheses", çev. Franco Ingrassia ve Nate Holdren, *caring labor: an archive* (2005), <https://caringlabor.wordpress.com> ; "¡La

bolsa contra la vida! De la precarización de la existencia a la huelga de cuidados”, Maria Jesús Vera, yay. hz., *Estudios sobre género y economía*, Madrid: Akal, 2005, s. 104–34; “Projekt und Methode einer ‘militanten Untersuchung’. Das Reflektieren der Multitude in actu”, çev. Kathrin Held ve Peter Tabor, Marianne Pieper, Thomas Atzert, Serhat Karakayali ve Vassilis Tsianos, yay. hz., *Empire und die biopolitische Wende. Die internationale Diskussion im Anschluss an Hardt und Negri*, Frankfurt am Main ve New York: Campus, 2007, s. 85–108; “Geld oder Leben!”, “Was ist dein Streik?” – *Militante Streifzüge durch die Kreisläufe der Prekarität*, çev. Birgit Mennel, önzöz, Birgit Mennel and Stefan Nowotny, vol. 11 of the series ‘es kommt darauf an’, Vienna: Turia + Kant, 2011, s. 57–135.

“Precarity Talk: A Virtual Roundtable”, Lauren Berlant, Judith Butler, Bojana Cvejić, Isabell Lorey, Jasbir Puar ve Ana Vujanović, *Theatre Drama Review* 4 (2012), s. 165–79.

Purtschert, Patricia, Katrin Meyer ve Yves Winter, yay. hz., *Gouvernementalität und Sicherheit. Zeitgenössische Beiträge im Anschluss an Foucault*, Bielefeld: transcript, 2008.

Raunig, Gerald, *A Thousand Machines: A Concise Philosophy of the Machine as Social Movement*, çev. Aileen Derieg, Los Angeles: Semiotext(e), 2010 [*Bin Makine*, çev. Münevver Çelik, Otonom Yayıncılık, 2012]; *Factories of Knowledge. Industries of Creativity*, çev. Aileen Derieg, Cambridge MA and Londra: Semiotext(e), 2013; “The Monster Precariat” (2007), <http://translate.eipcs.net>.

Revel, Judith, “De la vie en milieu précaire (ou: comment en finir avec la vie nue)”, *Multitudes* 27 (2007), <http://multitudes.samizdat.net>.

Rousseau, Jean-Jacques, *The Social Contract and Other Later Political Writings*, yay. hz. Victor Gourevitch, Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

Salazar Parreñas, Rhacel, *Servants of Globalization: Women, Migration, and Domestic Work*, Stanford: Stanford University Press, 2001.

Sarasin, Philipp, *Reizbare Maschinen. Eine Geschichte des Körpers 1765–1914*, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2001.

- Sauer, Birgit, *Die Asche des Souveräns. Staat und Demokratie in der Geschlechterdebatte*, Frankfurt am Main and New York: Campus, 2001; “Von der Freiheit auszusterben. Neue Freiheiten im Neoliberalismus?”, Marlen Bidwell-Steiner ve Ursula Wagner, yay. hz., *Freiheit und Geschlecht. Offene Beziehungen–Prekäre Verhältnisse*, Innsbruck: Studien Verlag, 2008, s. 17–31.
- Schultz, Susanne, “Dissolved Boundaries and ‘Affective Labor’: On the Disappearance of Reproductive Labor and Feminist Critique in *Empire*”, çev. Frederick Peters, *Capitalism, Nature, Socialism* 17 (2006), s. 77–83.
- Segal, Jacob, “The Discipline of Freedom: Action and Normalization in Theory and Practice of Neo-Liberalism”, *New Political Science* 3 (2006), s. 323–34.
- Spinoza, Benedict de, *The Ethics (Ethica Ordine Geometrico Demonstrata)*, çev. R.H.M. Elwes, The Project Gutenberg 2009, gutenberg.org. [*Ethica*, Çev. Çiğdem Dürüşken, Kabalcı, 2011].
- Transit Migration Forschungsgruppe, yay. hz., *Turbulente Ränder. Neue Perspektiven auf Migration an den Grenzen Europas*, Bielefeld: transcript, 2007. *transversal: ‘Precariat’* (Temmuz 2004), <http://transversal.at>; *transversal: ‘Militant Research’* (Nisan 2006), <http://transversal.at>.
- Virno, Paolo, “Virtuosity and Revolution”, çev. Ed Emory, in Paolo Virno and Michael Hardt, yay. hz., *Radical Thought in Italy: A Political Politics*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996, s. 188–210[“Virtüözlük ve Devrim”, *İtalya’da Radikal Düşünce ve Kurucu Politika*, çev. S. Özer ve S. Göbelez, Otonom Yayıncılık, 2005]; *A Grammar of the Multitude: For an Analysis of Contemporary Forms of Life*, Foreword by Sylvère Lotringer, çev. Isabella Bertolotti, James Cascaito, Andrea Casson, Los Angeles ve New York: Semiotext(e), 2004 24 [*Çokluğun Grameri*, çev. V. Kocagül ve M. Çelik, İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2013]; “Publicness of the Intellect: Non-State Public Sphere and the Multitude”, *transversal: ‘Publicum’* (June 2005), <http://transversal.at>.

- Völker, Susanne, “‘Entsicherte Verhältnisse’ – Impulse des Prekarisierungsdiskurses für eine geschlechtersoziologische Zeitdiagnose”, Brigitte Aulenbacher ve Angelika Wetterer, yay. hz., *Arbeit. Perspektiven und Diagnosen der Geschlechterforschung*, Münster: Westfälisches Dampfboot, 2009, s. 268–86.
- Walzer, Michael, *Exodus and Revolution*, New York: Basic Books, 1986.
- Young, Iris Marion, “The Logic of Masculinist Protection: Reflections on the Current Security State”, *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 1 (2003), s. 1–25.

Bütün internet sitelerine Temmuz 2003'te erişildi.

Güvencesizliği sadece ekonomi kategorileriyle düşünebilir miyiz? Yani yalnızca işsizlik, esnek çalışma, düşük ücretler ve sosyal güvenceden yoksunluk olarak algılayabilir miyiz? Yoksa Isabell Lorey'in tartışmaya açtığı üzere ekonomik güvencesizlik hayatta kalma ve kendi kudretlerini gerçekleştirme önündeki çok daha büyük bir olanaksızlığın sadece bir boyutu mudur? Lorey, kırılganlık, kırılgan, kırılma ve kırılganlık hali gibi kavramları tam bu tartışmanın merkezine koyuyor. Lorey'e göre bugün içinde bulunduğumuz neoliberal koşullar, yönetim stratejileri ve dispozitifler, yaşam karşısında kırılgan hale gelen bizleri yeni bir özneleşme sürecine dâhil ediyor. Ve bu yeni özneleşme, kırılgan olma ve kırılma tehlikesi üzerinden bizi sürekli sermayeye ve devlete boyun eğmeye zorluyor. Elbirliğimizin toplumsal kudreti yerine rekabetçi, kendi kendini piyasaya sunmayı dayatan bireyselci tepkilerimizi örgütlüyor. Kırılganlık ve onun ekonomik tezahürü olan güvencesizlikten duyulan korku ve kaygı hepimizi kuşatıyor. Öyle ki kırılganlıktan ve güvencesizlikten, hükümetlerin başarıyla uyguladıkları güvenlik önlemlerinden ve şiddetten kaçınmak için ya yönetebileceğimiz alanlarımıza, örneğin aileye sığınıyor ya da kurucu olmayan tepkisel eylemliliklere giriyoruz. Lorey ise kırılganlık halini bir kader gibi ya da dışarıdan kaynaklı bir mağduriyet gibi yaşamayı reddetmenin ötesine geçmeyi ve kuruçuluğu önceleyen bir toplu çıkış (exodus) yaratmayı öneriyor.

www.otonom yayıncılık.com
iletisim@otonom yayıncılık.com

